

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

МІМІ

...КАБ НЕ ЁМЕРЛІ!

«...Нас, беларусаў, з даўніх часоў настойліва пераконвалі ў тым, што нашая мова вельмі падобная да рускай, і, маўляў, таму не абудзецца анічога кепскага, калі яна паступова будзе замяняцца апошняй, і ўрэшце знікне, зусім. Знішчальнікі нашай культуры, добра разумелі, што мова — душа народа...»

СТАРОНКА 5

ВОРАН

Апавяданне Алеся Асіпенкі

СТАРОНКІ 8—10

ПАСЛУХАЕМ МУЛЯВІНА!

Імпровізацыя для пішучай машынкi з нагоды юбілею музыканта.

СТАРОНКІ 10—11.

ЗДЫМАЮЦЬ... МУЗЫКУ ДУШЫ

У павільёнах «Беларусьфільма» здымаецца фільм па апавяданні Ф. Дастаеўскага «Вечны муж».

СТАРОНКА 11.

Сібірскі дзёнік:

ДА ЗЕМЛЯКОЎ, ЗА 4000 КІЛАМЕТРАЎ...

«Далёка Сібір ад Беларусі. Гэтую далечыню адчуваеш нават у наш век, пры сённяшніх хуткасцях, калі за некалькі гадзін лёту цябе перакідаюць у чужы, што за светам, край, пра які дагэтуль ты толькі чытаў ці чуў ад людзей. А бывалі ж іншыя часы: ні самалётаў, ні цягнікоў, ні аўтобусаў. Толькі конна ды пешшу можна было адолець тысячы вёрстаў. Але нішто не спыняла людзей — адольвалі гэтыя доўгія вёрсты, пакідаючы, часта назаўсёды, наседжаныя мясціны, родных і дзедавыя магільні. Бязземелле, беднасць гналі мільёны сялян з радзімы, прымушаны перабрацца туды, дзе зямлі было ўволю, дзе, верылася, гаспадар можа разгарнуцца на поўную сілу...»

СТАРОНКІ 13—15.

«ГУЛЬНЯ Ў КАРТЫ» — НЕБЯСПЕЧНАЯ

У газетах суседняй Літоўскай Рэспублікі час ад часу з'яўляюцца карты, што ўтрымліваюць ладны кавалак тэрыторыі БССР. Надрукавана такая карта і ў адным з нумароў «Голоса Литвы», які наш аўтар набыў у самым цэнтры беларускай сталіцы...

СТАРОНКА 16.

Ліцэй адкрыўся на Каляды

Даўно заўважана: дарослыя, салідныя людзі, трапішы выпадкам у школу, у дзіцячую аўдыторыю, пачынаюць паводзіць сябе нязмушана і раскавана. Мабыць, таму, што і самыя заслужаныя дзяржаўныя мужы сядзелі некалі за партай.

Вось і ў 187-й сярэдняй школе Мінска, на адкрыцці Беларускага гуманітарнага культурна-адукацыйнага цэнтра (куды ўваходзяць нядзельныя ліцэі, кіна- і відэастудыі), празмерна афіцыйнай дыстанцыі паміж старшакласнікамі і ганаровымі гасцямі не адчуваецца. Сярод жа гасцей былі першы намеснік Старшыні Вярхоўнага Савета БССР С. Шушкевіч, міністр народнай адукацыі БССР М. Дзямчук, народны дэпутат БССР А. Трусаў, народны дэпутат Мінсавета І. Чарняўскі. Былі тут і такія вядомыя гісторыкі, як М. Ткачоў і старшыня гарадской рады ТБМ А. Грыцкевіч.

Кожны з іх сказаў некалькі прывітальных слоў стваральнікам і навучэнцам беларускага нядзельнага ліцэя.

Гэта будзе навучальная ўстанова неградыцыйнага тыпу, — сказаў міністр М. Дзямчук, — і па сваёй накіраванасці, і па праграме, і па фінансаванні (Міністэрства адукацыі разам з Міністэрствам культуры рэспублікі — спонсары гуманітарнага цэнтра).

Тое, што такі ліцэй створаны на 72 годзе існавання БССР — парадэксальны і недарэчны факт, — гаварыў С. Шушкевіч, які канчаў беларускую школу на пачатку 50-х. — Але давайце сёння без празмернага хвалявання і захаплення ўпарта і спакойна працаваць — авалодваць мовай, гісторыяй, культурай.

Ідэя стварэння беларускага гуманітарнага цэнтра каштоўная, перш за ўсё, тым, што яна нарадзілася знізу, а ў працэсе яе ўвасаблення з'явілася падтрымка і дзяржаўных структур, сказаў А. Трусаў.

Прывітанне і падборку рэлігійнай літаратуры перадала ліцэю настаўніца Беларускай нядзельнай дзіцячай школы з Гомеля В. Цярэшчанка.

Паколькі адкрыццё цэнтраліцэя супала з надыходам Калядаў, зусім дарэчы прагучалі са сцэны актавай залы калядныя і іншыя народныя спевы ў выкананні фальклорнага ансамбля «Дзяніца». Гучала тут і музыка У. Пузыні, песні ў выкананні барда А. Камоцкага. Завяршыўся невядлічкі канцэрт імпровізацыйнай артыста І. Добрага.

Свята святам, але нас чакае напружаная праца, — нічыя падсумаваў дырэктар Беларускага гуманітарнага культурна-адукацыйнага цэнтра У. Колас, звяртаючыся да тых, дзеля каго ўсё і рабілася — будучых навучэнцаў ліцэя.

6 студзеня ліцэйцы прыступілі да заняткаў.

Наш кар.

КРАПІВА (АТРАХОВІЧ) КАНДРАТ КАНДРАТАВІЧ

Беларуская, уся многанацыянальная савецкая літаратура панесла цяжкую страту. На 95-м годзе жыцця памёр выдатны літаратар, народны пісьменнік Беларусі, акадэмік Акадэміі навук БССР, Герой Сацыялістычнай Працы, лаўрэат Дзяржаўных прэмій СССР і БССР, член КПСС з 1941 года Кандрат Кандратавіч Атраховіч (Кандрат Крапіва).

Нарадзіўся Кандрат Крапіва 5 сакавіка 1896 г. у в. Нізюк Уздзенскага раёна Мінскай вобласці ў сялянскай сям'і. Увесь яго жыццёвы шлях — народнага настаўніка, камандзіра Чырвонай Арміі, работніка Інбелкульту, супрацоўніка часопіса «Польмя рэвалюцыі», удзельніка вызвалення Заходняй Беларусі, супрацоўніка франтовай газеты «За Савецкую Беларусь», рэдактара сатырычнай газеты-плаката «Раздавім фашысцкую гадзіну» і часопіса «Вожык», дырэктара Інстытута мовазнаўства АН БССР, віцэ-прэзідэнта АН БССР — гэта шлях самаадданага служэння Радзіме, народу.

Ужо ў першых гумарыстычных і сатырычных кнігах «Асцё» і «Крапіва» праявіўся яркі, самабытны талент пісьменніка. Байкі Кандрата Крапівы — феноменальная з'ява ў беларускай літаратуры. У гэтым жанры выявіліся яго выдатныя якасці народнага філосафа і гуманіста, у ім ён змог аб'яднаць зладзённае аблічча часу з глыбіннымі праблемамі агульначалавечай маралі, з адвечнымі духоўнымі каштоўнасцямі.

Пісьменнік глыбокага рэаліс-

тычнага мыслення, вытокі якога ў вострым народным адчуванні праўды і ў багатых традыцыях сусветнай літаратуры. Кандрат Крапіва значна расшырыў мастацка-выяўленчыя магчымасці беларускай камедыі і драмы, надаў гэтаму жанру філасофска-публіцыстычную завостранасць. Агульнанародную вядомасць атрымалі п'есы «Партызаны», «Хто смеяцца апошнім», «Мілы чалавек», «Пяюць жаваранкі», «Брама неўміручасці» і інш. Яны аказалі вялікі ўплыў на развіццё нацыянальнага тэатра.

Значнай з'явай у беларускай літаратуры стала проза Кандрата Крапівы, асабліва яго драман «Мядзведзічы».

Вялікае прызнанне атрымала навуковая дзейнасць Кандрата Крапівы ў галіне літаратуразнаўства і лінгвістыкі. Неацэнны яго ўклад у падрыхтоўку і выданне шматтомных руска-беларускага, беларуска-рускага

слоўнікаў і тлумачальнага слоўніка беларускай мовы.

Заслугі Кандрата Крапівы высока ацэнены Радзімай. Яму прысвоена званне Героя Сацыялістычнай Працы, ён узнагароджаны чатырма ордэнамі Леніна, ордэнамі Кастрычніцкай Рэвалюцыі, Чырвонага Сцяга, Працоўнага Чырвонага Сцяга, Чырвонай Зоркі, многімі медалямі. За літаратурную творчасць і навуковую дзейнасць яму прысуджаны тры Дзяржаўныя прэміі СССР, Дзяржаўная прэмія БССР імя Я. Купалы, прысвоена званне «Заслужаны дзеяч навукі БССР».

Творы Кандрата Крапівы сталі класікай беларускай савецкай літаратуры. Яго пісьменніцкая праца, навуковая, грамадская дзейнасць — творчы подзвіг мастака і вучонага. Імя Кандрата Кандратавіча Крапівы назавешана застанецца ў памяці беларускага народа.

М. І. ДЗЕМЯНЦЕЯ, А. А. МАЛАФЕЕВ, В. Ф. КЕБІЧ, А. С. КАМАЙ, С. С. ШУШКЕВІЧ, В. І. ШАЛАДОНАУ, С. С. ЛІНГ, А. У. РУСЕЦКІ, А. І. ТРУТНЕУ, В. Г. ЦІХІНЯ, Н. М. МАЗАЙ, У. П. ПЛАТОНАУ, І. А. БРЫЛЬ, В. У. БЫКАУ, П. Е. ПАНЧАНКА, Я. І. СКУРКО (Максім Танк), І. П. ШАМЯКІН, І. М. ЛУЧАНОК, У. І. ГАНЧАРЫК, А. А. КРЫЎДЗЕНКА, Я. К. ВАЙТОВІЧ, М. І. ДЗЯМЧУК, А. І. БУТЭВІЧ, А. Г. СТАЛЯРОУ, А. М. БЫЧАК, А. І. ЦІШКЕВІЧ, А. М. ГЕРАСІМЕНКА, М. І. МІСУНА, М. А. МАРЫНІЧ, У. М. БЕЛАХВОСТАУ, І. Ф. МАЦКЕВІЧ, І. М. СІДАРОВІЧ, Р. І. ГРЫНЮК, І. І. ЛІШТВАН, І. Я. НАВУМЕНКА, У. С. САЛДАТАУ, А. В. СЦЕПАНЕНКА, А. М. ГАНЧАРЭНКА, А. У. МУЛЯРЧЫК, А. У. МАТУСЕНВІЧ, М. В. БІРЫЛА, Н. С. ГІЛЕВІЧ, А. А. ДУДАРАУ, С. І. ЗАКОННІКАУ, В. В. ЗУЕНАК, А. А. ЛУЖАНІН-КАРАТАЯ (Максім Лужанін), Я. І. КАРШУКОУ, М. Я. МАТУКОУСКІ, А. Л. ПЕТРАШКЕВІЧ, І. Г. ЧЫГРЫНАУ, В. А. КАВАЛЕНКА, С. В. МАРЦАЛЕУ, А. І. ПАДЛУЖНЫ, М. М. ЯРОМЕНКА, І. І. ВАШКЕВІЧ, С. М. СТАНЮТА, З. Ф. СТОМА, І. В. ЖУКАУ, Т. С. ВЫСЕУКА.

У Савеце Міністраў БССР

Для арганізацыі пахавання народнага пісьменніка БССР Кандрата Кандратавіча Атраховіча (Кандрата Крапівы) утварыць урадавую камісію ў складзе тт. Кебіча В. Ф. (старшыня), Шушкевіча С. С., Мазай

Н. М., Платонава У. П., Ягорава У. Д., Марыніча М. А., Зуёнка В. В., Траяна Г. І.

Расходы па арганізацыі пахавання К. К. Атраховіча (Кандрата Крапівы) аднесці за кошт дзяржавы.

ТАЛЕНТ РЭДКІ, УЛАСЦІВЫ НАРОДУ

Вестку аб смерці Кандрата Кандратавіча я сустрэў з вялікім смуткам. Мне здаецца, што з яго адыходам як бы перарвалася сувязь паміж рознымі перыядамі. І нашага жыцця, і нашай літаратуры. Найперш паміж дваццатымі, трыццатымі гадамі і пасляваеннымі. К. Крапіва і быў звязном, якое звязвала ўсе гэтыя этапы.

Чалавек надзвычай чысты, часам не вельмі гаваркі, ён валодаў талентам рэдкім, уласцівым нашаму народу — гэта вялікае адчуванне гумару і адначасова спалучэнне яго з сатырычнымі якасцямі. Пасля Кандрата Кандратавіча хіба што адзін Макаёнак узяўся да такога бачання жыцця, навакольнага свету.

А ўзяць яго байкі, асабліва тыя, якія напісаны ў дваццатыя гады? Зроблены ім пераказ «Бібліі»? Імі зачыталіся тысячы, дзесяткі тысяч людзей, найперш вясковых, знаходзячы ў гэтых творах тое, што было блізкае іх душы і сэрцу. Памятаю, як і мой бацька любіў іх, добра ведаў многія на памяць.

Увогуле, што ні возьмеш у творчасці К. Крапівы, дык гэта, можна сказаць, жывая гісторыя нашай літаратуры. Рэччу незвычайнай, непаўторнай для свайго часу стала і яго камедыя «Хто смеяцца апошнім». П'еса смелая, актуальная і адначасова скіраваная ў заўтрашні дзень. Безумоўна, гэтаксам непаўторна мог бы прагучаць і другі драматургічны твор К. Крапівы — п'еса «Мілы чалавек», але яна, на вялікі жаль, з'явай не стала, а ўсё таму,

што спектакль па ёй згодна пастанове Бюро ЦК КПБ быў зняты з рэпертуару.

З'яўляючыся чалавекам працалюбівым, Кандрат Кандратавіч і тады, калі яму пераваліла за восемдзесят гадоў, не спыняў творчасці. Менавіта ў гэты час надзвычай ярка раскрыўся яго камедыйны талент у «Браме неўміручасці». Смех К. Крапівы ў гэтым творе проста-такі іскрыўся. Памятаю, як у «Звяздзе» друкаваліся ўрыўкі з гэтай п'есы, і ўсе мы, сям'ёй, зачыталіся імі, з нецярпеннем чакалі кожнага чарговага нумара газеты.

Канечне, К. Крапіве не ўсё ўдалося ажыццявіць. І не віна яго ў гэтым. Проста час не заўсёды спрыяў таму, каб талент мог раскрыцца яшчэ больш глыбока, раскрыцца ўсім сатырычнымі якасцямі. Калі б Кандрат Кандратавіч меў такія ўмовы, якія сёння ёсць у яго твораў-унукаў, не сумняваюся, ён бы напісаў яшчэ не адзін твор, які б, як і згаданыя, стаў у нашай літаратуры з'явай.

Усе мы добра ведалі Кандрата Кандратавіча і як выдатнага вучонага-энцыклапедыста. І я асабіста, на працягу дзесяці гадоў, працуючы ў энцыклапедыі, звяртаўся неаднаразова да яго па ўсіх пытаннях, звязаных з мовай, тэрміналогіяй і заўсёды атрымліваў грунтоўныя, разумныя, мудрыя парады.

Шмат зрабіў К. Крапіва для нашай навукі і як віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук БССР.

Вечная памяць табе, наш дарагі Кандрат Кандратавіч!

Іван ШАМЯКІН.

ПРАЦАВАЦЬ БЫЛО АСАЛОДАЮ...

З Кандратам Кандратавічам я бадай заўсёды знаходзіў паразуменне. Прынамсі, не магу згадаць ніводнае размовы, дзе б ён выказаў незадаволенасць маёй працай на сцэне. У апошняй маёй ролі, а гэта роля Караўкіна з «Брамы неўміручасці», Крапіва мяне проста любіў. І мне роля Караўкіна была дастападобна. Памятаю, як без згоды Крапівы рашыўся ўдакладніць характарыстыку свайго дзядка, які прасіўся ў неўміручасць. Маўляў, не столькі дзеяць сябе, колькі для ўнука, а ўнука такі, што як дзед на парог, дык ён да дзеда кідаецца і адразу крычыць: «Дзедзя, падла, дай, дай!». «Не сумнявайся, увесь у дзеда», — дадаваў мой герой. Вядома, гэтакае «падла» ў драматургам тэксце не было, а да сваіх тэкстаў Кандрат Кандратавіч ставіўся вельмі строга і акцёрскія «ўдасканаленні» амаль не прымаў. Мая ж рэпліка выклікала ягонае разуменне, і ён пагадзіўся пакінуць яе ў вуснах свайго персанажа. Дый, пэўна, яго пе-

раканалі і глядацкія апладысменты. Яны штораз надараліся ў гэтым эпізодзе...

Увогуле Кандрат Крапіва быў строга да слова, не цяпеў акцёрскай адсябяціны на сцэне, патрабаваў ад акцёраў і рэжысёраў вялікае дакладнасці, усебаковасці характарыстык дзейных асобаў; дый п'есы ягоныя заўсёды вымагалі паважнага стаўлення да сябе. Напісаныя майстрам, яны нібыта стваралі акцёру ўсе ўмовы для плённае працы. Я асабіста пачуваўся ў матэрыяле крапівоўскіх п'ес ёмка, годна і нават зручна. Ягоныя героі заўсёды валодалі моцнымі характарамі, а над вобразамі працаваць было асалодаю. Акцёры шчаслівыя былі браць удзел у ягоных п'есах, ды яшчэ ў дадатак да аўтарскага ўносіць нешта сваё, — а гэта, заўважу, сведчыць пра вялікую зацікаўленасць выканаўцаў, пра глыбіню і майстэрства пабудовы драматурга, калі да добрага драматургічнага матэрыялу шчыра хочацца дадаць штосьці...

Кандрат Кандратавіч характар меў цвёрды, прынцыповы, і калі ўжо нечым не задавальняўся, дык казаў пра гэта адкрыта і нават жорстка, хоць сабе і ў дачыненні да галоўных майстроў сцэны Платонава ці Малчанава... Трэба сказаць, што Кандрата Кандратавіча ў тэатры і паважалі, і любілі. П'есы гэтага вялікага майстра беларускага слова прымаліся калектывам купалаўцаў адразу, з першага чытання. Акцёры і рэжысёры лічылі яго сваім драматургам — драматургам Купалавага тэатра. А калі ўжо надараліся рэжысёрскія сумненні ў прапанаваным матэрыяле, дык пад час рэпетыцый шукалі, як іх выправіць усім складам удзельнікаў спектакля, — шукалі і дбалі, каб не столькі паправіць, колькі дацягнуцца да разумення аўтара, зразумець ягоную вялікую і складаную асобу.

Здзіслаў СТОМА,
народны артыст
СССР.

НЯМА СТАРЭЙШЫНЫ

Цяжка вымавіць словы — «памёр Кандрат Крапіва». Зусім нядаўна, калі мне давялося пабыць на Уздзеншчыне, краўнікі раёна цікавіліся сваім слаўным земляком — Кандратам Кандратавічу неўзабаве споўніцца 95 год. Раіліся, як лепш адзначыць юбілей. Апрача ўрачыстасцей, што пройдуць у раённым цэнтры, меркавалася правесці іх у сельскіх клубах, бібліятэках і, вядома, у вёсцы Нізюк — на радзіме выдатнага вучонага, пісьменніка, грамадскага дзеяча.

І раптам страшная вестка: няма ўжо старэйшыны нашай літаратуры, творы яюга многія гады хвалявалі і працягваюць хваляваць мільёны людзей.

Малобная вестка плынуць болей асабліва апыкла тых, хто

сустрэнаўся з Кандратам Кандратавічам, ведаў яго асабіста. Для мяне, як і для многіх беларускіх пісьменнікаў, ён быў і застанецца Настаўнікам.

Звыш сарака год я беражліва захоўваю лісты гэтага чулага дарадцы. Яны прыходзілі на Уздзеншчыну, у маё роднае Забалацце, адкуль я калісьці асмеляўся пасылаць Кандрату Кандратавічу свае далёка недасканалыя аднаактовыя п'есы, сцэны. Аўтар лістоў заўсёды стараўся добрым словам, слушна папарады, заўвагай падтрымаць мае першыя крокі ў літаратуры.

У свой час быў я удзельнікам дзюжых рэспубліканскіх і ўсесаюзнай нарад маладых пісьменнікаў, многіх семінараў драматургаў, на якіх адным з твор-

чых ніраўніковаў вёў сваю гаворку з намі, пачаткоўцамі, і Кандрат Кандратавіч. Вёў яе заклапочана, з павагай, беражліва ставіўся да кожнага нашага яшчэ недаспелага радка.

І вось здарылася непапраўнае... У гэтым вялікім горы ўсіх нас сунцае адно: застаюцца з намі выдатныя творы старэйшыны нашай літаратуры, героі якіх прадаўжаюць блізкітасную барацьбу з рознымі бюракратамі, прыстасаванцамі, падхалімамі...

Мы ўсе застаёмся ў вечным даўгу перад сваім Настаўнікам і ў гэты жалобны дні нізка схіляем свае галовы перад светлай памяццю вялікага сына беларускай зямлі.

Алесь МАХНАЧ.

АД МАЙГО ПАКАЛЕННЯ

Дарагі Кандрат Кандратавіч! Я хачу сказаць Вам слова развітання ад майго пакалення. Ваша творчасць прыйшла да нас з самага маленства, са школьных падручнікаў, калі мы яшчэ завучвалі на памяць Вашы вясельны вершы, байкі і далучаліся тым самым да паэзіі, да роднага слова, якое, увабраўшы ўсе сокі народныя, пад Вашым пяром іскрылася, усміхалася, нішчыла брыдкае, злое.

Крыху падросшы, мы пайшлі ў тэатр і зноў весела смяяліся з таго страшнага, што Вы разгледзелі ў нашым жыцці і не пабаяліся паказаць яго белаю свету — я маю на ўвазе Вашу неўміручую п'есу «Хто смяецца апошнім». Яшчэ тады, у даваенныя гады, Вы загаварылі пра тое, пра што ўсе адважыліся гаварыць цяпер, — пра зьявагу чалавечага гонару, пра засілле гарлахвацкіх і іх, здавалася, непахісную магутнасць.

А ў час вайны я, закінутая яе смерчам у глухое беларускае мястэчка, ад партызанскіх сувязных атрымала часопіс «Раздавім фашысцкую гадзіну», а ў ім — Ваш фельетон «Наглядная геаграфія». Пра тое, як

Фрыц прыехаў у адпачынак да сваёй фраў і паказаў свае раны, успамінаючы, дзе і якую, пад якім горадам атрымаў. Вы не можаце сабе ўявіць, што азначалі для мяне тады, далёка ад роднага горада, у час нямецкай акупацыі, гэтыя часопіс, фельетон. Гэта было шчасце. Акрыяла вера ў тое, што жыве наша радзіма, жыве Беларусь!

У вызваленым Мінску мы зноў пайшлі ў тэатр і зноў убачылі Вашу п'есу — «Мілы чалавек». Вы зноў угледзелі зладзяша, які тлусцеў, багацеў на людскім горы, для якога вайна была «карова дойна». Афіцыйная прапаганда, кіраўнікі літаратуры і мастацтвам, як заўсёды, патрабавалі толькі нафасу прыгожага, гераічнага. Ваша п'еса прыйшла ім не даспадобы і мелі Вы за яе шмат непрыемнасцяў. Але які сумленны чалавек не меў іх пад час панавання паслухмяных і ліслівых людзей, без уласных поглядаў і думак.

Дарагі Кандрат Кандратавіч! Для нашага пакалення Вы былі прыкладам працавітасці. Мы ведалі ўсе, як шмат працы Вы

ўкладаеце ў слоўнікі, па крупіцы збіраючы багацце роднай мовы, аберагаючы яе ад гібелі. Вы працягвалі гэтую справу да апошніх Вашых дзён, працавалі і тады, калі іншы на Вашым месцы даўно адрокся б ад сур'ёзнага занятку. І моцна хворы, Вы сачылі за літаратураю, цікавіліся новымі творами, жыццём Саюза пісьменнікаў. Калі самі не маглі чытаць, то прасілі, каб Вам чыталі.

Не магу не прынесці Вам слова ўдзячнасці і за Вашу п'есу «Брама неўміручасці». Ваша рука зноў аказалася на пульсе часу. І зноў, задоўга да таго, як было дазволена гаварыць праўду, Вы сказалі яе ў Вашай п'есе. Вы сказалі, што жывем мы няправільна, кепска, што так жыць нельга, што трэба жыць інакш. Сказалі зноў — таленавіта, весела, бескампрамісна.

Вы заўсёды былі са сваім народам. І народ заўсёды быў з Вамі. Ён любіў Вас. І будучы Вас любіць новыя і новыя пакаленні. Мы развітаемся з Вамі.

Прыміце наш нізкі паклон.
Лідзія АРАБЕЙ.

АДЫШЛА ЭПОХА

Памёр не проста мудры, таленавіты Патрыярх, адышла ў небыццё жывая гісторыя, цэлая гістарычная эпоха. Для нас, каму сёння шэсцьдзесят ці трохи болей, імя яго было нейкай загадкавай, рамантычнай легендай. Я, напрыклад, нейкі час, яшчэ да школы, лічыў, што Кандрат Крапіва — не канкрэтны жывы чалавек, а літаратурны накірунак, нейкая вельмі арыгінальная літаратурная плынь.

Яго імя сустрэла нас амаль што каля самай калыскі. Пра яго мала сказаць, што ён, разам з Янкам Купалам, Якубам Коласам і Кузьмой Чорным, быў зачынальнікам сучаснай беларускай літаратуры. Ён быў для нас творчай атмасферай, якой дыхаў і жылося. Мы яшчэ не ўмелі ні чытаць, ні пісаць, а ўжо ведалі яго дасціпныя байкі, чулі яго прыпеўкі пра забабоны. Многія тады не ведалі імя аўтара і лічылі іх народнымі. Хіба можа быць больш высокая і святая ўзнагарода ад людзей для пісьменніка?

Мы яшчэ не ведалі, што такое тэатр і драматургія, а ўжо

не адводзілі вачэй ад яго герояў, што жылі на школьнай сцэне. Тэатральнае мастацтва ўвайшло ў маё жыццё назаўсёды ў вобразе дзёда Бадыля, ролю якога выконваў мой старэйшы брат. Мала сказаць, што яго героі вучылі нас, яны кавалі, гартавалі наш дух, шліфавалі характары і светапогляд. Мы ўспрымалі свет яго вачыма. Успрымаць свет з усімі яго катэлізмамі, драмамі і канфліктамі праз прызму ўсмішкі — гэта ўжо талент. А ўмець «ажывіць» гэты свой ракурс, сваё светаўспрыманне праз сістэму канкрэтных мастацкіх вобразаў і тыпаў — гэта ўжо талент рэдкі, незвычайны.

Нават калі б ён не напісаў нічога, акрамя камедыі «Хто смяецца апошнім», ён бы ўсё роўна застаўся ў гісторыі беларускай літаратуры. Нам, відаць, не хопіць жыцця, каб распазнаць сакрэт яго таленту, каб дававаць з гарлахвацкімі, зёлкінымі, тулягамі, якіх адкрыў ён. Гэта не проста п'еса, літаратурны твор, гэта класічны ўзор, як трэба пісаць п'есу — ніводнага лішняга слова, бага-

цейшы россып моўных дыямантаў. Мы яшчэ доўга будзем чытаць і перачытваць яго «Браму неўміручасці», прыкідваючы, хто ж усё-такі варты бессмяротнасці? Не пакрыўлю душой, калі скажу, што, відаць, не напісаў бы я ні «Амністыі», ні «Мудрамера», калі б не Кандрат Кандратавіч.

...Яшчэ зусім нядаўна мы з рэжысёрам Валерыем Панамаровым былі ў яго на кватэры, гаварылі пра кінаверсію «Брамы», на што ён ахвотна згадзіўся. Ён ужо кепска чуў і бачыў, але ўразіў нас сваім светлым, глыбокім розумам, сваёй мудрай, надзіва сучаснай, трактоўкай сатыры і гумару і ўвогуле — мастацтва ў чалавечым жыцці.

Здаецца, было гэта толькі ўчора. А сёння яго ўжо няма. Дай Бог нам пражыць такое жыццё!.. Яго няма, але застаўся яго Літаратура, яго традыцыі, яго «ключ» разумення жыцця. Апошні з магікан сам зрабіў для сябе браму, праз якую прайшоў у неўміручасць. У такіх, як ён, толькі адна дата — дата нараджэння...

Мікалай МАТУКОЎСКИ.

НАСТАЎНІК СТРОГІ І МУДРЫ

Мы вельмі прывыклі да таго, што ён ёсць, што ён з намі, нібыта так і патрэбна быць заўсёды. І ён быў побач. Ён быў даступны. Ён і сам не губляў гумару да сваіх апошніх дзён.

На апошнім сваім юбілеі Ён бадзёра і па-маладому задзірыста сказаў, падняўшы чарку: «Добрага Вам здароўя, хлопцы і жанкі! Да наступнага юбілею!»...

Кандрат Кандратавіч — гэта цэлая эпоха ў нашай літаратуры, у тэатральным мастацтве, у філалагічнай навуцы. Пражыта вялікае жыццё, і да наступнай круглай даты заставалася нямнога часу, а Яго няма ўжо з намі — няма Настаўніка, Дарадца, нашага непераўздымнага, прызнанага часам аўтарытэту.

Застаюцца на долю жывых успаміны — добрыя і светлыя, вельмі жывыя і выразныя. Ах, нае пачуццё жалбы, незваротнасці страты нацыянальнае культуры, на алтар якой Кан-

драт Кандратавіч паклаў без астатку свой талент, грамадзянскія пачуцці і само жыццё.

Успаміны, як у калейдаскопе...

Лёс звёў нас на ніве стварэння Беларускай Савецкай Энцыклапедыі — ад узнікнення самой установы, галоўнай рэдакцыі БелСЭ пры Акадэміі навук — і праз больш як 150 энцыклапедычных кніжак, выдадзеных за апошнія 22 гады. Кандрат Кандратавіч быў нязменным членам рэдкалегіі БелСЭ і яшчэ старшынёй Тэрміналагічнай камісіі, якая працавала пры АН БССР, але ў асноўным на БелСЭ. А яшчэ Кандрат Кандратавіч да апошніх год, аж пакуль амаль зусім не страціў зрок, чытаў п'есы сваіх калег — і маладых, і не вельмі. Нярэдка даваў ім дарогу ў тэатральнае жыццё, ці ў друк.

Ён не быў чалавекам заспакоеным, хопі і па ўзросце і па сваім статусе акадэміка мог бы на гэта прэтэндаваць. Яго ціка-

віла і непакоіла ўсё, што павіна было непакоіць сына сваёй Айчыны, у многім няшчаснае Айчыны. Яго здаўна турбаваў лёс нашае культуры, яго непакоілі хваробы нашага грамадства, што завуцця бяспаміяткам і нацыянальным нігілізмам. Ён, відаць, і памёр з пачуццём роспачы і трывогі за стан нашага нацыянальнага тэатра, які аказаўся даведзеным да крызісу тым самым нацыянальным нігілізмам і абьякавасцю да сваёй гісторыі, да праблем сваёй Айчыны і яе народа. Ён быў заўсёды патрыётам сваёй Радзімы, але баяўся і папярэджаў ад таго «інтэрнацыяналізму», які прыводзіць да самазабыцця, да бяспаміятства перад чужым, што разбурае народ, нацыю і зводзіць яе да насельніцтва, да «гутэйшых».

Няхай жа добрая памяць аб ім і яго багатая духоўная спадчына трымае нас на вадзе, не дасць нам апусціць ветразі!

Алесь ПЕТРАШКЕВІЧ.

ЁН ПРЫ ЖЫЦЦІ БЫЎ КЛАСІКАМ

Беларускі народ, беларуская культура, літаратура, навука ў жалобе. Не стала сярод нас пісьменніка-класіка, выдатнага вучонага, сумленнага добрага чалавека Кандрата Кандратавіча Атраховіча (Кандрата Крапівы). Яго смерць адклікнулася болей у сэрцах многіх мільёнаў людзей не толькі ў нашай рэспубліцы, але і далёка за яе межамі.

Байкі, п'есы, апавесці К. Крапівы прыходзяць да нас у дзяцінстве і застаюцца самымі лепшымі сябрамі на ўсё жыццё. У іх іскрыцца народны гумар, дае багаты пажытак розуму народная мудрасць, заўсёды ў пашане праўды і мараль, якім пісьменнік не здраджваў у самыя цяжкія часы. Подзвігам у імя нацыянальнага адрэджэння назвалі спецыялісты зробленае К. Крапівой у навуцы. Яго працай, настойлівасцю, талентам было падрыхтавана выданне многатомных руска-беларускага, беларуска-рускага слоўнікаў і тлумачальнага слоўніка Беларускай мовы. У многім дзякуючы гэтым фундаментальным працам беларуская мова набыла сваю сучасную літаратурную форму.

9 студзеня беларускі народ развітаўся са сваім верным сынам. У жалобным убранні зала пасяджэнняў прэзідыума Акадэміі навук БССР. З дзесяці гаўдзін сюды цячэ жывая стужка вучняў і саратнікаў пісьменніка, шматлікіх паклоннікаў яго таленту. З абодвух бакоў труны — жалобныя вянкi. На пунсовых падушачках — Залатая Зорка Героя Сацыялістычнай Працы, іншыя баявыя і працоўныя ўзнагароды, якіх быў удастоены К. Крапіва. Ганаровую варту ля труны нясуць Старшыня Савета Міністраў БССР В. Кебіч, першы сакратар ЦК КПБ А. Малафееў, іншыя кіраўнікі рэспублікі, вядомыя вучоныя, пісьменнікі, дзеячы навукі.

Пачынаецца жалобны мітынг. Прэзідэнт АН БССР акадэмік У. Платонаў, віцэ-прэзідэнт АН БССР І. Навуменка, рэдактар часопіса «Полымя» паэт С. Законнікаў, народная артыстка БССР М. Захарэвіч, старшыня калгаса «Кастрычнік» Уздзенскага раёна І. Жукаў, якія выступілі на ім, гаварылі аб тым, што імя К. Крапівы, яго справы назаўсёды застануцца ва ўдзячнай памяці нашчадкаў.

Пахаваны К. Крапіва на могілках па Маскоўскай шашы.

БЕЛТА.

Саюз пісьменнікаў Беларусі глыбока смуткуе з прычыны смерці народнага пісьменніка БССР, Героя Сацыялістычнай Працы, лаўрэата Дзяржаўных прэмій СССР і БССР, заслужанага дзеяча навукі БССР, акадэміка Кандрата КРАПІВЫ (Атраховіча Кандрата Кандратавіча) і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Калентыў рэдакцыі і рэдакцыя часопіса «Полымя» глыбока смуткуюць з выпадку смерці народнага пісьменніка Беларусі, члена рэдкалегіі часопіса «Полымя» Кандрата Кандратавіча КРАПІВЫ і выказваюць спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

З ПАЭТЫЧНАЙ ПОШТЫ

Васіль САХАРЧУК

ДЫЯЛЕКТЫКА

Усё па закону прыроды і дыялектыкі: у вочы дабру зло пазірае цынічна і сквапна. І немагчыма забыць, як народ мой вялікі вялі тэарэтыкі то па этапах, то пазтапна.

Усё па закону: шчаслівыя ёсць і акрутныя. Шчырасць суседзіць з двурэшам, а праўда — з падманам. І немагчыма забыць, як білася гол шматпакутная то супраць тырана, то пад тыранам.

Усё па закону: вядучыя ёсць і вядомыя. Час зорныя лёсы, бы пацеркі, на срэбную нітчку ніжа. І лепшых людзей сваіх чэрнь спадкаёмна-бяспомная гразей аблівае, абплёўвае, а заўтра апомніцца і абліжа.

СЦІПЛАСЦЬ

Многія лічаць, што сціпласць — адне з натуральна пашыраных рысаў характару чалавека.

Не бяруся пярэчыць, бо толькі з-за сціпласці аўтара мы дасоль б'ёмся, як рыба аб лёд, над разгадкаю аўтарства неўміручага «Слова аб палку...» Магчыма, ён быў з беларусаў, якія здаўна славяцца цяроплівымі і сціплымі людзьмі...

Сёння ж самы звычайны бюракрат пад самай бязглуздай папераю, размножанай на гектографе ці ратапрынце, ніколі не праміне распісацца пад ёю, а побач — ахаванае дужкамі — старанна выводзіць, нібы для вечнасці, сваё ганарлівае прозвішча.

І будучы нашчадкі з такім жа імпэтам, як мы, разгадваць загадку на новым вітку гісторыі: чаму такі жывучы бюракратызм,

а век геніяў такі кароткі?..

БЕЗ ПРЭТЭНЗІЙ НА ІСЦІНУ

Без прэтэнзій на ісціну я кажу: гэты бясконцы ланцуг сустрэч і расстанняў. У пэўных межах, вядома, хаця пра апошнюю мяжу чалавек пачынае задумвацца альбо запозна, альбо зарана, і ён нябачна абкручвае яго памяць.

З усіх ланцугоў, якія абмяжоўваюць нашу волю, ланцуг сустрэч і расстанняў самы жаданы і неабходны. І калі ён разрываецца, прыходзіць самота, якая вяжа чалавека без ланцуга.

740 і 790

Пра гэта ўжо гаварыць бадай што няёмка — столькі разоў гаварылася — аднак жа нічога не мяняецца, усе гаворкі марныя, словы, бы вада, бяследна знікаюць у пяску. А між тым жыццё дае для занепакоенасці ўсё новае і новае падставы, спараджае і спараджае ўсё тая ж недаўменныя пытанні...

3 студзеня «Известия» апублікавалі інтэрв'ю начальніка аддзела Галоўнага кватэрна - эксплуатацыйнага ўпраўлення Міністэрства абароны СССР палкоўніка Ю. Агурцова «Валютныя дамы для савецкіх вайскоўцаў». У ім ідзе гаворка аб тым, як будучы скарыстаны 7,8 мільярда марак, выдзеленых урадам ФРГ на будаўніцтва жылля ў Савецкім Саюзе для сем'яў ваеннаслужачых Заходняй групы войск. Палкоўнік Агурцоў, распавёўшы аб тым, што жыллё ў нашай краіне будучы узводзіць не толькі будаўнічыя фірмы ФРГ, але і Францыі, Грэцыі, Фінляндыі, Турцыі, Югаславіі, называе канкрэтныя мясціны, дзе яно будзе ўзводзіцца. Сярод іншага, наведваюцца: «Адрасу два жылля гарадкі пачнуць узводзіць у Мінскай вобласці — у Барысаве і гарнізоне «Мар'іна Горка», адпаведна 740 і 790 кватэр».

У Заходняй групе войск 63 тысячы сем'яў і 13 тысяч халасцякоў (маладых афіцэраў, прапаршчыкаў, звыштэрміноўшчыкаў) не маюць жылля ў Савецкім Саюзе. І добра, што на сродкі, выдзеленыя федэральным урадам, мяркуецца пабудаваць 36 тысяч кватэр і 4 домабудаўнічыя камбінаты. Добра, што нямаюць кватэр будзе пабудавана і ў Беларусі — у Барысаве і, як сказана, у гарнізоне «Мар'іна Горка» (а, можа, і яшчэ дзе-небудзь). Добра, калі б гэтыя кватэры прызначаліся для бескватэрных сем'яў вайскоўцаў, якія ўжо жывуць там. Аднак гэта не так. Кватэры будучы узводзіцца для сем'яў тых вайскоўцаў, якія зараз служачы ў часцях Заходняй групы войск. Значыць, гэтыя самыя часці будучы выводзіцца на Беларусь? Адказ адназначны.

У сувязі з гэтым і ўзнікаюць усё тая ж недаўменныя пытанні. Колькі ж можна насычаць нашу рэспубліку войскамі? Ці ўзгадняецца гэта з рэспубліканскім кіраўніцтвам? Ці не час сур'ёзна зацікавіцца гэтым пытаннем Вярхоўнаму Савету Беларусі?

Акрамя ўсяго іншага, гэта праблема набывае ва ўмовах рэспублікі яшчэ адзін і, можа, асабліва востры аспект. Справа ў тым, што дзесяткі і сотні вайсковых гарнізонаў і гарадкоў не толькі не спрыяюць нацыянальнаму адраджэнню Беларусі, а наадварот, прыспешваюць яе канчатковую і незваротную дэнацыяналізацыю.

Дык што, так і даверым свой лёс Міністэрству абароны?

Л.Ц.

ВЫСТУПІЛІ Ў РЫЗЕ

Па запрашэнні Латвійскага фонду славянскіх культур і асабіста ягонага старшыні — заслужанага артыста рэспублікі, загадчыка кафедры сольных спеваў Латвійскай акадэміі мастацтваў прафесара Гурыя Анціпава ў Рыгу прыехала група студэнтаў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Узначальвала групу народная артыстка СССР прафесар Тамара Ніжнікава.

У цудоўных залах «Ave sol» ды «Вагнераўскай» прайшлі канцэрты, якім папярэднічала ўступнае слова Г. Анціпава і Т. Ніжнікавай. Гучалі творы беларускіх кампазітараў, беларускія народныя песні, руская класіка ды народныя песні ў выкананні маладых вакалістаў Т. Цыбульскай, Т. Варалай, Л. Лют, С. Франкоўскага, А. Міхневіча, І. Гузеева. Канцэртмайстры — С. Махмуранц ды І. Чарнін. Беларускую інструментальную музыку прадстаўляў дуэт цымбалістак — лаўрэатаў конкурсу імя І. Жыновіча Н. Кавалеўскай і В. Мішулы. Абрамлялі праграму гэсцей выступленні латвійскіх аранжыроўшчыкаў — камернага ансамбля «Інтрада» і камернага хору Балта-славянскага таварыства «Благавест». Канцэрты прайшлі з вялікім поспехам, рыжанае адзначылі высокую музычную культуру, добрыя гулясы, з густам складзеныя праграмы.

А. ТУРАВЕЦ.

ФЕСТИВАЛЬ ІМЯ...

Гэта ўжо другі фестываль, наладжаны па ініцыятыве музыкантаў мінскага ансамбля «Класік-Авангард». Ладзіць яго, заручыўшыся падтрымкай спонсараў з Віцебшчыны, правялі адметнае свята музыкі — імя І. Сялярцінскага, выдатнага вучонага, музычнага асветніка, уладжэнца Віцебска. Праграму сёлета фестывалю жыўла ўжо ідэя адраджэння сінтэзу мастацтваў, што вынікае са згадан пра багатую

духоўную атмасферу Віцебска 20-х. Што задумалі музыканты? Серыю канцэртаў з удзелам салістаў-гэсцей, з рэдкім рэпертуарам. Выступленне фінскіх налег. Навукова-папулярныя чытанні ды ўспаміны пра культурнае жыццё Віцебска 20-х гадоў. Экспазіцыю графічных работ М. Шагала з дзяржаўных і прыватных каленцый. Паказ спектакля мінскіх артыстаў, прысвечанага славу таму мастану...

Сярод запрошаных на свята — Д. Сялярцінскі (сын Івана Іванавіча), кампазітар-асветнік Р. Фрыд (нядаўні госьць нашага Клуба сяброў оперы), які памятае І. Сялярцінскага, паэт А. Вазнясенскі, вядомыя спеванкі Н. Герасімава, С. Якавенка і інш.

Ці ўсё ўдасца? Пра віцебскі тыдзень мастацтваў, які сёння называюць «фестываль імя Сялярцінскага ды Шагала», мярнуем з часам раскажаць...

С. ВЕТКА.

«НАРОДНАЯ ТРЫБУНА», НУМАР ПЕРШЫ

Свая штотыднёвая газета з'явілася і ў Брэсцкага абласнога і гарадскога Савета народных дэпутатаў. «Народная трыбуна», першы нумар якой прыйшоў да чытачоў напярэдадні Новага года, будзе выходзіць на беларускай і рускай мовах (палова аб'ёму «ЛіМа»).

Як сказаў нашаму карэспандэнту рэдактар штотыднёвіка Расціслаў Пратасевіч, маецца намер шырока асвятляць шматграннае, у тым ліку і культурнае, літаратурнае жыццё вобласці.

У першым нумары раскажаецца пра пісьменніка Мікалая Каліновіча, аўтара кнігі «Палескія дарогі Блока» і іншых мастацтва-краязнаўчых зборнікаў, які трагічна загінуў у Тбілісі — «Ен любіў Беларусь», змешчана тэматычная паласа «Культура. Друж», падборка «Прырода і мы» і, зразумела, з'явіцца нарэзаныя праблемы дзейнасці народных дэпутатаў.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ЧАГО БАІМОСЯ?

Факт, аб якім пішу, магчыма, камусьці здасца нязначным і не вартым увагі. Але мяне ён вельмі абурыву.

Перада мной ляжыць раскрыты на 126-й старонцы «Беларускі календар» на 1991 год і факсімільнае выданне Багушэвічавай «Дудкі беларускай», раскрытае на 31 старонцы. Як у календары, так і ў «Дудцы беларускай» на памянёных старонках змешчаны адзін і той жа верш Ф. Багушэвіча «З кірмашу». Аднак у календары з верша выкінуты наступныя радкі:

Маскалі ж у вёсцы яшчэ

не паснулі —
Праляці ж, кабылка, каб
яны не чулі!

За 72 гады столькі нафальсіфікавалі, павыкідалі, адабралі і знішчылі, што, думалася, на семдзесят трэцім годзе пара ўжо ўзнаўляць ды ставіць на сваё законнае месца ўсё раней выкінутае. Аж не, працягваецца зноў абцяжарыцца. Самі ўкладальнікі календара спалохаліся ці ім падказалі «зверху» выкінуць гэтыя радкі, каб часам слова «маскалі» не стала пагрозай інтэрнацыянальнаму адзінству беларускага і рускага

Сцэна са спектакля.

Чарговая прэм'ера купалаўцаў — спектакль па п'есе А. Дударова і У. Някляева «Вежа». Пастаноўка заслужанага дзеяча мастацтваў УССР Б. Зрына, мастацкае афармленне А. Нулакоў-

скага. Музыку да спектакля напісаў заслужаны дзеяч мастацтваў С. Картэс, балетмайстар — Г. Шылякова.

Ролі выконваюць народная артыстка СССР С. Станюта, народныя артысты БССР Г. Гарбук і П. Дубашынскі, заслужаныя артысты рэспублікі У. Кудрэвіч, В. Філатаў і іншыя.

Фота Ул. КРУКА.

ДАЙЦЕ ТЭАТРУ БУДЫНАК!

Савет Міністраў БССР пастанавіў стварыць у Мінску Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі. У будучым ён атрымае пастаянную прапіску ў рэспубліканскім Палацы культуры. Але гэта пасля таго, як завяршыцца яго будаўніцтва. А пакуль што... Пакуль што ўсё спадзяванне на Мінскі гарвыканком, якому даручана падшукаць памяшканне для часовага размяшчэння тэатра.

ПАШАНЦАВАЛА...

На наступны дзень пасля 7 студзеня ў некалькіх установах і магазінах Мінска давялося тэрмінова аб'явіць яшчэ адзін выхадны. Прычына — аварыя на станцыі Мінск-Сартавальная (раён вуліцы Казінца). У выніку яе з прабай чыгуначнай цыстэрны на рэйкі вылілася каля 20 тон сернай кіслаты. Сіламі пажарнікаў пралітая кіслата даволі хутка была нейтралізавана.

— У пэўным сэнсе мінчанам пашанцавала, — сказаў у тэлефоннай размове з нашым карэспандэнтам галоўны ўрач гарадскога санэпідэмастанцыі В. Чалноў. — На шчасце, у месцы, дзе здарылася аварыя, няма водаправода або ліўневай каналізацыі. (Што адбываецца, калі серная кіслата змешваецца з вадой, ведае кожны школьнік, — кар.). Вечер дзьмуў у бок ад жылых кварталаў.

Па звестках СЭС, утрыманне сернай кіслаты ў паветры праз некалькі гадзін пасля здарэння ў раёне, дзе магла ўзнікнуць небяспека, было ніжэй МДК (максимальна дапушчальнай рэзавай канцэнтрацыі).

Тым не менш, 4 чалавекі шпіталізаваны. Выватых, трэба думаць, знойдуць. На гэты раз катастрофа, дзякаваць Богу, не адбылася. Усяго толькі аварыя. Колькі іх ужо было... Будзем чакаць наступнай! НАШ КАР.

народа? Якім нацыянальным прыніжэннем вее ад гэтага!

Пасля разгрому паўстання К. Каліноўскага 1863 года па загаду Мураўёва-вешальніка на рыначных плошчах былі пастаўлены віселыні і ў гарадах, і ў мястэчках, карныя вайсковыя часці кватаравалі па ўсёй Беларусі, да крайнасці быў змоцнены паліцэйскі нагляд і ў вёсках. І ў той час ніхто на Беларусі не гаварыў пра карнікаў «рускія», а гаварылася — «маскалі». Думаю, што гэту праграму сярэдняй школы павінны былі ведаць і ўкладальнікі календара.

Л. АНТАНОВІЧ,
пенсіянерка.

г. Баранавічы.

ХТО І НАВОШТА

ўначы 4 студзеня
наведаў нашу
рэдакцыю?

Звычайна журналістам даводзіцца выпраўляцца на месца здарэння. На гэты раз «месца здарэння» ўтварылася непасрэдна ў будынку на Закарава, 19, дзе знаходзіцца рэдакцыя «ЛіМа», а таксама рэдакцыі часопісаў «Беларусь» і «Полым'я».

Вось так, як на гэтым здымку, выглядалі ранаіца 4 студзеня некаторыя рэдакцыйныя кабінеты. У іх працавала апэратыўная група Партызанскага РАУС, криміналісты і следчыя складалі вопісы, фатаграфавалі, здымалі адбіткі пальцаў, гутарылі з журналістамі... І адмоўчаліся. Нам заставалася вылучаць уласныя версіі таго, каму і навошта спатрэбілася ўчыніць пагром.

Зламыснікі забраліся ў рэдакцыю праз вакно, акуратна вынаўшы шыбу. І — пайшлі гуляць па кабінетах. Свяцілі свечкай: на падлозе плямы воску і шмат абгарэлых запалак. Дзверы некаторых пакояў узмамніныя, відаць, ломікам, іншыя былі адчынены нейкім больш адмысловым спосабам, без слядоў. Цяжка сказаць, што шукалі начныя госьці, вытрасаючы начыне нашых пісьмовых сталоў. Пры гэтым візіцёры пакінулі без увагі новыя тэлефонныя апараты і пішучыя машыны. З рэдакцыйнай маёмасці, здаецца нічога не знікла. Украдзена некалькі рэчэў, што належалі супрацоўнікам рэдакцыі.

Аналагічна і ў той жа час дзейнічалі налётчыкі і ў рэдакцыі часопіса «Нёман».

Што ж адбылося? Няўдалая спроба крадзяжу з узломам, калі злодзеі не знайшлі тое, што шукалі (напрыклад, камп'ютэрную тэхніку), і надалі сваёй акцыі выгляд пагрому? Ці, наадварот, замаскіраваная пад лёгкі крадзеж палітычная правакацыя? Чаму нападзенню падвергілі менавіта выданні Саюза пісьменнікаў Беларусі?

У гэтай гісторыі пакуль што шмат загадак...

А на заманчэнне хочацца сказаць вось што. «Начныя адведзіны» некалькіх рэдакцый прыгнуплі, натуральна, увагу друку. Яшчэ б! Такое здарэцца не часта! На жаль, карэспандэнты асобных выданняў, пішучы пра гэты незвычайны выпадак, не надта абцяжарвалі сьлё тым, каб быць дакладнымі, давалі волю домыслам і фантазіі. А карэспандэнт «Добрага вечара» (нумар газеты за 9 студзеня) нават змясціў «інтэрв'ю» з рэдактарам «ЛіМа», якога па сутнасці не было. Прынамсі, тое, што ўкладзена ў вусны апошняга, ім не візавалася, трапіла на старонкі газеты без яго дазволу. А між тым, у тэксце «інтэрв'ю» не проста ёсць недакладнасці, непатрэбныя дэталі, але і сумніцельныя высновы, нахвостат: «Чалавецтва тое ўжо праходзіла, калі граміліся рэдакцыі, калі паліліся кнігі пісьменнікаў, налі... не паўтарыць бы прайдзеае». Дзесяць чаго ўсе гэтыя намеры, гэтыя асацыяцыі? Было тое, што было. І не больш. Астатняе — за правахоўнымі органамі.

...КАБ НЕ УМЁРЛІ!

КОЖНАЯ МОВА, як і кожны народ, мае свой уласны лёс. Узвышаўся народ — узвышалася і яго мова, гінула мова — знікаў народ. Канулі ў небывыццё, услед за сваімі мовамі, полаўцы і печанегі, знікла з палітычных мапаў свету некалі магутная Прусія.

Нас, беларусаў, з даўня часоў настойліва пераконвалі ў тым, што нашая мова вельмі падобная да рускай, і, маўляў, таму не адбудзецца нічога кепскага, калі яна паступова будзе замяняцца апошняй, і ўрэшце знікне зусім. Знішчальнікі нашае культуры добра разумелі, што мова — душа народа. Таму, каб знішчыць нас як народ, найперш трэба было знішчыць нашу мову.

Былі ў гісторыі беларускай мовы часы ўзлёту і заняпаду. А ў якім стане знаходзіцца яна сёння? У той час, калі беларуская мова абвешчана дзяржаўнай, знікаюць апошнія беларускамоўныя газеты, пакідае моладзь скарбонку беларускай моўнай культуры — вёску. Нават Вярхоўны Савет паказвае поўную непавагу да роднай мовы і культуры, і застаецца ў большасці сваёй рускамоўным. Што ўжо казаць пра партыйныя структуры. Тыя, хто ад самага пачатку ставіліся з непавагай да ўсяго роднага, свайго, і нават рабілі на гэтым кар'еру, і цяпер сядзяць у мяккіх крэслах, з якіх глядзяць на нашу мову як на нешта непатрэбнае, аджыўшае. Мабыць, гэтае янычарства ўжо ў іх крыві, бо з ахвотай яны падтрымліваюць рускую, польскую, мовы іншых нацыянальных меншасцяў, але не сваю родную. А аргументы старыя. Маўляў, шмат у нас людзей іншых нацыянальнасцяў і ім цяжка адразу навучыцца размаўляць па-беларуску. І каўбасы, кажуць яны, не большае ад гэтага, і жыць лепш не будзем, і багацейшымі не станем. Я паспрабую не пагадзіцца з імі і прывесці свае аргументы.

Я ЛІЧУ, ШТО ПАЧАЦЬ трэба менавіта з гэтага востра «падабенства» моў. Ці так падобныя нашыя мовы, як нас у гэтым хочучы пераканаць? Возьмем некалькі слоў і параўнаем. Вось слова, якое на першы погляд не мае ніякага адрознення, — слова «зіма». Зіма па-руску, зіма па-беларуску. Але паглядзіце, якія эпітэты надаў рускі народ сваёй зіме. Зімушка-зіма, зіма-красавіца, матушка-зіма, зіма-колдунья і г. д. У беларускай мове гэтыя эпітэты да слова «зіма» не ўжываюцца. Гэта і зразумела: мову ствараў сам народ. У тыя часы, калі рускі народ ствараў сваю мову, ён чакаў зіму як збавіцеля. Мала які вораг мог узімку прайсці праз заснежаныя маскоўскія лясы. Вось і была зіма «желанная». Багатыя на жывёлу лясы заўсёды маглі пракарміць, а зімой, па снезе, і звяра шукаць лягчэй. Вось і стала зіма «матушкой». А ў Беларусі, на скрыжаванні еўрапейскіх шляхоў, дзе з даўня часоў перакрываўваліся інтарэсы поўначы і поўдня, усходу і захаду, зіма не магла выратаваць людзей ад вайны. Наадварот. Летам можна было ўцячы ў балота, якіх у нас шмат, а тутэйшыя людзі заўсёды мелі там патаемныя сцяжынкы. Зімой гэтыя балоты замарзалі, і ўцякаць не было куды. Не чакаў наш народ зімы як збавіцеля, і адлюстраванне яе ў сваёй мове такой, якой бачыў.

Гэтае параўнанне паказвае, што чалавек, які карыстаецца рускай мовай, падумаўшы слова «зіма», уяўляе яе зусім па-іншаму, чым беларускамоўны чалавек. Да адной і той жа з'явы ў іх розныя адносіны. Іх мовы нясуць у кожным слове код разумення сусвету, кожная свой, непаўторны, непадобны на іншыя. Кожнае слова нясе вялікую інфармацыю аб тым, як чалавек ставіцца да той ці іншай з'явы.

І беларуская мова нясе неабходную інфармацыю беларусу, рускаму — рускаму. Яна дапамагае чалавеку правільна зразумець тую ці іншую падзею, убачыць сусвет такім, якім неабходна яго бачыць. І чалавек, глядзячы на зоркі і сузор'і, успрымае іх зусім па-іншаму, чым той, што глядзіць на «звёзды» і «созвездзя».

Калі мы падумаем «палач», у нас складваецца зусім іншае ўяўленне аб гэтым чалавеку, чым тады, калі мы думаем «кат». І гэтак кожнае слова. Вось вам і «падабенства». І цяпер, калі мы бачым, як беларускі Вярхоўны Савет складае законы на рускай мове, і толькі пасля іх перакладае на беларускую, можна з упэўненасцю заявіць, што, можа, гэтыя законы і найлепшыя, але ці для нас яны, бо ці змогуць увабраць у сябе нашы асаблівасці, нашу рэчаіснасць?

Таму можна зрабіць выснову, што наша мова, як і руская, мае свой уласны, непаўторны, не падобны на іншыя ход разумення свету. Яна была створана нашым народам, прайшла праз вякі і дайшла да нас як самая багатая спадчына, што пакінулі нам продкі. Па духу сваім яна не падобная на іншыя мовы і адпавядае толькі таму народу, які яе стварыў. Унутранаму стану кожнага народа можа адпавядаць толькі яго мова.

АЛЕ ЧАМУ МЫ ПАВІННЫ карыстацца толькі сваёй мовай? Можа, можна прыняць іншую мова, жыць пад яе уплывам і разумець свет так, як таго патрабуе яна? Асобнаму чалавеку можна, народу — не. Народ стварыў сваю мову пад уплывам існуючай рэчаіснасці, адлюстраванне ў ёй сусвет такім, якім яго бачыў. І гэтае ўспрыманне рэчаіснасці адлюстроўвалася не толькі ў мове. Яно, ад дзядоў да ўнукаў, перадавалася праз генную памяць народа. Генная памяць народа, як і звычайная памяць чалавека, нясе яму інфармацыю аб сусвеце. З кожным пакаленнем яна ўзбагачалася і прыйшла да нас разам з мовай, як дзве адзінкі, якія падтрымліваюць і дапаўняюць адна адну, і не даюць адна адной загінуць. І вось там, дзе сутыкаюцца генная памяць, існуючая рэчаіснасць і мова (пры ўмове, што яны адпавядаюць адна другой), і ствараецца імунная сістэма народа, яго інстынкт да самазахавання. Калі ж гэты імунны трохкутнік пабурыць (напрыклад, знішчыць мову), то народ, як той чалавек, які страціў імунную сістэму, можа існаваць толькі пры спрыяльных умовах. Ён губляе здольнасць змагацца з бядай. Яскравы таму прыклад — Чарнобыль. Калі ўвесь свет ратуецца ад гэтай навалы, беларускі народ, якому пагражае смяротная небяспека, не можа згуртавацца для барацьбы з ёю. Людзі ратуюцца паасобку, бо ў кожнага ёсць свой уласны інстынкт да самазахавання, народ жа ў цэлым не згуртаваўся ў аднасць.

Людзі з больш-менш «чыстых» тэрыторый не ўспрымаюць гэтую бяду як сваю, беларускую, а як бяду нейкай асобнай часткі людзей з забурджаных зон. Да перасяленцаў ставяцца не як да сваіх братоў-беларусаў, а як да чужынцаў. Народ губляе ўсе прыкметы народа. Ды гэта і не дзіўна. Стварыў народ без агульнай мовы, якой павінны карыстацца ўсе, — немагчыма. Толькі мова, якая нясе сваё, агульнае для ўсяго народа разуменне сусвету, можа аб'яднаць людзей у аднасць, толькі яна можа ўвабраць у сябе думкі асобных людзей і даць ім адзіны накірунак, найбольш правільны і адпаведны гэтаму народу. Без яе хто зробіць гэта? Нават чарнобыльская бяда не аб'яднала людзей. Чужая мова, якая

не адпавядае ні геннай памяці, ні нашай, беларускай рэчаіснасці, таксама не здольная гэта зрабіць. Хто ад гэтага губляе? Той народ, які здрадзіў мове сваёй бацькоў. Ён нават губляе здольнасць прыняць правільнае рашэнне. Уявіце сабе чалавека, які ўзімку выйшаў на вуліцу. Халодны балтыйскі вецер (існуючая рэчаіснасць) прадзімае да касцей, генная памяць нясе інфармацыю аб тым, што зіма не лепшая пара года для беларуса, а мова (маем на ўвазе рускамоўнага чалавека) гаворыць аб тым, што зіма «желанная». А ўявіце цэлы народ, які жыве ў такой супярэчнасці. І калі прыходзіць час рабіць выбар (ці гэта выбар прэзідэнта, ці шляхоў развіцця, ці палітычнай сістэмы), гэты народ амаль заўсёды робіць памылку. І калі кожнаму народу неабходна карыстацца менавіта сваёй мовай. Гэта жыццёва неабходна не толькі дзеля дабрабыту, бяспекі, але і дзеля таго, каб выжыць. Ні адзін народ, які страціў сваю мову, не застаўся на зямлі. Ён спачатку вымірае як народ, а пасля і фізічна, бо не можа жыць у гэтым свеце без сваёй імуннай сістэмы.

І, НАРЭШЧЕ: чаму адзінай мовай павінен карыстацца ўвесь народ, усе нацыянальнасці, з якіх ён складаецца? У межах адной рэспублікі можа існаваць толькі адзін народ, які, безумоўна, складаецца з людзей розных нацыянальнасцяў. У гэтых людзей, незалежна ад нацыянальнасці, адны праблемы, адны радасці. Адным словам, рэчаіснасць для ўсіх адна. Жывучы з гэтым народам, людзі іншых нацыянальнасцяў пачынаюць авалодаваць ведамі гэтага народа, яго гісторыяй, яго жыццёвым вопытам, што і адкладваецца ў іх памяці, і перадаецца нашчадкам праз генную памяць. Што ж застаецца, каб стаць паўнапраўным жыхаром рэспублікі, часткай яе народа? Можа. Яна дазволіць убачыць свет так, як яго бачыць гэты народ. Толькі яна, мова, можа аб'яднаць усіх людзей, незалежна ад нацыянальнасці, у адзін народ, што жыццёва неабходна кожнаму. Ні запіс у канстытуцыі, ні ў дэкларацыі аб незалежнасці не могуць зрабіць гэтага. Людзі, не авалодаўшы мовай, так і застаюцца асобнымі нацыянальнасцямі, партыямі, групамі. Таму ў іншых краінах свету, каб атрымаць грамадзянства, абавязковая ўмова — дасканалая авалодаць дзяржаўнай мовай гэтай краіны. Не авалодаўшы мовай, чужаземец не можа зразумець гэты народ, а народ яго. Кожны асобны чалавек, нацыянальнасць, этнас, і нават партыя, рух, маюць свае асаблівасці, але, аб'яднаўшыся адной мовай, у межах адной рэспублікі, яны дзейнічаюць як адзін народ, што неабходна для іх дабрабыту і выжывання. Амерыканскія немцы ваявалі супраць гітлераўскай Германіі, бо яны найперш амерыканскі народ, а ўжо пасля немцы. На жаль, у нас нацыянальныя меншасці гэтага не разумеюць.

І калі ў межах адной рэспублікі нейкая частка людзей не валодае мовай гэтай рэспублікі, гаворыць пра кансалідацыю — марна траціць час. Яе не будзе, бо людзі ўспрымаюць сусвет, адны і тыя ж з'явы, па-рознаму. Калі ж народ губляе мову, ён нейкі час яшчэ жыццяздольны за кошт моцнай геннай памяці. Але праз нейкі час, калі генная памяць не падтрымліваецца мовай, яна пачынае сцірацца. Уявіце сабе цэлы народ, які страціў памяць. Ён ужо небяспечны для іншых. Ён стане марыянеткай у руках тых, хто ім кіруе. Страціўшы з геннай памяццю апошнюю цягу да волі, гэты народ можна ператварыць у душыцелю чужой свабоды, небяспечнага для ўсяго свету, але вельмі патрэбнага для тыранаў і захопнікаў. Менавіта яны і зацікаўлены ў тым, каб стварыць такі народ. Адзін са шляхоў да гэтага — знішчыць мову. Вось і знішчалі яе ў нас, знішчаюць па сённяшні дзень.

МЫ, БЕЛАРУСЫ, як і ўсе іншыя народы, маем сваіх герояў і сваіх пракаў. І кожны з іх пакінуў нам заповіты аб нашай мове. Кажуць, пракоў гавораць голасам Бога. Адзін з іх, наш нацыянальны герой, паэт-прарок Францішак Багушэвіч сказаў яшчэ 100 год таму: **НЕ ПАКІДАЙЦЕ НАШАЙ МОВЫ БЕЛАРУСКАЙ, КАБ НЕ УМЕРЛІ!** Можа, гэта нас Бог папярэдзіў?

В. САЗОНАУ.

г. Гродна.

ДУМКА ЧЫТАЧА

Балтыйска-Чарнаморскі саюз: за і супраць

Апошнім часам даволі актыўна абмяркоўваецца магчымасць стварэння Балтыйска-Чарнаморскага саюза. Мне хацелася б выказаць свой погляд на гэтую праблему.

Адна з сучасных тэндэнцый у свеце — стварэнне рэгіянальных палітычных суполак. У якасці прыкладу можна прывесці Еўрапейскую Супольнасць.

Аб'ектыўна Беларусь не можа існаваць без нармальнага эканамічнага саюза са сваімі суседзямі. Таму нельга не

бачыць пэўных пераваг Балтыйска-Чарнаморскага саюза (БЧС) — у эканамічнай, палітычнай, сацыяльнай, экалагічнай, тэхналагічнай і гуманітарнай сферах. Стварэнне такога саюза дазволіла б абараніць Беларусь ад памкненняў Цэнтра ўшчамлення яе інтарэсаў, сцвердзіць рэальныя правы рэспублікі на зямлю і нетры. Але пры гэтым павінна быць выразна агаворана прэзумпцыя абароненасці кожнай нацыі (і не толькі карэннай). БЧС павінен увабодзіцца ў пэўных заканадаўчых, выканаў-

чых, кантралюючых актах і інстытутах. Адначасова ўзнікае і шэраг сумненняў у жыццёвасці гэтай канструкцыі. Прынцыповае пытанне: стварэнне БЧС дыктуюцца імкненнем класці ў яго аснову новыя палажэнні, якія існуючыя ў іншых рэспубліках (нават тых, якія найбольш актыўна рухаюцца наперад да палітычнай незалежнасці), ці гэта спроба замацаваць цяперашні статус рэспублік нейкім палітычным дакументам, свайго роду «Саюзным дагаворам»

пці? Зноў-такі, ці досыць радыкальным будзе «Саюз пці»? Ці прадугледжвае ён права кожнага суб'екта на свабодны выхад з яго з атрыманнем статусу асацыяванага ўдзельніка? Сёння гэта яшчэ далёка няясна. Што гэта—шлюб па каханні? Наўрад. У нашым грамадстве няма сёння больш сур'ёзных праблем, чым праблемы эканамічныя і нацыянальныя. Але ці можна ажыццявіць палітычную ідэю БЧС, калі ўжо цяпер яго асобныя будучыя члены пачынаюць

прад'яўляць адзін аднаму тэрытарыяльна-нацыянальныя прэтэнзіі? Ці адчуваюць ініцыятары стварэння БЧС рэальнае становішча спраў у велізарным рэгіёне, які налічвае 70 мільёнаў чалавек? Ці не занадта ідэалістычна глядзяць яны, напрыклад, на славянскі свет? Ён таксама вельмі неаднародны. Эканамічная, палітычная сітуацыя, скажам, на Беларусі і на Украіне неаднолькавыя. А што казаць пра рэспублікі Прыбалтыкі? Трэба ўлічваць усе паказчыкі — і эканамічныя, і сацыяльныя, і дэ-

маграфічныя, і этнічныя, і экалагічныя, і культурныя. У кожнай рэспубліцы сваё «прызвание», свой накірунак.

Думаю, што тут можа быць хутчэй эканамічны альянс, а не палітычнае аб'яднанне.

Канечне, немагчыма даць ідэальную мадэль будучай Беларусі. Але вельмі хацелася б, каб новай Беларусі будавалася на дэмакратычнай аснове. Толькі пры ўмове дэмакратычнага развіцця рэспублік здзейсніцца, магчыма, і ідэя Балтыйска-Чарнаморскага саюза.

С. ПОЛЬСКА, прафесар Мінскага педагогічнага інстытута.

УМЕЛА ГАСПАДЫНЬКА ГАТАВАЦЬ...

Янка Купала і Якуб Колас, Васіль Вітка і Сяргей Грахоўскі, Ніл Гілевіч і Васіль Хомчанка, Рыгор Бардулін і Барыс Сачанка, Валентын Лукша і Вольга Іпатава, многія іншыя беларускія прызанкі і паэты — аўтары гэтай кнігі з даволі прызначнай назвай «Чытанка для дзіцячага сада», выпушчанай выдавецтвам «Народная асвета». З'явілася яна як канкрэтнае падмацаванне прынятых у 1989 годзе грунтоўна перапрацаваных праграм для дзіцячых дашкольных устаноў з беларускай і рускай мовамі выхавання і навучання. Складальнікі В. Вячорка, Н. Маскаленка і П. Садоўскі ў адпаведнасці з «Праграмай выхавання і навучання ў дзіцячым садзе (з беларускай мовай выхавання і навучання)».

Хоць назва і сапраўды сумнавата-метадычная, але, як кажуць, з твору вады не піць. Галоўнае — змест. Змест жа — удалы! Тут сабраны творы не толькі апрабраваныя, а і малавядомыя, і новыя. Аўтары іх — таксама розныя: ад прызнаных дзіцячых пісьмемнікаў да тых, што для дзетак пачалі пісаць нядаўна. Скажам, Сяргук Сокалаў-Воюш, Ганна Іванова і іншыя. Не абмінулі складальнікі і творы рускай, украінскай, літоўскай, латышскай, армянскай, польскай і англійскай літаратуры, перакладзеныя на беларускую мову.

Выданне ў першую чаргу адрасуецца, як відаць з назвы, выхаванцям дзіцячых садкоў. Але тут і ўзнікае традыцыйнае «але». Трымае выхаванца ў руках «Чытанку», дзіцячыя ручанкі так і цягнуцца да кніжкі. Толькі вось ці пацягнуцца? Ілюстрацыі ў хрэстаматыі няма. Ды і выдадзена кніжка так, што даваць дзецям яе небяспечна: паліграфічны камбінат імя Якуба Коласа збрашураваў «Чытанку» прагрэсіўным спосабам, гэта значыць, на ілэявае аснове. Аўтары кнігі добра ведаюць, што гэта такое. Дастаткова неасцярожна мацней гартануць старонку, як астатнія пасыпяцца, бы ветрам падхопленыя.

Заўсёдна наша бяда: умела гаспадыня гатаваць, ды не змогла падаць...
К. ВЯРЭЙКА.

КАБ ПАМЯТАЛІ, АДКУЛЬ МЫ

«Бацькаўшчына» — так назвалі ў выдавецтве «Юнацтва» свой новы гадавік. Першы яго выпуск, пазначаны 1990 годам, лёг на паліцы кнігарань рэспублікі напярэдадні Новага года.

Чытачы — у першую чаргу выданне адрасуецца дзецям сярэдняй і старэйшага школьнага ўзросту — знойдуць тут урывкі з гістарычнага рамана Язэпа Дылы «На шляху з варагаў у грэкі», Яго ж гістарычную аповесць «У імя дзяцей» і сцэны з гістарычнай драмы «Падуанскі студэнт». Укладальнік С. Панізнін уключыў у гадавік і аповесці Уладзіміра Караткевіча «Свая легенда» і «Ладдзя расплывае».

Да 500-годдзя Ф. Скарыны прымеркаваныя артыкулы В. Шматава «Урок Скарыны».

Адкрываюць і завяршаюць гадавік артыкулы самога складальніка: «Бацькаўшчына светлая мая!» і «...дзе на узвышшах Наваградскіх дрэмлюць суровыя вежы...».

У наступных нумарах «Бацькаўшчыны» — працяг публікацый, якія тычацца багатай гісторыі роднага краю.

Не лішне тут будзе нагадаць, што гістарычны зборнік пад назвай «Шляхам гадоў» выходзіць і ў выдавецтве «Мастацкая літаратура». Гадавікі гістарычнай праблематыкі плануецца рэгулярна выпускаць і іншыя рэспубліканскія выдавецтвы.

В. ЦЯРЭШКА.

«НЕ ПАНТЭОН, А КРЫНІЦА ІНФАРМАЦЫІ»

У Беларусі апошнім часам выйшла шэраг выданняў энцыклапедычнага характару, якія атрымалі шырокі водгук не толькі ў рэспубліцы, але і за яе межамі. Думаецца, такі лёс напаткае і біябібліяграфічны слоўнік «Беларускія пісьмемнікі» ў шасці тамах. Ён падрыхтаваны супрацоўнікамі Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР з дапамогай навукоўцаў рэспублікі і замежных краін. Выпуск слоўніка вы-

— Па-першае, хочацца адзначыць, — сказаў Адам Іосіфавіч, — што падобнае выданне на Беларусі выходзіць упершыню. Ва ўсіх жа цывілізаваных народаў ёсць аналагічныя слоўнікі. У палякаў, напрыклад, ажно тры. У адным з іх — «Вобраз польскай літаратуры» — змешчаны не толькі звесткі біябібліяграфічнага характару, але і вытрымкі з найбольш значных твораў пісьмемнікаў. У Расіі выпускаецца «Слоўнік рускіх пісьмемнікаў XIX стагоддзя», выйшаў «Слоўнік кніжнікаў і кнігалюбаў Старадаўняй Русі. XI — першая палова XVI стагоддзя». Маюць слоўнік і ўкраінцы. У нас жа кожнаму, хто захоча вывучыць творчасць якога-небудзь літаратара, дэтальна прааналізаваць яе, неабходна самому шукаць звесткі ў архівах, бібліятэках. Зрабіць гэта часта не так і проста. Вазьму, здавалася б, просты прыклад. Аўтар паставіў сабе задачу — аб'ектыўна разгледзець прозу Кузьмы Чорнага 20—30-х гадоў. Але ж усіх матэрыялаў — у тым ліку і перыядычных выданняў — у рэспубліцы не захавалася. Неабходна ў такім разе звяртацца ў сховішчы Масквы, Ленінграда... У слоўніку ж патрэбную інфармацыю можна будзе атрымаць літаральна за нейкія пяць мінут.

— Адам Іосіфавіч, каб хутка знайсці гэтыя звесткі, у слоўніку павінен быць зручны прыныц падачы матэрыялаў?

— Над гэтым мы думалі і вырашылі, што лепей за ўсё, калі артыкулы будуць размешчаны ў алфавітным парадку. Ад перыядызацыі літаратуры адмовіліся. Раней што атрымлівалася? Узяць творчасць Янкі Купалы, Якуба Коласа, Змітрака Бядулі, Максіма Гарэцкага і іншых нашых вядомых пісьмемнікаў. Іх даводзілася, прабачце, «рэзаць» ледзь не па жывому, каб раскласці «па палічках» — тое пісалася ў дакастрычніцкі час, а гэта — у паслярэвалюцыйны, савецкі... Ця-

пер у слоўніку, ведаючы патрэбнае прозвішча, адразу ўсё знойдзеш. На наша няшчасце, матэрыял, пакладзены ў аснову слоўніка, не такі і вялікі, але, тут ужо на шчасце, яго ўдалося размясціць у шасці тамах, кожны памерам недзе 90 улікова-выдавецкіх аркушаў.

— І ў якім стане работа над слоўнікам?

— Перад самым Новым годам мы, у інстытуце, закончылі працу над апошнім, шостым томам, і рэдагуем цяпер яго перад перадачай у выдавецтва... Першы ж том ужо набіраецца, вычтваецца карэктур. Другі — знаходзіцца ў выдавецкіх макетах. Прама скажу: гэта выдатна, што за выданне ўзялася «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя». Гарантаваны і паліграфічны якасць, і высокі навуковы ўзровень. Добра і тое, што рэдагуецца матэрыялы супрацоўнікаў выдавецтва пад кіраўніцтвам Васіля Сцяпанавіча Семенякова — гэта якраз той калектыў, які працаваў над выпускам «ЭЛіМБела».

— Ці не маглі б вы, Адам Іосіфавіч, крышачку падрабязней сказаць аб прыныце адбору кандыдатаў для артыкулаў-персаналій?

— Матэрыял сабраны агромністы. Дастаткова сказаць, што ў шырокі ўжытак па сутнасці ўводзіцца больш за сто новых іменаў. Раней пра іх нічога не было вядома, альбо гаварылася зусім мала. Упершыню будуць поўнаасцю прадстаўлены ўсе рэпрэсаваныя беларускія пісьмемнікі, літаратары, якія жывуць у эміграцыі, пісьмемнікі з Польшчы, а таксама яўрэйскія, рускія, польскія, лацінскія... Прымаліся пад увагу многія акалічнасці. Напрыклад, у слоўніку не значыцца Адам Міцкевіч, але ёсць Адам Плуг. Справа ў тым, што ў Міцкевіча няма твораў на беларускай мове, а Плуг іх пісаў. Тое ж самае тычыцца і Уладзісла-

давецтва «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі мяркуе ажыццявіць у 1991—1996 гадах.

Пра новае выданне наш карэспандэнт гутарыць з доктарам філалагічных навук, пісьмемнікам Адамам МАЛЬДЗІСАМ, які ў Інстытуце літаратуры ўзначальваў калектыў па падрыхтоўцы слоўніка.

ва Сыракомлі. Ці яшчэ прыклад... Галіна Егарэнкава жыла ў апошні час у горадзе Горкім (цяперашні Ніжні Ноўгарад), але стаяла на ўліку ў Саюзе пісьмемнікаў Беларусі.

Доўга думалі над крытэрыем адбору. Для жывых твораў абавязковая ўмова — членства ў творчым саюзе. Увайшлі ў слоўнік і літаратары, якія, хоць і не члены саюза, але пра іх ёсць артыкулы ў «ЭЛіМБеле». Прадстаўлены і многія даследчыкі беларускай літаратуры, якія абаранілі кандыдацыя і доктарскія дысертацыі, выдалі кнігі, але не члены СП Беларусі.

Для нежывых жа літаратараў асноўны крытэры — след, які творца пакінуў у літаратуры. Так, Паўлюк Багрым, як вядома, застаўся па сутнасці аўтарам аднаго верша. Але як шмат значыць прозвішча яго для беларусаў! Зразумела, што П. Багрым прысвечаны спецыяльны артыкул. Тое ж самае можна сказаць і пра асобных пісьмемнікаў дваццатых — трыццатых гадоў, якія выдалі ўсяго па адным зборніку. Відаць, і дадатак да слоўніка будзе. Хоць на сённяшні дзень у ім каля 1200 персаналіяў, але няварта забываць, што творчы працэс няспынны, у літаратуру з кожным годам прыходзіць новыя людзі, уступаюць у Саюз пісьмемнікаў.

— А цяпер, калі ласка, пра структуру пабудовы артыкулаў-персаналій...

— Даецца падрабязная біяграфія, а затым — агляд творчасці. Імкнуліся пазбягаць эпітэтаў. Увогуле, аэнка — рэч суб'ектыўная, тут можна ці «перасаліць», ці «недасаліць». Ды і трэба памятаць, што падобныя выданні не пантэон, а аб'ектыўная крыніца інфармацыі. Чаго хто варта — добра будзе відаць і з біяграфічнай часткі артыкулаў, дзе будуць названы ўсе кнігі аўтара, а таксама ўсе публікацыі яго ў газетах, збор-

...ЯК ДРЭВА БЕЗ КАРЫ

«Дзень добры, паэзі!» — так назваў Ігар Шклярэўскі прадмову да першага паэтычнага зборніка Радзіслава Лапушына. Але нават калі б і не было гэтай змястоўнай прадмовы, вершы кнігі «Тры позіркы» гавораць самі за сябе. У іх паэзія будняў і будні ў паэзіі. «Снег прашел, і счастлівы пёс, пробегаючы налегке, хлопья таюшыя пранес на дымячымся языке». Ці вось яшчэ: «А снег ешчэ поскрыпывае мартовскі, отсвечивая синевою. И ножницы в парикмахерской, как ласточка, летящая домой». Проза паўсядзённасці паўстае тым фонам, што неяк спаваля, паступова вылучае і самаго чалавека. Бытавыя падрабязнасці дапамагаюць адчуць, як спантанна ўсё адбываецца і ў той-жа час як усё падначалена плыні часу.

Ці не самы характэрны з падобнага шэрагу гэты безназоўны верш, які хочацца прывесці цалкам, таму што ён дае выразнае ўяўленне аб творчым абліччы Р. Лапушына:

Моросит. Потеплее одеться.
Обойти дорожное место.
Инвалидам войны полотенца
Продать по таланом. Листва
Шелестит. Неожиданно близкий
Свет луны в магазин прошмыгнул.
Третий том безлимитной подписки —
Проза Пушкина. Тающий гул
Перекрестка. Изгибы оленьи
Тополей. И неоновый жгут
На ветвях. И клочки объевленный
Вдоль стены невозможного ждуть.
Дождь, стуснившийся над мостовою,
Их сорвал, навсегда унес
Вместе с мусором, рядом с листвою.
И смыкает водой голоса.

Досыць высокая культура пісьма. Адчувальнае веданне лепшых узораў паэ-

Радзіслаў Лапушын. Тры позіркы. Вершы на рускай мове. Серыя «Першая кніга паэта». Мінск, «Мастацкая літаратура», 1990.

зіі. Гэта заўважыў і І. Шклярэўскі: «У адрозненне ад многіх маладых вершатвораў, якія пачынаюць адлік у паэзіі ад блізкага слупка, Радзіслаў Лапушын не забывае, якія імёны ззяюць у бяздонным небе рускай паэзіі». Чые імёны, І. Шклярэўскі, праўда, не гаворыць. Я ж асмелюся сказаць, што Р. Лапушын нямае «бярэ» і ў таго ж І. Шклярэўскага, не «чужы» яму і Р. Бардулін. Прываблівае здольнасць маладога поэта сумяшчаць, здавалася б, зусім несумяшчальнае, тое, што быццам не стасуецца. На самай жа справе ў гэтым — тонкая назіральнасць, тое мысленне вобразамі, якім валодае далёка не кожны.

Гэты самы божы дар добра дае аб сабе знаць у вершы «Рынак». Тэма для творцы не вельмі ўдзячная. Але вось як гучыць яна ў Р. Лапушына: «Ты, выцянуў руку, несеш над толпою, как залпы салюта, редиски пучок!» Нечакана, але ж — асыяльна! Яшчэ прыклады з іншага верша: «А чайкі хлеб ловілі на лету и с жадностью клевали высоту»...

Радзіслаў Лапушын — чалавек урбанісцкага складу. Жыве ў Мінску, вучыўся ва ўніверсітэце, працаваў у шматтыражцы, скончыў аспірантуру. Таму, мабыць, пэўная абмежаванасць уражанняў у яго паэзіі кампенсуецца назіральнасцю, ужо адзначанай плыню будняў. Ці не таму Р. Лапушын так часта выкарыстоўвае асабовую форму верша? «Я, стирая подшвы, хотел видеть небо...», «Приглядываюсь. Город обнесен...», «Я прожил день...», «Для чего, отбиваясь от дум, наряжаюсь я в новый костюм...», «Я проснулся, едва на рассвете...» Гэта толькі пачатак вершаў, ён сведчыць, што паэту да ўсяго хочацца дайсці самому, усё паспрабаваць навобмац. У той жа час калі-нікалі з'яўляецца і незадаволенасць

усёй гэтай звычайнасцю і нейкай сваёй безабароннасцю перад ёй. Прыходзіць нават як бы пачуццё маральнай віны: «Никому я не в силах помочь».

Сапраўдная паэзія ніколі не абыходзілася без звычайнага «сострадания». Яно «рухае» і Р. Лапушыным, калі ён пакутліва разважае, дзе зрабіў нешта не так, у нечым схібіў. Як быццам, правільна жыву, не здраджаў ні самому сабе, ні бліжкім. Але ж ці не падобна правільнасць прывяла многіх нашых сучаснікаў да бездухоўнасці, ці ж не яна дала карані душэўнаму нігілізму, маральнай непатрабавальнасці і непраборлівасці? Мы ж даўно пачалі ўжо жыць толькі ва ўласнай скарупіне. Няхай і крохкая яна, але ўсё ж сваё, за ёй — як за маленькай перагародкай. Астатняе нас нібыта і не тычыць...

Верш «Аварыя» — і пра гэта: «Ряды деревьев. Здание-гигант чернеет справа. Младший лейтенант какие-то таинственные знаки заносит, не спеша, в белеющий блокнот. Стекают зеваки...» А поруч:

В сдавленном пространстве
Миньрайона светится ночлег
Разбросанных созвездий. И не гаснет.
И вытнувшись — мёртвый человек.

Падумаць жа — мы ўсе такія «зевачкі». Нам мала баліць, асабліва за чужых. Нам так шмат хочацца мець, у першую чаргу для саміх сябе. Таму і пакуце душа лірычнага героя Р. Лапушына, што, на жаль, ён гэтакі, як усе, а дапамагчы жа некаму неабходна.

Такая яна, паэзія Р. Лапушына — і спакойна-засяроджаная на буднях, і ўзнёсла-экспрэсіўная, гатовая над гэтымі

ніка і часопісах па стане на 1985 год, пераклады з іншых моў, зробленыя гэтым пісьменнікам. У кожным артыкуле называюцца і пераклады самога аўтара на іншыя мовы. Прытым, падаюцца яны на той жа мове, на якую яны і зроблены — польскай, англійскай, французскай... Гэта, зразумела, ускладніла нашу працу, але адразу бачна, які ўклад кожнага ў сусветную літаратуру. А то што атрымліваецца: гаворым вядомы, знакаміты... А ў нас факты. З іх і відаць, якой папулярнасцю карыстаецца Васіль Быкаў, Уладзімір Караткевіч... Іншыя ж вядомыя толькі дома.

У бібліяграфічнай частцы артыкула называецца ўся літаратура пра кожнага пісьменніка, якая ёсць у наяўнасці. І не толькі публікацыі крытыка-даследчыцкага, літаратуразнаўчага характару, але і вершы, іншыя творы, прысвечаныя яму. Указваюцца архіўныя матэрыялы — з нумарам фонду, справы, каб, пры неабходнасці, можна было лёгка адшукаць іх у сховішчах.

— Вы ўжо выступалі на старонках «ЛіМа» з артыкулам, у якім гаварылі пра збор матэрыялаў для слоўніка...

— Пасля артыкула мы атрымалі ня мала лістоў, былі званкі... Дзякуючы чытачам, многія звесткі ўдакладнены, але, на жаль, не ўсе. Ведаем, што быў давайны такі пісьменнік — М. Крапачоў, жыў у Гомелі, пісаў кнігі на армейскую тэматыку. Магчыма, вайсковец. Каб жа хто падказаў даты яго жыцця і смерці... Ёсць у нас папрокі да саміх пісьменнікаў. Не ўсе з іх свечасова завізіравалі дасланыя матэрыялы, не ўсе даслалі для слоўніка і сваё фота. Забываюць, што не нам гэта патрэбна, а для гісторыі літаратуры. Патрэбны нам таксама звесткі пра Васіля Багамольцава, Міколу Гваздова, Цімоха Зарэчнага, Фелікса Купцавіча, Уладзіміра Прыбытоўскага, Рыгора Хацкевіча, Лявона Юркевіча, якія актыўна друкаваліся ў 20—30-я гады.

— Падпіска на слоўнік «Беларускія пісьменнікі», — значыць на заканчэнне А. Мальдзіс, — завяршаецца. Таму, хто не зрабіў гэта, неабходна паспяшацца, бо ў сувязі з папярывым годам тыраж будзе куды меншы, чым таго хацелася б. Кошт жа кожнага тома, як і сённяшні дзень, не такі і вялікі — 4 рублі 70 капеек. Частку выдаткаў аплачае выдавецтва Акадэмія навук БССР. Можна сказаць, кожны падпісчык два-тры тамы атрымае бясплатна, таму што адзін том без датацыі каштаваў бы рублёў дзесяць.

буднямі ўзнесціся, і драматычная ў сваёй сутнасці, таму што аўтар не абыходзіць вострых бакоў жыцця. Я невыпадкова скажаў — драматычная, бо Р. Лапушын не схільны да лозунгавай выкрывальнасці негатывных з'яў ці адмоўных праяў чалавечай існасці.

Жывучы ва ўласным мікрасвеце, яшчэ ў многім кніжным, Р. Лапушын не заўсёды ўмее правесці рэзкую, такую патрэбную ў паэзіі мяжу паміж сабой і рэчаіснасцю і ўяўленнем пра яе. Гэта часам прыводзіць да з'яўлення знешне вабных, але, калі ўчытаешся ў радкі, надуманых параўнанняў: «Чыю-то пыльную обуву примеряет луна», «вечерняя свежесть», якая, не запятаўшыся «под рубашкою сердце сосет»... Не кажучы ўжо пра бармена, што «рожей оккупанта выглядывает».

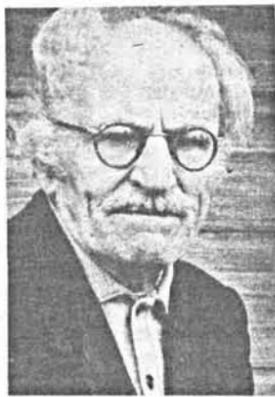
Што ж, адбываецца станаўленне мастакоўскай індывідуальнасці. Талент сцвярджае сябе, талент пераадоўвае ўсё выпадковае, чужое, узятая напавяр. Часам гэта адчувальна ў адным і тым жа творы. Скажам, у чатырохрадкоўі, вынесеным эпіграфам да кнігі:

Я жил как мог. Я отвечаю
За каждый шаг своей судьбой.
И страшно встретиться глазами
С ребенком, деревом, звездой.

Няцка адчуць, што першыя два радкі напісаны, як бы лепш сказаць, «навыраст», ці што. У двух жа наступных — сваё, а непрыдуманое. Тая далучанасць да самога свету і яго бедаў, лёсаў людзей, якая і дала магчымасць з'явіцца лепшым вершам паэта.

На думку І. Шклярэўскага, Р. Лапушын «у жыцці... падобны на дрэва без кары, а вершы...» І. Шклярэўскі адказу не дае: «Не буду апырэдэжваць чытача — з павягі да яго разумення паэзіі». Вершы Р. Лапушына, як мы ўжо заўважылі, таксама з падобнага шэрагу. Сваю безабароннасць перад жыццём, сваё чуйнае ўспрыманне і разуменне яго паэт перанёс і ў творы.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Імя Янкі Пачопкі цяпер вядома даволі вузкаму колу людзей, якія мелі шчасліваю магчымасць гартаць гадавікі газеты «Наша Ніва», заходнебеларускіх часопісаў «Калосьсе», «Заранка», «Маланка», «Хрысціянская думка» і іншых. Грамадская і літаратурная актыўнасць Я. Пачопкі прыпала на 20—30-ыя гады, калі магутны нацыянальны рух у Заходняй Беларусі спарадзіў цэлае пакаленне таленавітых паэтыкаў, рэлігійных дзеячаў літаратуры.

«Па мастацкай літаратуры далёка не пайшоў», — шыра пасаў пра сябе Я. Пачопка. Яго невялікая літаратурная спадчына раскідана па заходнебеларускіх выданнях. Аднак усё зробленае ім сведчыць пра тое, што гэты светлы чалавек заслужыў нашу памяць і ўвагу.

Янка Пачопка нарадзіўся 26 кастрычніка 1890 года ў вёсцы Летнікі Дзісенскага павета Віленскай губерні

ЯНКА ПАЧОПКА

ДАЎНЕЙ І ЦЯПЕР

Дзівуеш толькі, жмеш плячамі,
Ніяк ня можаш зразумець,
Як ўсё мяняецца з часамі
І ўсё навыварат ідзець.
Ці так даўно у нас бывала.
Хто болей сеяў ды пахаў,
Таму пачот, была і слава,
І чалавекам кожан заў.
А хто мякінай гадаваўся,
Ці хлеба ў рот не браў свой век,
Той дурнем, лотрам толькі зваўся
І проста быў не чалавек.
А вось што стала гэтым векам,
Таго не ўцяплю я ніяк:
Апошні стаўся чалавекам,
А першы — проста стаў кулак!

ДОБРЫ СЫНОК

Сынкі ў школу выпраўляе,
Маць горка плачыць, навучае:

З ПРАЧЫТАНАГА

АЎТАР СЛОЎНІКА — А. САЛЖАНЫЦЫН

Імя лаўрэата Нобелеўскай прэміі Аляксандра Ісаевіча Салжаныцына ў апошні час стала надзвычай папулярным. У друку з'явіліся шматлікія інтэрв'ю, гутаркі з пісьменнікам, кожны часопіс імкнецца апублікаваць яго работы...

Новую старонку ў творчасці Салжаныцына нядаўна адкрыў навукова-папулярны часопіс АН СССР «Русская речь», які пачаў друкаваць арыгінальную мовазнаўчую работу пісьменніка — «Русский словарь языкового расширения». Над ім А. Салжаныцын працаваў больш як сорак гадоў: «С 1947 года много лет (и все лагерные, так богатые терпением и лишь малыми клочками досуга) я почти ежедневно занимался обработкой далевого словаря — для своих литературных нужд и языковой гимнастики».

Слоўнік А. Салжаныцына — з'ява незвычайная, у пэўнай ступені нават нечаканая ў лексікаграфічнай практыцы. Аўтар паставіў задачу «восполнить иссуществительное обеднение русского языка и всеобщее падение чутья к нему — особенно для тех молодых людей, в ком сильна жажда к свежести родного языка, а насытить её — у них нет того многолетнего простора, который использовал я».

У слоўнік трапілі словы, «нікак не заслуживающие преждевременной смерти, ещё вполне гибкие, таящие в себе богатое движение, — а между тем почти целиком заброшенные, существующие близко, рядом с границей нашего изношенного узкого употребления, — область желанного осуществления языкового расширения. Также и слова, час-

цяпер гэта Глыбоцкі раён Віцебскай вобласці). Бацька яго служыў лесніком. У 1913 годзе Янка закончыў Варанецкую сельскагаспадарчую вучыльнію (у цяперашнім Пастаўскім раёне) і працаваў у Дэпартаменце земляробства Віленскай губерні.

Літаратурную працу ён пачаў з вершаў, якія друкаваліся ў «Нашай Ніве», а пазней у іншых беларускіх выданнях. Па прапанове паслоў Грамады быў рэдактарам двухтыднёвіка «Праваслаўны беларус», які выдаваўся ў Варшаве. Частку вершаў, легендаў і народных казак Я. Пачопка друкаваў у «Праваслаўным беларусе» пад псеўданімам Я. Башкір (вёска Летнікі, дзе нарадзіўся пісьменнік, дзялілася на два канцы, якія па-вучлічому называлі Башкіры і Вушлары). Дзякуючы свайму гумарыстычнаму таленту, Я. Пачопка стала супрацоўніцаў у «Маланцы», дзе друкаваў вершы і байкі пад псеўданімам «Шкірба».

У сваёй аўтабіяграфіі, напісанай у 1967 годзе па просьбе Зоські Верас і дасланай ёй, Янка Пачопка пісаў: «Больш увагі я аддаваў кніжкам па сельскай гаспадарцы, якіх у той час у нас па-беларуску зусім не было. Трэба было даць што-небудзь...» У 20-я гады ў Вільні выходзіць наступныя кніжкі Я. Пачопкі: «Малочная карова: як яе выбраць, карміць і даглядаць», «Гародніцтва: як трэба гаспадарыць на гародзе, каб мець

добрае варыва», «Як выбраць добрага каня», «Пчолы і як іх вадзіць у рамовых вульях». У гэты ж час выходзіць пераклад з расейскай мовы, зроблены Я. Пачопкам, — «Вагнер Ю. Апявяданні аб жывёлах».

З малых гадоў Я. Пачопка збіраў і запісваў народныя казкі, паданні. З гэтых запісаў нарадзілася кніга «Народныя казкі і апавяданні Дзісьненшчыны», якая павінна была друкавацца ў выдавецтве Клецкіна. Аднак разгром Грамады прыпыніў дзейнасць выдавецтва. З друку выйшла толькі адна назка «Дурнішча». Народныя паданні і казкі, апрацаваныя Пачопкам, з'яўляліся на старонках дзіцячых часопісаў «Заранка», «Пралескі», а таксама ў «Праваслаўным беларусе».

У апублікаваных у часопісе «Мастацтва Беларусі» старонках дзённіка Я. Драздовіча за 1933 год чытаем: «8 кастрычніка. Янкі Пачопкі. Ён чалавек хатні... Пайду да яго пагукаць, пачытаць, падзяліцца».

20 снежня... Новы год спаткаў на дарозе, мімаходам — у Янкі Пачопкі (Я. Башкіра) у Летніках...

Памог Янцу, дзеля народнага мастацтва, некалькі дэкаратывных дываноў, сценных, казінавым фарбамі на чорнаафарбаваным кужалі ды зрабіў выкантурцы і напэцкаць».

Найблізшыя землякі, найблізшыя сябры. Яшчэ ў 1923 годзе Я. Драздовіч зробіць усе малюнкi да

кнігі Я. Пачопкі «Пчолы і як іх вадзіць у рамовых вульях». А як жа будзе саграваць гэтае сяброўства ў цяжкія гады сталіншчыны, калі, здаецца, усё зробленае імi ў маладосці, дзеля чаго жылі і гарэлі, забыта ў забаронена. Я. Драздовіч хадзіць ад хаты да хаты, малюе дываны, партрэцікі, выразае кіякі, куфэркі. Дорыць радасць, прыгажосць сваім землякам — і жыве з гэтага. Я. Пачопка вучыць любіць і даглядаць зямлю, каб радзіла — працуе аграномам. Летнікі, сям'я Пачопкаў былі радасцю для састарэлага, адзінокага дзядзькі Язэпа. Для Янкі Пачопкі гасцяванне Я. Драздовіча — гэта сустрэча з блізкім па духу чалавекам, магчымасць успомніць сваю маладосць, Вільню, пагаварыць на роўных пра ўсё...

Янка Пачопка пражыў 87 гадоў. Вырасціў траіх дзяцей — сына і дзвюх дачок. У старэйшай дачкі Я. Пачопкі Ліны Іванаўны Павульскай, якая жыве ў вёсцы Загор'е Глыбоцкага раёна, агранома па спецыяльнасці і шчырага аматарні народных спеваў, захаваўся рукапісны сшытак бацькавых вершаў. Гэтую сямейную рэліквію яна ахвяравала Дзяржаўнаму музею гісторыі беларускай літаратуры. Увазе чытачоў прапануецца некалькі вершаў з гэтага сшытка.

Ірына МАРЧКІНА,
ст. навуковы супрацоўнік
Дзяржаўнага музея
гісторыі беларускай
літаратуры.

— Глядзіш, Андрэйка мой, вучыся,
Ды ня дурэй і ня лянися,
Каб як станеш сам на ногі,
Бацьком было з цябе падмогі!
Сынок стаў, маўчаў сумены,
Відаць штосць думаў хлопчык бедны,
Нячак жалеў кідаць ён хатку,
Ды бацьку роднага, і матку.
Нарэшце з духам ледзь сабраўся
І к матцы гэтак адазваўся:
— Мне, мама, проста сэрца рвецца
Глядзець, як цяжка вам жывецца!
І чым у школе боты драці,
Я за зіму вам хлеба ў хаце
[Калі б здароўе даў мне Бог]
Вун колькі з'есцьці дапамогі!
А так што зробіце вы самі
З такімі дрэннымі зубамі.
Чужы ніхто вам не паможка...
А што, няпраўду кажу, можа!

ВАСІЛЁЧКІ

Ці помніш ты той светлы час
Пятроўкі дзіўныя дзяснічкі:
З табой хадзілі мы не раз

Збіраць у жыта васілёчкі!
І назбіраўшы, па ракі
Сярод цішы лялі далёкіх,
З табой плялі ўдваіх вянкi
Мы з васілёчкаў сінявокіх.
І шчасны былі мы з табой,
Жыцця дакораў мы не зналі
І з васілкамі над ракой
Цвіцелі разам, красавалі.
Прайшла пара тая, як сон,
Мне не дажджаца болей лета.
І не ўбачыць тых ўжо дзён
Душа збалелая паэта.
Прашу цябе на успамін
Святых для нас з табой дзяснічак
Хоць на магілку раз адзін
Ты прынясі мне васілёчак.
А можа там, у цме сырой,
Твае засьвецяць сіні вочкі,
І я ізноў, як тэй парой,
Убачу ў полі васілёчкі!

Публікацыя
Л. ПАВУЛЬСКАЙ.

ІЗНОУ, як гадоў дваццаць назад, мяне пацягнула ў растрэсены да рэшты родны кут. Ліха ведае з якой прычыны, але той ачажок, дзе прайшло дзяцінства, назаўсёды застаецца ў памяці, а найхутэй — ва ўражлівай душы. Восць жа тры чвэрці жыцця прайшло ў горадзе, на асфальце, дзе і ў асеннюю слоту можна хадзіць у мадэльных туфлях, а ўсё роўна цягне ў вёску, на старое, парослае быльнягом дварышча з гразю па вушы, дзе нават кладкі з гарбылёў знікалі, як грэшныя душы ў бездані пекла. Ды, лічы, нікога ўжо там і не засталася: дваюродная сястра ды траюродны брат — двое адзіночкі старых.

Сястра, гадоў на дзесяць маладзейшая за мяне, яшчэ кіравала гаспадаркай: гадавала двух кабанчыкаў, трымала карову і цёлку, мела тузін курэй, на пяці сотках ураджайны сад, а ў ім чатыры калоды пчол. Брат на канец года выкармливаў кабана, накопваў — не сам, вядома, а дачка з зяцем — склеп бульбы, вырошчваў з паўсотню качаной капуста, меў яшчэ і пяць яблынь, але яблыкі штогод прападалі. Нават сабакі і ката ў брата не было — дармады! Затое ў яго жыў воран Грыша, якога, бывала, разлаваўшыся, брат выганяў на двор; ляці, нягоднік, да сваёй хейры, а той, падыбаўшы на нятульняй зямлі, крыху палятаўшы ў хмурай морасі, вяртаўся дамоў. Сеўшы на пасечаны парог сенцаў, воран раз'ятрана крычаў, патрабуючы да сябе павягі і ўвагі.

Пра ўсё гэта, пасля доўгага маўчання, напісала мне сястра і я, раздражніўшы сваё ўяўленне да крайнасці, згадаў гэты ідылічны малюнак вясковага жыцця, што ўжо не мог уседзець дома, папёрся, як кажуць, па ружовы туман дзяцінства.

Я разважаў не зусім па-дурному. Была ў мяне пэўная логіка, свой, калі хочаце, стратэгічны план, дзе ўсё было разлічана і ўлічана па паркетна-асфальтавай схеме: прыеду ў Плёсы, вазьму таксі, папрашу шафёра ўключыць транзістар, стану слухаць музыку і любавачца дарагімі мне краявідамі, летучыя прыгадаць залатое дзяцінства, а потым, як асталося ў сястры, буду піць крыннічную ваду, есці свежаніну — на яе і запрашала мяне сястра, — ляжаць на печы, выганяючы з хрыбта назапашаныя ў горадзе солі. Любата і характаво!

Потым я не раз прыгадаў мудрае талстоўскае выслоўе: гладко было на бумаге, да забылі про овраги, а по ним ходить...

У Плёсы я прыехаў раніцай. Над горадам вісела бурая-калматыя хмара, з якой севяўся золкі, дробны дождж. Адзіны на ўсю прывакзальную плошчу таксіст-прыватнік, пачуўшы, куды мне трэба ехаць, выплюнуў у лужыну недакурак цыгарэты, рашуча сказаў:

— Дзесяць...
— Згодны, — пагадзіўся я.
— Чырвоццаў, — удакладніў таксіст.
У мяне аж вочы палезлі на лоб — гэта ж амаль мая пенсія.

— А сотняў не хочаш? — яхідна спытаўся я.
— Сотнямі кідаюцца кааператары, а ты, дзед, пенсіянер, — разважліва адказаў ён. — Так і быць, павязу за сем з паловай.

— Вазі сваю цешчу, — сказаў я і адышоўся крокі на тры, спадзеючыся, што таксіст пастаіць, пастаіць ды і павязе мяне па-божаму тарыфу.

Але шафёр і не думаў мяне клікаць, я стаяў, як той слуп, мок пад дажджом. Неўзабаве да таксіста размамыста падышлі двое барадатых малайцоў з ім-партнымі дыпламатамі.

— Шэф, фрахтуем на ўвесь дзень, — сказаў адзін з іх.

— Восемдзсят, — адказаў таксіст.
— Шэф, аб чым дзела, — весела адгукнуўся другі.

Яны селі на задняе сядзенне. Таксіст завёў машыну, пастаяў, праграваючы матор. Затым, зусім нечакана для мяне, адчыніў пярэдня дзверцы, паклікаў:

— Дзед, сядай, якраз міма паедзем. Кліенты згодныя.

Спачатку мне хацелася адмовіцца. Але, пакуль галава думала, ногі самі ўсунуліся ў салон.

Хвілін праз пятнаццаць таксіст спыніў машыну на мосце праз кароткую — ад балота да балота — рачулку Пітамку. Я дастаў з кішэні чырвоную з партрэтама правадыра дзесятку — шафёр адхіліў маю руку:

— Не, не, кліенты падвозілі бясплатна.

Я паклаў чырвонец на сядзенне.

— Ганарысты дзед, — рагатнуў маладзейшы кліент.

— З гонарам і памру, а да пераможанай Германіі з працягнутай рукою не пайду, — адказаў я і ляннуў дзверцамі.

Пырнуўшы ў нос гарай, машына рванула з месца і тут жа знікла за павароткай на Усцяж. Толькі цяпер я азірнуўся наўкола і аж жакнуўся ад таго, што пабачыў.

У туманнай імжы невыразна бачыліся шэрыя контуры вёскі: старыя, пахілыя хлечукі, скасабочаныя, падслепаватыя хаты, рэшткі нейкіх агароджаў, Бог ведае, дзеля якіх мэт пастаўленыя. Ды жахнула не гэта, а дарога ў вёску, пралеглая між двюх канаў, па самыя берагі запоўненыя вадой. У маіх чаравіках, хай сабе і з высокімі халявамі, не было чаго совацца ў гэты бездонны кісель з пяску і гліны.

Я стаяў у роспачы, пазіраючы на такі ўжо блізкі і такі непадступны родны кут. Ён быў, як локаць: зусім побач, а не ўкісці. Што далей рабіць, як дабрацца да вёскі? Каб улетка, дык разуюся б, закасоў штаны ды пайшоў напраткі. Стаяла вясень, здавалася, што вась-вось пойдзе снег.

Раптам з імжы, адтуль, з вёскі, пачулася лапатанне матора, а неўзабаве з-за старога гумна вынырнуў гусенічны трактар, папльў суды, гонячы перад сабой пругкую хвалю гразі. Калі да шашы заставалася метраў дваццаць, я пабачыў, што трактар цягне на прычэпе вялізныя сані, а ў іх стаіць чалавек, махае сашчэпленымі рукамі, нібы трымае дрэўка сцяга. Я не паспеў апамятацца, як трактар вынырнуў пад мост, прапоўз па рэчышчы і вынырнуў ужо на тым баку, выбраўся з ракі на лужок перад лесам. Чалавек, што махаў рукамі, саскочыў з саней, пачаў караскацца

па адхоне да мяне. Толькі цяпер я здагадаўся, што гэта і ёсць мой траюродны брат Мікла Ганчарык.

«Але ж і састарэўся — не пазнаць», — падумаў я.
— Здарова, братуха, — задыхана закрываў Мікла і выцер падкладкай шапкі вочы. — А я гляджу: стаіць чалавек, быта не наш, гарадскі. Мяне адразу і асяніла — ты. Дашка казалася, што збіраешся прыехаць. Ото ж дурная баба. Сказала б мне толкам, дык я з раніцы прыгнаў бы суды трактар. Мабыць жа, акалеў, стоячы тут, на ветры. А я па дрывы прыехаў. Ездзіў у леспрамгас. Не хочучы, сволачы, ветэрану памагчы. Ідзі, кажуць, у гартоп. А на храна нам гартоп, калі лес побач. Хто мне з таго гартопа дрывы прывязе? А тут хлопцы свае. Учора самагонку выгнаў, дык хлопцы ў ахвотку памогучы.

— Самавольнічаеш, — падкалоў я Міклу.
— Ваабчэ, па закону. За самаволку штрафуюць — бутэлькай і не адмолішся. Я ім там даў разгон. Як некалі гаварыў Хрушчоў: паказаў кузькіну маць. Пачухаліся, пачухаліся ды і адвалілі тры сухастойны. А я цяпер да тых трох яшчэ тры агораю. Глядзіш, Мікла і перазімуе. Хадзем, пасядзіш у кабінэ, пакуль мы пагрузімся. У тваіх шыблетах адзін чорт да вёскі не дабарэжся. Толькі на санях і ездзім...

Мікла пацягнуў мяне да трактара. Ля яго стаялі двое хлопцаў. Ад абайх смярдзела перагарам. Тычнучы пальцамі ў круглаварага, адутлавага хлопца, Мікла як бы і з гонарам сказаў:

— Гэта, во, Дзёмка, Сяргея Бруя сын, пляменнік па жонцы. Хоць ты і Сяргея не памятаеш. Ён жа перад вайной нарадзіўся. А бацьку Сяргея павінен ведаць. Стахван Бруй з Себачына.

— Ага, ага, — працягваючы Дзёмку руку, пагадзіўся я, хоць, шчыра кажучы, не памятаў Стахвана і ніяк не мог даўмецца, як гэты Дзёмка мог аказацца пляменнікам Міклавай жонкі.

— А гэта Валера, — кінуў галавой Мікла ў бок скаластага, з чорнымі бураўчыкамі вачэй хлопца. — Аблудны сын свайго народа, але трактарыст што нада.

Вялізны, акуратна складзены касцёр з хлыстоў і тоўстых камлёў ляжаў пры лясной дарозе. Нават з першага позірку было відаць, што Мікла да трох сухастойн дадаў з дзесятка ялін і бяроз. Ягонья памочнікі высеклі чатыры калы, паклалі на край саней, пачалі па іх катаць камлі і хлысты на сані.

Управіліся яны не больш як за паўгадзіны. Валера завёў трактар, запрасіў мяне ў кабінэ, але я адмовіўся. Мы ехалі з Міклам, сядзячы на дрывах, і з жахам глядзеў, як за санямі змыкаецца з агідным хлопаннем гразкая прорва.

У першы клас Мялюхаўскай школы я пайшоў на пакровы і то пасля таго, як бацьку прыгразілі штрафам. Пад школу сельсавет арандаваў дзве хаты, якія стаялі побач. Першы і трэці класы, што вучыліся ў хаце Аўгуста Дрэздоўскага, вяла Алімпіяда Паўлаўна.

На другі ці на трэці дзень вучобы, пасля заняткаў, мяне запыніў рабаціністы, са шчарбінай у роце хлопец з трэцяга класа.

— Чакай, нам з табой па дарозе, — сказаў ён. — Я твой траюродны брат Мікла.

Па дарозе нам было толькі да скрыжавання: Мікла жыў у Высечках, а я — на Дабрынінскіх хутарах. На скрыжаванні за раўчуком стаяла лазна. Мікла павёў да яе. У прылазніку ён сеў на лаўку, дастаў з-за падкладкі палітончыка скурны капшучок, скруціў дзве цыгаркі: сабе і мне.

— Я не куру, — слаба, чагосьці саромеючыся, запратэставаў я.

— Навучу, — паабяцаў Мікла.

Накуруўшыся да млоснасці, я рашуча заявіў:

— Больш і ў рот не вазьму.

— Возьмеш, — упэўнена адказаў Мікла. — Давай згуляем у пёры. Колькі іх у цябе? Пакажы пенал...

У пенале ляжала чатыры «крыжыкі» і дзве «жабкі». Гульня мне спадабалася. За нейкія паўгадзіны я прайграў усе шэсць пёраў.

— Мікла, — папрасіў я брата, — аддай мне хоць адзін «крыжык». Чым я заўтра пісаць буду?..

— І не канькай, не дам...

Ці не тады ўпершыню я сслусіў бацьку, сказаўшы, што пёры ў мяне адабралі нейкія хлапчухі. Бацька на-сварыўся, а я пакляўся больш у пёры не гуляць — Мікла даў добры ўрок. Ды ўрок той не пайшоў на карысць. З лёгкай Міклавай рукі я прыахвоціўся да гульні. Часам у мяне быў поўны пенал пёраў, часам — ніводнага. Тады я купляў пяро за дзесяць пстрычак па лбе.

Пасядзеўшы па два гады ў трэцім і чацвёртым класах, Мікла разам са мной заканчваў чацвёрты клас, а на гэтым і сваю адукацыю. А я пайшоў вучыцца ў пяты клас Войтаўскай школы і ўжо не сустракаўся з Міклам. Ягонья бацькі ўступілі ў адзін калгас, маё гады праз два — у другі. Нашы сцэжкі на пэўны час размыліся. Ды дарогі калі-небудзь перакрываюцца, чалавечыя лёсы таксама.

Пасля сямігодкі я паступіў у педагагічны тэхнікум, а тыдні за два да каляд раптам захварэў. Доктары палічылі мяне невылечным і, каб не псаваць спэца-задачы, адправілі паміраць дамоў. Ды я неяк выжыў, хоць яшчэ месяцы чатыры быў прыкаваны да ложка: не мог нават прайсціся па хаце. Толькі ў снах хадзіў і нават бегаві з нейкай неймавернай лёгкасцю. Перад

маем я ўпершыню зрабіў крокаў пяць па хаце, трымаючыся за спінку гнутага венскага крэсла. А недзе ў чэрвені ўжо патроху хадзіў на мыліцах, зробленых мне бацькам. Яшчэ месяцы праз два я пайшоў і без мыліц. А пайшоўшы, аднаго разу дапярэ да горада, аднавіў сваё права на атрыманне кніг у гарадской бібліятэцы, набраў іх поўны самаробны чамаданчык з фанеры. Але ўжо на Малым базарчыку, што знаходзіўся на самым выезде з Плёсаў, зразумеў, што дамоў мне не дайсі.

Я стаяў на пустым базарным пляцы ў роспачы. Блізілася ноч, пачынаўся халодны спорны дождж, балелі ногі, а наперадзе ніякай надзеі, што нехта павіцца на калёсах і, можа, давязе мяне дадому. Ды, мабыць, шчасце пільнавала мяне — з Тулаўскага за-

Алексей Алейников

ВОРАНИ

вулка, грукаючы коламі па бруку, выехала пяцёра падвод, у адным з вазакоў якіх я пазнаў траюроднага брата Міклу. Значыць, я ўратаваны, бо Мікла давязе мяне да хаты — што яму зрабіць крук у паўтара кіламетра.

Вакол возчыкаў неўзабаве зашасталі нейкія жанчыны. Перамовы з імі вёў Мікла і, відаць, паспяхова, бо хлопцы, што прыехалі з ім, выцягвалі з-пад сена мяшкі з бульбай, перасыпалі яе ў мяшкі жанок. Прададзена было і сена.

Калі гандлёвая здзелка завяршылася, я падышоў да Міклы. Ён здарова змяніўся за час нашага расстання: памужней, набыў упэўненасць і нават нейкае нахабства, што так і вытыркалася з яго. Не скажу, што майму нечаканаму паяўленню Мікла вельмі ўзрадаваўся, але сустрэў па-сваяцку.

— Дык аб чым дзела — давязу, — паабяцаў ён.
— Зараз мальцы скочуць па пляшку і паедзем, — а калі мальцы пайшлі, стаў тлумачыць: — Па гэтай гразі цяпер ніхто не кідаецца вазіць бульбу на здачу. Ну, а мы халастыя ды нежанатыя на ўсё згодныя. Дык старшыня калгаса нам за гэта па кашу бульбы насыпае. І яго зразумець можна — план здачы выконваць трэба, і нам пажраць нада і за губу ўзяць таксама.

— Ды я нічога і не бачыў, — сслусіў я.
— А нам і хавацца няма чаго. Ваабчэ, усё па закону.

Мальцы прынеслі тры пляшкі гарэлкі, кіло камсы і дзве буханкі сітнага хлеба. Пілі гарэлку, закусвалі камсой пад дажджом у густых змроках, якія крыху разганяла адзіная на ўвесь базар лямпачка Ільіча на старым падгнілым слупе. Закончыўшы пірушку, Мікла паклаў поперак калёс дошку — атрымалася добрае седала, — падаў мне мяшок, каб накруціць — дождж разышоўся не на жарт. І мы рушылі ў дарогу.

За могілкамі, дзе канчаўся брук і асвятленне, нас ахутала непраглядная цемра. Толькі пабліскавала ў лужынах вада ды падсветленыя гарадскімі агнямі чырванелі ўгары хмары.

Калёсы завальваліся то на адзін бок, то на другі, коні чмякалі нагамі ў рэдзенькай гразі. Мы спачатку ехалі, пільнуючыся адзін аднаго, а потым, калі ўцягнуліся ў лес, паразгубляліся. Кожны ехаў наўгад, ведаючы, што за лесам дарогі абавязкова перакрываюцца.

Мы і сапраўды не заблудзіліся, выехалі да моста праз рэчку Паланую, за якой пачыналіся Пульгаўскія хутары. Дождж ліў не перастаючы і ўжо не ратавалі мяшкі, якімі мы накруціліся. Але мне ўсё роўна было добра і шчасліва, а вандроўка ўначы па гразі і бездаражы выглядала романтичнай прыгодай: парывалі калёсы, пасапваў конь, сіпёў дождж, а ў начной імжы свяціўся агеньчык у чыйсьці хаце, выклікаючы замілаванасць і неспаганую дасоль радасці. Чаго? Чаму? Можа, вась гаду адчуваючы свайго існавання ў ўсвеце, сваёй далучанасці да чужых жыццяў, якім свеціць невыразны агеньчык уначы, сваёй неадзінокасці і веры ў тое, што цябе чакаюць таксама. Якое гэта шчасце бачыць агеньчык у цёмнай ночы!

Мне хацелася разгаварыць брата, распытаць пра ягонае жыццё, ці задаволены ён ім? Але Мікла, пакуль мы ехалі лесам, не падтрымліваў гаворку, і толькі цяпер, калі выехалі на поле і дождж крыху надціў, разгаварыўся.

Добра памятаю, я спытаўся ў яго, ці шчаслівы ён — вечнае пытанне ідыётаў, якія начыталіся кніжак і вераць у нейкае абстрактнае шчасце, — і ці не раскайваецца, што не пайшоў вучыцца далей?

— А на чорта вучыцца, — сказаў Мікла з грубай шчырасцю. — З мяне ў чатырох класаў хопіць. Вучацца тыя, хто хоча ў начальства выбіцца. Прапанавалі мне стаць брыгадзірам — адмовіўся. З якой радасці мне нада за некага сваю галаву падстаўляць? Я сам за сябе хачу адказаць і ні ад каго не залежаць...

— Як гэта?..

— А так. Сказалі — зрабіў. І кропка. Загадалі бульбу дзяржаве адвезці — адвёз. Прыеду дамоў, пераагрануся і на вечарынку завалюся. Мне свабода патрэбна. У начальства вылезеш, дык толькі азірні-ся: і тое нельга і гэта нельга, а цябе яшчэ калгаснікі дацінаюць: каня дай, з працы адпусці, а старшыня са свайго боку паганяе. Ну, вась ты, к прыкладу, вывучышся на настаўніка. Дык жа адразу і згубіш свабоду, куды захочаш не пойдзеш, Вунь у нашу Мялюхаўскую школу дзюх маладых настаўнікаў прыслалі.

Дзеўкі маладыя, аж гараць, а пайсці нікуды не могуць — баяцца ў вучняў павагу згубіць. Ходзяць па адной маснічцы. А я куды захацеў, туды і пайшоў, што захацеў, тое і зрабіў. З твояй кніжачкай, што поўны чамедан вязеш, які разлік? Адно, што душу раздражніш. Уся наша жыццё пасля тваіх кніг здасца чорнай, як гэтая ноч. А паправіць ты яе ўсё адно не зможаш. Таму жыць трэба проста, без выкрутасяў...

Не ведаю чаму, але Міклавы разважанні моцна мяне ўразілі. Можна, таму, што я таксама хацеў жыць вольна, незалежна, рабіць тое, што мне падабаецца, нікому не падпарадкоўвацца, і мне падумалася: можа, і праўда, я дарэмна вязу кнігі, мару самастойна скончыць восьмы клас, каб паступіць на другі курс педагагічнага факультэта. Можна, і праўда, трэба жыць проста, не ламаць галавы над праклятымі пытаннямі, на якія ўсё роўна не знойдзеш адказу, а калі знойдзеш!..

«Якая гэта праўда, — думаў я, — рабіць сваю справу і нікога не прызнаваць, нібы ты сам сабе і Бог і суддзя. На ліха сушыць мазгі, забівае іх несутветным мноствам ведаў, якія табе, можа, і не спатрэбяцца, а ўжо зусім пэўна не вызваліць цябе з пятаў залежнасці. Наадварот, заняволяць. Ары зямлю, сей, жні і малаці збожжа. З зямлі ты выйшаў, у зямлю і пойдзеш і не імкніся адарвацца ад яе. Птушкі і тыя вяртаюцца з выраю. Навошта табе той вырай — ён усяго толькі рудымент чагосьці мінулага».

Думалася крыху самотна, але з непагаснай верай, што думаецца вельмі хораша і дужа правільна. Аж было дзіўна, як я раней да такога не дадумаўся. А кончыў жа сямігодку! Мікла не канчаў, а вунь якія зрабіў высновы.

На раздарожжы, адкуль адна дарога прамавала да Міклавай вёскі, а другая, агінуўшы шылінскія хутары, праходзіла паўз нашу хату, я папрасіў Міклу:

— Завязі мяне дамоў — дужа ногі баяць. Табе на кані паўтара кіламетра не круг.

— Яно так, — памаўчаўшы, сказаў Мікла, — але ж і на вечарынку не хочацца пазніцца.

Я не стаў крыўдаваць — вельмі ўжо спадабалася мне начная прыгода ды быў удзячны і за тое, што Мікла давёз мяне дасюль — дайду!

Неўзабаве я аднёс у бібліятэку кнігі, мне вярнулі залог якраз на бутэльку гарэлкі, якую мы і выпілі з Міклам, а потым заваліліся на вечарынку і я зноў дуў свабоду, шчасце і мройную летуценнасць ад раскаванага жыцця.

У мясаед я пазнаёміўся з дзяўчынай з суседняй шляхецкай вёскі Казіміраўка. Звалі яе Сабіна, яна была нашмат старэйшая за мяне, але гэта анічужы мяне не бянэжыла, наадварот, узвышала. Як жані Ганарыстая шляхцічка, а трымаецца мяне, мужыка-беларуса. Ці не таму зіма праляцела вобмігам. А ў маі раптоўна памёр бацька, пакінуўшы на мае плечы гаспадарку, шматлікія падаткі, трох маладзейшых за мяне сяцёр і хваравітую маці, якая пасля смерці бацькі зусім заняджала.

— Ну, што ж, жаніся з Сабінкай, — сказала мне аднаго разу маці. — Малады яшчэ, нездаровы, табе якраз і патрэбна сталая жонка.

Мне тады споўнілася восемнаццаць і я адчуваў сябе дужа дарослым, разумным і гаспадарлівым. У нядзелю я збіраўся пайсці ў сваты, а ў суботу раніцай па калгасе пракацілася чутка, што ўсе дарослыя хыхары Казіміраўкі ноччу арыштаваны і аж шэць хат стаяць пустыя. Каханне пагнала мяне да Сабіны. Я ўсё спадзяваўся, што яе бацькоў абышло ліха.

Хата Геронькі Старыковіча, бацькі Сабіны, стаяла на водшыбе, каля лесу. Мяне сустрэў сабака Рудзік, вусіўся на грудзі, скуголіў, нібы скардзіўся, што яго пачулі гаспадары, і ўсё заглядаў мне ў вочы.

Я абышоў хату, сумна паглядзеў на апячатаныя дзверы. На вокнах яшчэ віселі папяровыя фіранкі, на падаконніках цвілі кветкі, але ўжо дыхала запущеннем і смерцю.

Тыдні праз два, а можа, і праз месяц — ад узрушанасці тым, што здарылася, я неяк незаўважыў час — да мяне завітаў Мікла.

— А мы цяпер суседзі, — узрадавана аб'явіў ён. — Мы цяпер будзем жыць у Казіміраўцы. Купілі хату.

— У каго?
— У калгаса, вядома. Ён усе сялібы ворагаў народа прадаў. Нам дасталася хата нейкага Геронькі...

Мяне аж скаланула. Дасюль я ўсё яшчэ спадзяваўся, што адбылася памылка. Цяпер ніякай надзеі не засталася. Калі калгас прадае хату, дык ён пэўна ведае, што казіміраўцы дамоў не вярнуцца.

Вайну я сустрэў загадкавым пачатковай школы на Беластоцкім. (У мяне, праўда, было ўсяго два курсы завочнага педтэхнікума, але я быў камсамольцам, сакратаром тэрытарыяльнай арганізацыі, а гэта важыла больш, чым дыплом аб навучанні ў інстытуце, так што Плэскае райана мела ўсе падставы рэкамендаваць мяне на працу ў Заходняй Беларусі). І толькі ўвосень сорок першага прыбіўся да роднай хаты.

Калі на першыя пытанні былі дадзены адказы, я спытаўся яшчэ пра Міклу.

— Дык жа адступіў з нашымі, — адказала маці. — Чаго баяўся, не разумей! Мабілізаваныя і тыя вярнуліся дамоў, ён жа быў белабілетнікам.

— Адступіў, бо патрыёт, — рашуча запярэчыў я. — А тыя, хто з арміі ўцёк — здраднікі.

Маці не стала спрачацца.

Неяк перацярпеўшы дзве халодныя партызанскія зімы, чатыры блокады, славы ўшаці прарыў, дзесяці бабёў, паходаў на чыгунку і шашу, праседзеўшы засадах па меншай меры сотню начэй, я пайшоў дабіваць Гітлера ў ягонай бярозе, ды так і не дайшоў — параніла роўна за месяц да перамогі; вярнуўся дамоў толькі ў пагодлівы верасень сорок пятага года.

У лістах са шпіталю я не раз пытаўся ў маці пра Міклу, а яна нечага ўсё забывалася напісаць пра яе. Таму з трывожнай душою я спытаўся ў маці, калі вярнуўся са шпіталю.

— А што з Міклам, — і чакаў нейкай сумнай весткі, нават падрыхтаваўся да яе.

— А нічога, — адказала маці. — Жыве. Навёз усякага добра. Казаў, да самай смерці хопіць.

Мяне аж разабрала цікаўнасць. Не верылася, што з вайны можна вярнуцца багачом. А што Мікла вярваў, я ведаў з ягоных пісьмаў, дзе, праўда, было шмат пахвальбы, але ж хто не пахваліцца, калі ўдалося прайсці цераз пекла адступлення, падмаскоўныя баі, сталінградскую эпопею, пракрочыць на сваіх дваіх па ўсёй усходняй Нямеччыне. Мы і перасталі з ім перапісвацца толькі пасля таго, як мяне параніла. Таго ж дня я завітаў да Міклы.

Ён сустрэў мяне размашыста, з паказной шчырасцю, калі гасць патрэбны, каб пахваліцца сваім багаццем, дзелавітасцю і ўдачлівацю. На стол былі пастаўлены бляшанкі амерыканскай тушонкі і англійскага бекона, пакладзены хлеб, сала, салёныя агуркі. Само сабой, стаяла і пляшка гарэлкі. У матчыным доме такіх прысмакаў не было. І я, умінаючы закусы за абедзве шчакі, слухаў траюраднага брата трохі скептычна. Можна, яшчэ і таму, што Мікла гаварыў манерна, неўпапад, ужываючы пачутыя ім словы.

— Я табе так скажу, — спавядаўся ён, — у вайне свой асарцімент. Хто я, ваабчэ кажучы? Званне — старшыня, як па-нашаму, па-мужыцку, дык папіхач. А была так, што перада мной і генерал стаяў без субардынацыі, тоісь, проста кажучы, клянчыў: «Памажы, Мікалаі Васільевіч, не забуду». Ваабчэ, памагаў, бо не памагчы генералу было б не па-інтэрнацыянальнаму. Мы ж адной парціі і, ваабчэ, як пралетарыі і перадавы атрад павінны памагаць рэпрэсіраваць усякую фашысцкую погань.

— Аняго ж, навёз усякага добра, — пачала хваліцца і Міклава маці, Лізавета. — Навёз! А жаніцца не хоча.

— Дзеўкі падхадзяшчай няма, — адмахнуўся ад яе Мікла.

— Што праўда, дык праўда, — падтрымала сына Лізавета, — падхадзяшчай дзеўкі няма.

— А Дашка Паўлюкова, — успомніў я пра дваюродную сястру.

— Дык жа яна беспасажніца, — замахала рукамі Лізавета.

— Дзела не ў пасагу, — важна мовіў Мікла. — У мяне, можа, куры грошай не кляюць. Мне я абвал твару не падабаецца, круглы такі, як поўня, а я круглых не люблю. Ды і твар у яе кірпічна беларускі.

Я аж паматаў галавой, каб лепей зразумець, што меў на ўвазе Мікла: абвал, гэта, безумоўна, авал, ну, а кірпічны — перакаверканае рускае слова «типичный»?

— Паглядзі, Рыгоравіч, якое ў нас цяпер багацце, — павяла мяне ў святліцу Лізавета. — Далібог, нашаму Колю нямашака тут пары. Возьме якую караўку, дык яна гэтае добра за пяць гадоў парашыць, а яно ж і Колевым унукам паслужыць.

І зала і спальня былі застаўлены дарагой, перламутраванай інкруставанай мэбляй. А Лізавета яшчэ адчыніла дзверкі серванта і хельгі, каб паказаць мне сервізы, чаркі, фужэры, крышталёвыя салатніцы, цукерніцы і яшчэ Бог ведае які разрознены посуд.

— І як гэта ты ўхітрыўся? — здзіўлены ўбачаным, спытаўся я.

Мікла падміргнуў:

— Дзеляць каравай, дык і ты не зявай...

Я так і не зразумеў, што ён хацеў сказаць.

І зноў нашы сцэжкі разышліся. Я настаўнічаў усё ў той жа Заходняй Беларусі, на Пастаўшчыне, завочна, за адну сесію, дакончыў педтэхнікум, паступіў ва ўніверсітэт, а там узяўся за пяро, стаў журналістам. З часам забраў да сябе маці, павыдаваў сяцёр замуж і на малой сваёй радзіме цяпер бываў ад выпадку да выпадку, калі ўжо не было як цярапец настальгію па родным куце.

Мікла так і мадзеў у вёсцы са сваёй нямецкай мэбляй і посудам. Можна, таму і не жаніўся. Жыў багатым бабылём. Так было і больш незалежна, казаў ён сам. Хоць залежнасць была — Мікла добра прыхваціўся да чаркі. Дар'я казалася, што часам запой даходзілі да двух тыдняў.

Усё гэта прыгадалася, пакуль мы ехалі з Міклам на санях па раскаванай дарозе да вёскі. Мікла ўсю дарогу сварыўся, абураўся парадкамі.

— Тоісь, — казаў ён, — аніякага парадку ў людзях. Прыехаў канавакапальнік з грэйдэрам. Адзін канавакапае і гліну на дарогу выкідае, а другі яе разраўнівае. Во, і зрабілі кашу, а каму яе расхлэбаць — нам жа, калгаснічкам. Ты вось што, сёння не прыходзь, сёння я павінен гэтых мальцаў аддзячыць. На гэтым і амбец. У нас цяпер, як той казаў, поўны плюйралізм — хто што захоча, пра тое і балбоча. А мне дужа хочацца з табой па палітыцы пахваласофстваваць, каб ведаць, якой лініі трымацца.

Я пагадзіўся, нават прапанаваў зайсці не заўтра, а паслязаўтра. Мікла рашуча адказаў:

— Ніякіх паслязаўтра. Каб не гэтыя дровы, дык мы сёння сустрэліся б. У мяне душа, як вулкан, перагрэта трудным роздумам на радыкульным раздарожжы. — Радыкальным, хацеў ты сказаць? — паправіў я Міклу.

— Адзін хрэн, — адказаў Мікла.

У асенняй імжы пад нізкім небам вёска нагадвала мокрых курэй, якія разбрыліся па полі. Яна наводзіла журбу, але і выклікала тупое раздражненне. Ад нядаўняй настальгіі ўжо не засталася і следу. Я пайшоў праедаць Міклу на другі канец вёскі не па да-

розе, а па сенажаці. З яе вёска выглядала пачварна, выступаючы напаказ аб'як збітыя з гарбылёў прыбудовы, што служылі і сенцамі і кладоўкамі рознага баракла, пахілыя хлечыкі з прылепленымі да іх шпакоўнямі прыбіральняў, якія свяціліся шырокімі шылінамі, стажкі сена пад цапафанам, прыціснутым аб'ячым, толькі б не здзіраў яго вецер.

Міклава падвор'е з тылу выглядала ніштавата. Перад вайной, калі Геронькіна хата з усімі пабудовамі перавандравала з хутара ў вёску, Міклаў бацька абшыў яе дошкамі, прыбудаваў сені-веранду, перакрыў страху чарапіцай, ператрос хлечыкі, свіран, пуню, зрабіўшы з іх адну будыніну пад агульным дахам, дзе хапала месца і жыўёле і карма для яе. Затое знутры хата выглядала так, нібы ў ёй чэрці пераначавалі. На падлозе граць, на стале нейкія аб'едкі. Сярод іх паходжваў воран, шукаў спажыву. Жаж і запущенне давяршала мэбля, тая самая, прывезеная з павержанага Германіі. Паламанья дзверкі, абабітыя вуглы, павыбітае шкло, пасечаныя інкруставанымі паверхні, спружыны, што тырчэлі з мяжкіх крэслаў і канап — на ўсё гэта было балюча і брыдка глядзець. Бадай, засталася адна мэблевая адзінка — скуранае вальтэраўскае крэсла, у якім цяпер і сядзеў Мікла, палмактуваючы тоўстую сямкрукту з тытуно.

— А-а-а, братуха, — закрываў ён лішне ўзрадавана, што сведчыла толькі пра адно — Мікла добра наступіў на корак. — А я ў шторм трапіў. Хана мне, братуха, поўны і беспаваротны амбец. Цяпер ужо не выкручуся ды і навошта?..

Ён ускочыў, замітусіўся, чамусьці зазірнуў у печ, але тут жа і прыкрыў чалеснікі засланкай. Ягоныя рухі былі рэзкія, бязладныя, і мне падумалася, што і сапраўды Міклу ўжо не выбрацца з гэтага запоя. А ён тым часам пачаў выганяць ворана з хаты.

— Ліха з ім, хай застаецца. Нам ён не перашкодзіць, — паспачуваў я ворану.

— Ага, не перашкодзіць, фашыст гэты. Ён жа так і наравіць, гад печаны, дзеўбануць цябе — чаму не звяртаеш на яго ўвагу. Ды каб куды, а то ў галаву, у твар.

Абараняючыся ад Міклы, воран і праўда адчаянна кідаўся, разы два дзеўбануў таго ў руку. Але Мікла ўсё ж перамог, воран быў выгнаны з ганьбай.

Змеўшы са стала на падлогу аб'едкі, Мікла запрасіў сядзець за стол, паставіў на яго цёмную бутэльку на тры чвэрці літра.

— Першачок, — пахваліўся ён.

— Схавай і сваю, і маю, — параіў я, падаючы Міклу пляшку «Пшанічнай», атрыманую па талону.

Мікла нават абурывіўся:

— Ну і братуха! Ты што ж думаеш, я такую пакуту вытрымаю? Зараз я свежанікі падсмажу. Заўчора забіў кабанчыка. Хацеў разабраць ды пасаліць, а потым падумаў: навошта? Павесіў у свірне, прыходзь, адразу кавалак, які табе спадабаецца, і на патэльнію.

Збегавшы ў свіран, Мікла прынёс кавалак кумпяка, падсмажыў, паставіў патэльнію на стол.

Мне не хацелася ні яго свежаніны, ні гарэлкі, але адмовіцца не выпадала: Мікла дужа бурна ў такіх выпадках крыўдаваў.

— Дык што там у вас, у сталіцы, дзеецца? — спытаўся ён, калі мы выпілі па чарцы.

— Тое, што і ў вас — перабудова.

— Кажуць, што камуністаў вешаць будучы.

— Зімой казалі, што будучы яўрэйскія пагромы...

— Дыму без агню не бывае...

— А табе чаго баяцца?..

Міклу выключылі з партыі гадоў дваццаць пяць назад, калі судзілі за злоснае хуліганства і далі тры гады ўмоўна. Яму, мабыць, здавалася, што я пра гэта не ведаю, і ён разыгрываў перада мной гэткага актыўнага бальшавіка.

— Баяцца ёсць чаго, — адказаў Мікла. — Давай, вып'ем. Дужа ў нас галовы цявразыя, каб гаварыць пра палітыку.

Ён наліў сабе запар дзве чаркі, выпіў і раптам расплакаўся, як малое дзіця — шчодро на слёзы.

— Чаго сырасць разводзіш? — крыкнуў я на яго.

— Сябе шкада...

— Шкада, а п'еш...

— Ды не таму шкада, што п'ю, а п'ю ад таго, што сябе, дурнога, шкада. Нічога вы, вучаныя, не разумееце. Зусім анічога. Як ты мяркуеш, з кім п'еш?.. Са сволаччу, во з кім. Сволаччу нарадзіўся, сволаччу і памру. Хочаш, я табе на чыстату ўсё выкладу?..

Мне былі вядомы гэтыя п'яныя пакаянні алкашоў — шчырыя ды зусім не жыццёвыя. Каюцца, заракаюцца не піць і тут жа парушаюць слова.

— Я не поп — не спавядаю, — рашуча сказаў я.

— А калі я хачу спавядацца?

— Ідзі да папа...

— Гэта па нашай гразі? Я яшчэ пры сваім розуме.

Можна, толькі цяпер я зразумеў, што ехаў сюды марна, сапсуў такія ўстойлівыя ўражанні аб прыгожым дзяцінстве. Усё перабрадзіла, ператварылася ў кіслы, п'якучы вадат. Мінулае вярталася да мяне ў выглядзе запойнага алкаголіка, траюраднага брата Міклы і дваюраднага сястры Дар'я, якая ўсё жыццё спрабуе задаволіць бяздонныя запатрабаваны адзінай сваёй дачкі Святланы, што прыязджае да маці толькі з адной мэтай — абабраць.

— Мне, бадай, час ісці, — узяўся я з услона. — Цяпер рана ця мне, Дар'я стане хвалявацца.

— Хто? Дар'я?.. Рассмяшыў. Жмінда яна, во хто. Скажы, яна цябе хоць медам пачаставала?

— Сёлета ж узятка не было, — пачаў я абараняць сястру.

(Працяг на стар. 10).

Паслухаем МУЛЯВІНА!

Імпровізацыя для пішучай машынкi з нагоды юбілею музыканта

дамляючы, як гэта будзе няпроста. Ведаючы Уладзіміра Мулявіна даўно, я тым не менш даволі добра адчуваю, што мяне ў ім прываблівае, а што дае падставы для завочных і вочных спрэчак. Праўда, дзе-нідзе я магу і памыляцца. Мастацтва, як і палітыка, — рэч далікатная...

Ды пачну. Уладзімір Мулявін — чалавек, безумоўна, апантаны. Калі б не гэта, ніхто не даведаўся б ні пра «Песняроў», ні пра іх лідэра. Менавіта дзякуючы сваёй апантанасці новай у эстраднай музыцы тэндэнцыяй ён яшчэ ў сярэдзіне 60-ых згуртаваў вакол сябе аднадумцаў і распачаў рэпетыцыі, не вельмі, відаць, уяўляючы, што з усяго гэтага атрымаецца і як доўга будзе працягвацца. А што, як не апантанасць, кіравала Мулявіным, калі ён узначаліў першую гастрольную паездку ансамбля ў невядомае — на Усеагульнае конкурснае артыстаў эстрады? Апантанасць кіруе ім і цяпер, калі, здавалася б, «Песняры» перажылі ўжо свае зорныя часіны, зрабіўшы для развіцця айчынай папулярнай музыкі столькі, што і асэнсаваць адразу немагчыма. Вера ў ўласную ідэю, народжаны праект рухала ім і тады, калі змяняліся мастакоўскія арыентацыі, калі адыходзілі адны музыканты і на іх месцы прыходзілі новыя — кожны са сваімі амбіцыямі, поглядамі на музыку, капрызамі. Мулявін, сам рускі, ураджэнец далёкага Свядлоўска, зрабіўся, аднак, ці не першым эстрадным песняром, які на пэўны час вывёў беларускую народную песню ў заканадаўчы музычнай моды. А гэта было вельмі няпроста. За дваццаць гадоў ніхто такога дасягнення не паўтарыў...

Уладзімір Мулявін — лідэр ад прыроды, больш нястомны арганізатар, чым кампазітар. У яго ёсць безумоўны здольнасці творцы. Згадайма хоць бы «Александрыну», «Завушніцы», «Крык птушкі», апальнага «Ваньку-ўстаньку». У 1978 годзе ў Бійску я аслупняў, калі падгулялая рэстаранная зала раз за разам заказвала менавіта «Александрыну»!

Ды пры гэтым славу «Песнярам» прынеслі не толькі згаданыя творы. Разуменячы, што ягоных кампазітарскіх высілкаў не хопіць, каб забяспечыць ансамблю варты яго рэпертуар, Мулявін заўсёды імкнуўся мець пры сабе музыкантаў-аранжыроўшчыкаў вышэйшай кваліфікацыі, здольных з праснаватых ідэй прафесійных аўтараў рабіць цукеркі. Так, У. Ткачэнка, А. Гілевіч, Б. Берштэйн, І. Палівода. Яны вельмі дапамаглі У. Мулявіну і адначасова, працуючы ў «Песнярах», зрабілі сабе, можа, і не імя, але вядомасць. Праўду скажаць, і сам ён сяды-тады «выцягваў», даводзіў да ладу творы вядомых беларускіх песнікаў. А парадокс палігае на тым, што сам Мулявін зрабіўся найперш народным артыстам Беларусі, потым яшчэ заслужаным дзеячам культуры Польшчы, і ўжо насулупер жорсткім умовам статута Саюза кампазітараў яго прынялі ў гэты творчы саюз.

Уладзіміра Мулявіна цяжка, на мой погляд, назваць максімілістам. «Паставіўшы» на беларускую народную песню, ён павінен быў усё ж ісці да канца, магчыма, не так доўга, не ведаючы часам, куды памкнуцца. Там, гэтая ідэя магла яшчэ прымаць і «Песню пра долю», і тыя песні пра бацькаўшчыну ды каханне, што выходзілі з-пад пера ўладальніка членскіх квітнаў творчага саюза, і нават пахмутаўскую «Пушчу». Але як жа з гэтай ідэяй стасуюцца шлагеры, шычыра кажучы, «вельмі ўсесаюзнага» прызнання? А не дужа высокага мастацкага ўзроўня? А можа, гэта якраз і ёсць «тонкая палітыка»?

Калі б Мулявін быў цалкам упэўнены ў сабе, мне думаецца, ягоныя дзяржаўныя «Песняры» былі б даўно прыватызаваныя, г. зн. набылі б зусім іншую якасць. У мастацтве, як і ў палітыцы, надзвычай істотна — своечасова пакінуць сцэну. Пакуль што артысты не падаюць тут шматлікіх прыкладаў, роўна як і грамадскія дзеячы. У пачатку 70-ых не было такой моды: пакідаць прозвішчы любімых артыстаў і назвы ансамбляў на сценах дамоў. Цяпер, калі моладзь гатова клясціся ў каханні Цюю (і я гэта разумею!) не тое што на плошч, але і на мурах «палаца імя Слюнькова» (Палаца

рэспублікі), нельга спадзявацца, што нейкая рука ўздымецца з балончыкам у парыванні «намуляваць» імя лідэра «Песняроў». Памаладзела аўдыторыя, памаладзела ідалы... І Уладзімір Мулявін бачыць мне сёння на чале невялікага, камернага музычнага тэатра, рэпертуар якога заснаваны на пастаноўках беларускіх народных песень.

Вось чаму і дагэтуль лепшай, узорнай лічу праграму «Песняроў», дзе гучалі апрацоўкі беларускіх народных песень абрадавага цыкла, да якой арганічна далучаецца і праграма на вершы Янкі Купалы. Тут Мулявін быў цалкам натуральны, ён быў сабой, і яму нельга было не верыць.

Мне чамусьці крыўдна бачыць сённяшніх «Песняроў» у паказальна-бадзёрных тэлевізійных шоу сярод ненаaturalных няўрымслікаў фанэаграфнай савецкай эстрады. Мне балюча чуць сярод бяздумнага набору тэкстаў пра ружы, лісце і любоў некалі прывабная, а цяпер наскрозь зацяганая «Калядачка».

Здаецца, Уладзіміру Мулявіну не заўсёды стае цвёрдасці. Іначай ён, бадай, не пагадзіўся б разменьвацца на такія канцэрты, прапаноўваць беларускую песню з магнітафоннай стужкі. Заўсёды вельмі рашуча выступаючы супраць фанэаграфіі, ён, музіц, асабліва балюча адчуваў перажываў тыя часы, калі «Песняры» раптам рэзка пакаціліся ўніз па прыступках першых айчынных хіт-парадаў.

Тым не менш я ніколі не назаву Уладзіміра Мулявіна артадоксам, кансерватарам. Не так часта, як раней, але «Песняры» ўсё ж прапаноўваюць варты высокага мастацтва творы. Напэўна, яны прагучаць і ў праграме на вершы Максіма Багдановіча, прэм'ера якой у будучыні. Ён адкрыты новым тэндэнцыям у сучаснай папулярнай музыцы, але не выступае іх на першы план. Ён лічыць за лепшае заставацца сабой, чым з галавой кідацца ў звышмоднае, як гэта робяць шматлікія нашчадкі «Песняроў» з металічнымі альбо папсовымі схільнасцямі. Уладзімір Мулявін вельмі перажывае, што

Творчы чалавек адрозніваецца ад простага тым, што ягоныя ўчынкi не заўсёды можна растлумачыць, выходзячы з апрабаваных законаў логікі, а меркаванні і водгукі пра зробленае ім не заўсёды супадаюць — нават калі выказваюцца двое. Зрэшты, што такое «просты» чалавек? Бадай што большасць нашых учынкаў скіравана на тое, каб атрымаць нейкі вынік, мець плён. Вось чаму «простых», нятворчых людзей амаль не сустрачэш, а ўсе творчыя — вельмі няпростыя. Іншая справа, што кожны з нас мае свае мэты, шляхі да іх і дасягненні на гэтых шляхах.

Мастацтва і палітыка — гэта, музіц, дзве галіны, дзякуючы якім у нас сёння можна хутка здабыць папулярнасць. Калі ж быць дакладным, дык палітыка ўсё ж тут першая, хоць і ў палітыцы трэба праявіць свае не абы-якія мастакоўскія здольнасці. Але вось якасці, неабходныя і там і тут, збоўшага аднолькавыя. Амаль аднолькавыя, бо і палітыка, і мастацтва звязаны вельмі цесна, перш за ўсё — наяўнасцю аўдыторыі. Колькі разоў даводзілася чуць: «Ну і мастак!» (гэта пра палітыка). Ці: «Ён — тонкі палітык» (гэта пра мастака). Ды часам мяняць маску прадстаўнік той ці іншай галіны вымушаны не ад добрага жыцця.

Хто ж ён, Уладзімір Мулявін? Каб я ведаў дакладны адказ, наўрад ці пагадзіўся б сесці за пішучую машынку, даўшы волю фантазіі, выдатна ўсве-

ВОРАН

(Пачатак на стар. 8—9).

— Быў узятка, быў. Захварэў я неяк. Думаеш, дала хоць бы лыжку мёду? А хрэна! — вынесшы прысуд Дар'і, Мікла нечакана спытаўся: — А ці памятаеш ты, у чыйй хаце я жыў?

— Яшчэ б не памятаць.

— Мая работка...

Мне здалася, што Мікла загаворваецца: у яго быў страшны выгляд. Вочы палахліва бегалі, твар зрабіўся белы, як папера, але рукі, што да выпіўкі калаціліся, цяпер бездапаможна ляжалі на сталі.

— Пра што ты?..

— Гэта ж я высачыў казіміраўцаў, — сказаў ён. — Цэлы месяц пад вонкамі сядзеў, падслуховаў, пра што яны гавораць.

— Ты?..

— А ты што думаў, — усміхнуўся Мікла такой д'ябальскай усмешкай, аж мне стала страшна. — Я за тую аперацыю паўтысячы адхапіў...

— І шмат ты такіх аперацый правёў? Можна, і Дар'інага бацьку ты пасадзіў?..

— А хто ж яшчэ, я, — нават з выклікам адказаў Мікла. — Сволач ён быў, хоць і дзядзька табе.

— І за што ж ты іх?..

— Цяпер ведаю — нізавошта. А тады думаў, за справу. Ды гэта дробязь. Хоць і не такая ўжо дробязь, калі гэты самы Геронька раптам прыйдзе ўночы, стане ў куче і ківае галавой, дакарае мяне. А я хіба вінаваты?

— Цябе прымусілі? — выказаў я здагадку.

— Мяне? — здзіўлена перапытаў Мікла. — Ды не вер ты тым, хто на кагосьці віну звальвае. Я нікога не вінаваю. Сам пагадзіўся. Патрыятызм, само сабой, але і грошы. Не часта, а былі. Калі таго заслужаў. Я табе скажу, часам абставіны складаліся так, што хоць круць, хоць верць, а ўсё роўна смерць. А каму паміраць хочацца? Мяне больш мучае тое, што ў вайну было.

Мікла ўзяў бутэльку, наліў у металічную конаўку грамаў пад дзвесце гарэлкі, выпіў залпам. Панюхаў скарынку хлеба.

— Закусі, — сап'ешся, — параіў я.

— Нічога ў горла не лезе, — сказаў ён. — Гарэлку душа яшчэ прымае, а ежу не хоча. Дык я пра вайну. Ты як сабе ўяўляеш, хіба мог звычайны старшыня прывезці з Германіі столькі добра? Хоць яно і не добра, а хлам, смецце? Я, братуха, у такіх войсках служыў, што табе і не сніцца. Па сутнасці, скуру сваю ратаваў за кошт чужых жыццяў. Я прысуды трыбуналаў выконваў і другія сакрэтныя справы. Зразумеў цяпер, хто твой брат Мікла? Ага! Вы, вучоныя, ахаеце ды охаеце, а нехта павінен і чорную справу рабіць.

— Дык чаго ты задумаў спавядацца? — спытаўся я.

— Чаго? А таго... Скажы мне, як жа магло здарыцца, што пераможаная Германія за сорак пяць пасляваенных гадоў разбагацела, аб'ядналася і цяпер працягвае дапамогу ў нашу жабрачую руку? Дык што, дарэмныя былі ўсе нашы ахвяры? Уся наша нечалавечая жорсткасць? Не, ты пачакай, я яшчэ не ўсё сказаў. Як магло здарыцца, што краіна, дзе народ ішоў на самаахвярную працу ў імя камунізму, цярэпёў нястачы, ва ўсім падтрымліваў родную партыю і не менш родны ўрад, дзе ніякая іншая партыя не перашкаджала ажыццяўляць грандыёзныя праграмы, дзе ўсе былі адзіныя, а не раздзеленыя на дзве дзяржавы, як Германія, дык як магло здарыцца, што дзяржава дакацілася да краю бездані?

Я заўважыў, што Мікла цяпер не ўжывае тыя незразумелыя яму словы, якія ўжываў дасюль. Ён гаворыў няскладна, але не манерна. Шчыра кажучы, гэтыя пытанні часам узніклі і ў мяне, але я тушыў іх тым, што не стараўся знайсці адказ. Можна, яго і не было. Таму я крыху пакрыўіў душой, сказаўшы:

— Адказ тут не адназначны...

Мікла скрыўіўся, як ад зубнога болю.

— Во, вы заўсёгды так: неадназначна! А мне як жыць, калі кожную ноч прыходзяць нябожчыкі. Стаяць і маўчаць. Крычу ім: ідалы, чаго маўчыце, а яны мёртвымі вачамі на мяне глядзяць і маўчаць. Нават тыя, пра якіх забыўся, напамінаюць пра сябе.

— І даўно да цябе нябожчыкі прыходзяць? — пацікавіўся я.

— Даўно... Да кожнага прыходзяць. У Плёсах жыў мой непарнік. Разам служылі. Я яму неяк паскар-

дзіўся, а ён рагоча. Кажы, я тых нябожчыкаў зноў бы да сценкі паставіў. А нядаўна сустраў і ледзь пазнаў. Шэпча мне: і да мяне, кажы, сталі прыходзіць. А ўсё таму, што парушылі лад жыцця. А пра нас падумаў? Во, ты пойдзеш дамоў, а мне што рабіць? Ты ўяўся, што такое начаваць з нябожчыкамі?

Мікла схопіў бутэльку, наліў поўную конаўку гарэлкі, пачаў піць цераз сілу. Выпіўшы конаўку, наліў другую і так, пакуль не высмактаў усю гарэлку. У яго ашклянелі вочы, ягонае цела неяк выпрасталася, Мікла ўзняўся з крэсла, нібы сонны пайшоў у спальню, рухнуў на нямецкі ўжо абшарпаны ложак. Я павярнуў яго на бок, каб часам не захліпнуўся, ды і выйшаў у сенцы. Паміж маіх ног у хату прашмыгнуў воран, узляцеў на стол, мабыць, быў прывучаны там карміцца.

«Два груганы ў адной хаце», — чамусьці падумаў я.

Раніцай мяне разбудзіла Дар'я.

— Уставай, Максім, бяда...

— Якая бяда?

— Мікла памёр. Я міліцыю выклікала...

— Навошта міліцыю? — падзівіўся я, спрасонку нічога не разумеючы.

— Дык жа ў яго вочы выкалатыя. Можна, воран выдзёўбаў, але каб ніякіх размоў не было, дык хай міліцыя разбярэцца. Гэта ты «Пшанічную» гарэлку ставіў Міклу?

— Я...

— Бутэльку я прынесла. Не трэба табе да гэтай бруднай справы дачыненне мець.

Я падзівіўся з Дар'інай прадбачлівасці. Але цяпер ехаць дамоў не было як, пакуль не пахаваюць Міклу.

Яго хавалі на трэці дзень. Дзёмка з Валерам выкапалі магілу пад старой сасной, якая ўжо засыхала на карані. Яны ж апусцілі ў яе труну, засыпалі магілу зямлёй.

Я глядзеў на ўсечаную пірамідку зямлі над магілай і думаў, што пад ёю пахавана і мая настальгія. А потым, калі стаяў на гразіскім раздарожжы, чакаючы якой-небудзь спадарожнай да Плёсаў машыны, я раптам падумаў, што настальгію пахаваць нельга. Ян вернецца ўночы, калі адляціць з павекаў сон. Хай лепей прыходзіць яна...

У кожнага свае памяць. Да кожнага прыходзяць тыя ўспаміны, якія ён заслужыў.

студыя пры «Песнярах» не мела вялікага плёну, што маладыя беларускія выканаўцы не выказваюць значнага жадання, як некалі ён сам, «паставіць» на беларускую карту.

Тут Мулявін напэўна памыляецца, як памыляюцца і тыя з маіх маладзейшых і больш шырокаадукаваных за мяне налег, што называюць «Песняроў» «рускім ансамблем». Мулявін уласнімі, можна сказаць, рукамі вывёў на сцэну тыя наленты, якія пасля пакутлівых пошукаў звярнуліся да слухачоў па-беларуску. Без яго, Уладзіміра Георгіевіча Мулявіна, у нашай ідэалагічна насмерць загартаванай рэспубліцы наўрад ці прарэзаліся б нацыянальны інтанацыі ў музыцы «Мроі», акрэслілася ўзорная стыльваецца «Уліса». У рэшце рэшт, здабыткі музыкантаў гэтых груп не толькі іх уласны плён. «Нонь незацуглены!» — некай пачуў я пра Мулявіна, і цяжка было зразумець, чаго ж больш было ў голасе маладога ронера — зайдраці ці пашаны...

Уладзімір Мулявін і сапраўды быў першы, у той час як многім радыкалам з шэрагаў бел-чырвона-белай змены яшчэ трэба будзе сапраўды сцвердзіць сябе ў гэтым складаным свеце. Лягчэй за ўсё руйнаваць помнікі, ды як бы на іх месцы неўпрыкмет не паставіць свае, куды больш недарэчныя.

Вось і тут скрыжоўваюцца палітыка з мастацтвам...

Мулявіна можна назваць адкрытым чалавекам. Яшчэ ў пачатку 70-ых яго, як тады сцвярджалі, можна было проста спыніць на вуліцы і папрасіць медыятар. Летась, запрасіўшы журналістаў на неформальную гутарку з нагоды юбілею «Песняроў», ён быў, думаю, здзіўлены, убачыўшы лічаных прадстаўнікоў прэсы. Мулявін — чалавек валавы, бо неаднойчы паўтараў: мы яшчэ не зрабілі і паловы з таго, што намечана. Думаю, не пра імідж ён, а пра ідэю дбае. Ён — чалавек ганарлівы, любіць быць калі не ў самым цензры ўвагі, дык недзе побач, любіць прэстыжныя залы і ўрачыстыя тэлеперадачы. Уладзімір Мулявін наўрад ці лічыць сябе вялікім спецыялістам у вальным мастацтве, але тым не менш здолеў стварыць і ўтрымаць «фірменны саунд», што ў папулярнай музыцы справа далёка не апошняя. Пра Мулявіна можна казаць, што ён чалавек чулы, і пакаёны для яго рэч не тое каб будзённая, але і не чужая: ён некай прызнаўся, што не з усімі колішнімі музыкантамі «Песняроў» развітаўся належным чынам.

Пра Уладзіміра Мулявіна можна яшчэ сказаць...

А чаму трэба пра яго казаць? І што? Ён проста — творчы чалавек.

Ён з ліку сапраўдных музыкантаў, якія шчыра граюць так, як здольныя. Гэта ж сама і Мулявін сказаў бы за сябе — зробленым, усім тым, што ўжо здолеў зрабіць. І лепш чым імправізаваць «нешта такое яшчэ» на тэму 50-годдзя Мулявіна, прапаную паслухаць яго самога.

Бо калі музыкант вырашае зрабіць чарговы крок насустрач слухачам, ён упэўнены, што мае ім нешта сказаць, не паўтараўшы пры гэтым іншых і — сябе.

Давайце паслухаем Мулявіна!
Дзмітрый ПАДБЯРЭЗСКИ.

КІНО

ЗДЫМАЮЦЬ... МУЗЫКУ ДУШЫ

...Калі Аляксей Іванавіч Вельчанінаў прачнуўся, дык здзіўся — пасля ўсяго, што чаўплосся між ім і Паўлам Паўлавічам Трусоцкім апошнім часам, убачыць яго ён ніяк не чакаў. Яшчэ больш здзіўся Аляксей Іванавіч, калі Павел Паўлавіч звярнуўся да яго з просьбай, якая ў першае імгненне здалася яму неверагоднаю, але праз некаторы час ён згадзіўся яе выканаць...

У павільёне кінастудыі «Беларусьфільм» здымаецца адзін з эпизодаў апавядання Ф. М. Дастаеўскага «Вечны муж», якое экранізуе рэжысёр Яўген Маркоўскі. У ролі Вельчанінава — І. Касталеўскі, у ролі Трусоцкага — С. Любшын.

— Новая спроба ўвайсці ў складаны, напоўнены моцнымі пачуццямі і пакутамі свет вялікага пісьменніка... Між іншым, гаворка ідзе пра твор, які

сам Дастаеўскі лічыў «прахадным». Ён ствараўся паміж «Ідыётам» і «Бесамі», калі пісьменнік быў заклапочаны няўдалым лёсам першага і цяжкасцямі стварэння другога рамана. Дастаеўскі нібыта «звучыў» сваю творчую задачу. Потым твор разросся ў параўнанні з першапачатковай задумай (дасягнуўшы аб'ёму «Бедных людзей» або «Іграка», што пазначаны аўтарам як раманы), аднак, Дастаеўскі ўсё адно лічыў яго «апавяданнем».

Пісьменнік апавядае пра людзей, якіх сам у «Ідыёце» назваў ардынарнымі. Паказвае сваіх герояў у момант, калі яны да такой ступені збіты з труп, што з людзей нармальных робяцца «падпольнымі», завязвае іх адносны ў такі тугі вузел, што ён ледзь не развязаецца злачынствам, а за недасканаласць свету разлічваецца

смерцю, як гэта часта бывае ў Дастаеўскага, самая бязвінная істота — дзіця.

Выканаўцы галоўных роляў упершыню ўвасабляюць герояў Дастаеўскага. Што ёсць для іх гэтая работа?

— Сярод той поўнай дэградацыі, якая нас акаляе, — кажа Ігар Касталеўскі, — зварот да Дастаеўскага — гэта тое, што можа выратаваць душу. Тая версія апавядання, якую мы прапануем, здаецца мне найбольш дакладнай, альбо — найбольш перспектыўнай. Што да майго ролі, дык каго б я ні іграў, мне важна «працягнуць» вобраз праз уласнае жывіцё. Дачыненні Вельчанінава з Трусоцкім вельмі складаныя. Гэтыя людзі маглі б быць сябрамі, і тады кожны з іх быў бы іншым.

С. Любшын таксама лічыць гэтую ролю найважнейшай для сябе — цяпер,

Ігар КАСТАЛЕЎСКИ (Вельчанінаў).

хоць у яго ёсць цікавыя ролі ў «Князі Сярэбраным», камедыі «Шкура».

— Трусоцкі — гэта і трагічная фігура, і смешная, і слабая. У ім і Карамзаў, і Мышкін. «Вечнага мужа», як аказваецца, амаль ніхто не чытаў. Гэта вельмі складаны твор і вельмі кінематаграфічны. Некаторыя эпизоды нібыта ўжо раскадрованы... самім Дастаеўскім, які піша музыку душы... Камерную гісторыю ён пашырае да агульначалавечых межаў. Тут найдакладнейшая псіхалогія расійскай душы.

Атмасфера раскаванай творчай фантазіі, якая пануе на здымках, дакладны выбар акцёраў на галоўныя ролі, асабліва мастацкага почырку рэжысёра Я. Маркоўскага (ён вядомы па тэлефільмах «Як я быў вундэркіндам», «Летнія ўражання пра планету «Зэт», кінафільм «Філіял»; дарэчы, ён выступіў у экранізацыі Дастаеўскага і ў якасці аўтара сцэнарыя) дазваляюць спадзявацца на ўдачу.

Ларыса ЗАЙЦАВА.
Фота А. ДЗМІТРЫЕВА.

Рабочы момант здымак.

3 НАГОДЫ ДВУХ ЮБІЛЕЯЎ

З нагоды юбілею купалаўцаў агенцтва БЕЛТА распаўсюдзіла інфармацыю, якую змясцілі, у прыватнасці, і Бабруйскія газеты. У ёй гаворыцца: «Лепшыя творы нацыянальнай драматургіі — «Паўлінка» Я. Купалы і «Трыбунал» Макаёнка... упершыню ўбачылі святло рампы менавіта ў купалаўцаў».

Газетныя публікацыі, падобныя да гэтай, з'яўляліся ўжо неаднойчы, і вось што хацелася б у сувязі з гэтым сказаць.

Камедыя Я. Купалы «Паўлінка» ўпершыню была пастаўлена не ў купалаўскім тэатры. Яшчэ ў 1913 годзе яна ішла ў Беларускай музычна-драматычным гуртку ў Вільні, у Пецярбургскім беларускім студэнцкім гуртку, у Мінскім драматычным гуртку. Затым, у 1917 годзе, «Паўлінку» паставілі на сцэне Першага беларускага таварыства драмы і камедыі, і ўжо ў 1920 годзе яна, як піша агенцтва, убачыла святло рампы ў будучых купалаўцаў. Але ж далёка не ўпершыню.

Усе гэтыя звесткі агульнавядомыя, хоць, здаецца, і не ўсім. Я б хацеў паразважаць аб тым, чаму сам быў сведкаю.

На працягу амаль дванаццаці гадоў у нашым друку настойлі-

ва сцвярджаецца думка, што і «Трыбунал» А. Макаёнка ўпершыню быў пастаўлены ў купалаўскім тэатры. На самай справе гэта п'еса ўпершыню ўбачыла святло ў бабруйскім тэатры, які тады зваўся «2-гі Магілёўскі абласны драматычны», затым — у Вільнюскім рускім, пасля — у тэатры імя Якуба Коласа, а ўжо праз колькі месяцаў — у купалаўцаў.

Добра памятаю, як на пачатку 1970 года мы перамаўляліся з А. Макаёнкам, як у нялёгкіх умовах арганізацыі новага тэатра ў Бабруйску рыхтавалі гэты спектакль, як шчыра канілі тое, што наш выдатны драматург аддаў сваю новую п'есу менавіта нам, бабруйчанам.

У мяне асабіста было шмат сустрэч з Андрэем Ягоравічам (я тады працаваў дырэктарам бабруйскага тэатра). Ён часта наезджаў да нас — і на прэм'еру «Трыбунала», і на соты спектакль, і на двухсоты. А ўвогуле, «Трыбунал» прайшоў у нас больш за 600 разоў, і гэта за параўнальна кароткі тэрмін.

Дарэчы, соты спектакль па жаданні А. Макаёнка быў прызначаны для паказаў на яго радзіме, у вёсцы Журавічы, што на Гомельшчыне. І калі аўтар ужо выехаў на спектакль, мне

паведамілі, што Гомельскі аддзел культуры паказвае там «Трыбунал» забараніў: спаслаўся на тое, што папярэдне гэта «мерапрыемства» не было з ім узгоднена. Я тэрмінова звярнуўся да тагачаснага намесніка міністра культуры рэспублікі Ю. Міхневіча, чалавека, скажам так, прагрэсіўных поглядаў. Праз гадзіну-другую дазвол быў атрыманы, і «Трыбунал» прайшоў з вялікім поспехам. Зразумела, перад пачаткам на сцэну падняўся «прэзідыум» на чале са старшынёй мясцовага калгаса, былі прамовы, нейкія справядачы на фоне чырвоных транспарантаў — усё ў духу тых часоў.

Сёння А. Макаёнка завуць выдатным драматургам. А тады ж, на пачатку 70-га, яго новую п'есу не адважыліся ставіць у купалаўскім тэатры. Магчыма, гэта і было адной з прычын таго, што «Трыбунал» А. Макаёнка перадаў нам, бабруйчанам.

Прызнацца, абстаноўка была ў нас тады асабліва. Тэатр музычнай камедыі, што працаваў у Бабруйску, быў расфарміраваны — засталіся толькі дырэктар і бухгалтар, а новы, драматычны, яшчэ толькі збіраўся

ствараць. Ніводнага артыста ці рэжысёра ў штаце, зразумела, не было.

Азнаёміўшыся з новай п'есай Макаёнка, я выклікаў тэлеграмай рэжысёра У. Шыманскага, запрасіў мясцовых артыстаў, што былі тады без работы, — П. Масцерава, Н. Калатур, Л. Падбярэзкіна, Я. Гоўшу, Б. Баева, Ю. Саевіч, і мы зрабілі своеасабліваю змову — рыхтаваць «Трыбунал» інкогніта, каб ніхто не ведаў, а ўжо потым, як зробім, паставіць начальства перад фактам.

Справа была рызыкоўная, але мы на гэта пайшлі. Я выдаў загад — па сутнасці, незаконны, артыстам пачалі налічваць зарплату і справа зрушылася. На што я тады разлічваў? Я верыў у п'есу, верыў у артыстаў, верыў у рэжысёра, наогул — у здаровы сэнс. Акрамя таго, разам з бухгалтарам падлічваў, што пакуль даведаюцца пра нашу змову, мы ўжо выпусцім спектакль (і будзем мець тысяч з дзясць прыбытку!).

Амаль так яно і выйшла: справу, распачаў у красавіку, «рассакрэцілі» ажно ў лістападзе... Усё абышлося прастай вымовай.

З усёй адказнасцю бяруся сцвярджаць, што А. Макаёнка быў шчыра задаволены нашай пастаноўкай. І наогул, ён быў тады прыкметна ўзбуджаны. Перад прэм'ерай ён вярнуўся з-за мяжы — адвёз у Амерыку бюст нашага вялікага песняра Янкі Купалы, які ўстанавілі ў адным з паркаў Нью-Йорка. У

шчырай гутарцы Андрэй Ягоравіч казаў, што сюжэт яго п'есы «Зацоканы апостал» быў навеяны, у прыватнасці, і гэтай заекіянскай паездкай. Помню, Андрэй Ягоравіч раз-пораз засмучаўся: «Шкада, шкада, наш вялікі Янка доўга ў Нью-Йорку не праставіць — бюст жа не з мармуру, а з гліны»...

Наш «Трыбунал» даўно ўжо адышоў у гісторыю. Што мы канілі ў ім больш за ўсё? Рэалізм. І менавіта той рэалізм, макаёнкаўскі, што праяўляўся не толькі ў знешніх атрыбутах п'есы і спектакля — кажуць, валёнках, футры ці рукавіцах, а ў тым народным разуменні падзвігу, калі ў цензур падзей ставіцца не шматзоркавы генерал, а звычайны вясковы пастух. П'еса «Трыбунал», бадай, адзіная ў айчынай драматургіі, дзе ваенная тэма падаецца ў камедыйным жанры. Яе смела можна ставіць побач з такімі антываеннымі камедыямі, як «Кар'ера Артура У» Б. Брэхта і «Дыктатар» Ч. Чапліна...

З тае пары прайшло дваццаць гадоў. Час нямольны — не стала А. Макаёнка, памерлі выканаўцы галоўных роляў у першым «Трыбунале» засл. арт. БССР П. Масцераў і Н. Калатур, трагічна загінуў рэжысёр У. Шыманскі... Але ж памяць павінна жыць. Памяць аб гэтых людзях, і аб іх часе, і аб іх справах, адной з якіх і была першая пастаноўка п'есы А. Макаёнка «Трыбунал», і менавіта на беларускай сцэне.

Г. ВАВУЛА,
тэатразнаўца.

СМАТРЫЦКІ І УНІЯЦКАЯ ЦАРКВА

Каб ведаць і разумець гісторыю свайго народа, трэба ведаць і гісторыю рэлігіі, складаныя ўзаемаадносіны паміж рознымі яе плынямі і канфесіямі. На Беларусі, напрыклад, вялікую ролю адыграла, як вядома, уніяцтва. Гэтай тэме былі прысвечаны артыкулы ў «ЛіМе» Ю. Драгуна «Уніяцтва і дзяржаўная палітыка» [5.1. 90 г.] і «Скасаванне уніі» М. Хаўстовіча [5.X.90 г.]

Сённяшняя публікацыя расказвае аб драматычным лёсе праціўніка Уніі — праваслаўнага святара Мялеція Сматрыцкага і гістарычных падзеяў на Беларусі ў XVII ст.

Трагічная гісторыя нашай Бацькаўшчыны. Трагічным было скасаванне Уніі. Але не менш трагічным было і яе ўвядзенне. Куды ні кінь — усюды клін. Такі ўжо, відаць, наш беларускі лёс.

«Дзе той бяспэжны камень, які я паміж іншымі перлам, як сонца паміж зоркамі, насіла на галаве маёй? Дзе дом князёў Астрожскіх, сцягнутых больш усіх іншых святлом свайго старажытнай веры? Дзе іншыя каштоўныя камяні той жа кароны: князі Слуцкія, Заслаўскія, Вішнявецкія, Збаражскія, Сангушкі, Чартарыйскія, Пронскія, Ражынскія, Саламярэцкія, Галаўчынскія, Красінскія, Масальскія, Горскія, Сакалінскія, Лукомскія, Пузыны і іншыя, якіх пералічаць было б занадта доўга?»

Так праваслаўная царква вуснамі Мялеція Сматрыцкага аплаквала страту сваіх лепшых сыноў, прыняўшых каталіцтва і уніяцтва.

«Дзе іншыя мае каштоўнасці, дзе старажытныя, знатныя, моцныя, ва ўсім сьвеце слаўныя свайго мужнасцю і доблесцю: Хадкевічы, Глебавічы, Кішкі, Сапегі, Дарагастайскія, Войны, Валовічы, Зяновічы, Пацы, Халецкія, Тышкевічы, Корсакі, Храбтовічы, Трыцы, Гарнастаі, Мышкі, Гойскія, Гулевічы, Яромлінскія, Каліноўскія, Кірдзеі, Загароўскія, Мялешкі, Багавіціны, Паўловічы, Сасноўскія, Скуміны, Пацэі?»

Напісана гэта было ў Вільні ў 1610 г. Каштоўнасць напісанага перш за ўсё ў тым, што тут мы можам прасачыць «міграцыю» старажытных беларускіх шляхецкіх родаў з праваслаўя ў каталіцтва, уніяцтва і пратэстантства. Нам з дзяцінства ўбівалі ў галаву розныя абзэдарскія, што ўсе гэтыя Хадкевічы, Глебавічы, Валовічы, Мялешкі і Сапегі — палякі, а беларусы гэта тыя прыгонныя мужыкі, якіх Расія вызваліла з-пад панска-польскага прыгнёту. Але ж калі ўсе яны прыйшлі з праваслаўя, дык гэта значыць, што карані іх не на польскай зямлі, а на нашай беларускай і ўкраінскай землях. Гэта ўжо пасля, калі Вялікае княства Літоўскае было захоплена Расіяй, многія з гэтых беларускіх шляхецкіх родаў па розных прычынах пачалі лічыцца польскімі. А тады, у часы Княства, усе яны — католікі, праваслаўныя, уніаты, пратэстанты і кальвіністы — лічылі сябе літвінамі і на іх, як на моцным падмурку, трымалася Вялікае княства Літоўскае.

Не толькі каталіцтва пагражала праваслаўю. З Польшчы і іншых суседніх краін у Княства хлынуў пратэстантызм. У 1525 г. прускі Тэўтонскі ордэн адпаў ад рымскай царквы разам са сваім магістрам Альбертам, які прыняў тытул герцага. У гэтым ордэне і сталі з'яўляцца пераклады пратэстанцкіх грамад на беларускую мову, якая ў той час была дзяржаўнай мовай Вялікага княства Літоўскага. Галоўным распаўсюджвальнікам пратэстантства ў Княстве быў Аўраам Кульва, які вучыўся ва ўніверсітэтах Паўночнай Германіі і атрымаў там ступень доктара.

Яшчэ больш паспяхова прывіваўся кальвінізм, падтрыманы Мікалаем Радзівілам Чорным, стрыечным братам каралевы Варвары, жонкі Сігізмунда-Аўгуста. Самому каралю Сігізмунду было ўсё роўна, куды ехаць маліцца — у касцёл ці ў кірху, але кароль, пратэстуючы пратэстантам, спраў і праваслаўным. З паслабленнем каталіцкай прапаганды ў часы праўлення караля Сігізмунда-Аўгуста праваслаўнае насельніцтва Княства перастала ваража адносіцца да караля і польскага ўрада. Таму на Люблінскім сойме палітычны саюз дзвюх дзяржаў Літвы і Польшчы быў прызнаны неразрывным і на спыненні (кароль Сігізмунд быў бяздзетны) дынастыя Ягелонаў.

Польшча і Вялікае княства Літоўскае зліліся як дзве раўнапраўныя палавіны ў адну дзяржаву і пачалі называцца Каронай і Княствам, а разам — Рэччу Паспалітай (Respublica). Гэта была па-рэспубліканску пабудаваная выбарная манархія, на чале

якой стаяў кароль, выбраны агульным соймам Кароны і Княства. Заканадаўчая ўлада належала да сойма, які склаўся з зямскіх паслоў, депутатаў шляхты, і сената, у якім сядзелі вышэйшыя свецкія і духоўныя сановнікі з Кароны і Княства. Каталіцкая прапаганда, якая з'явілася ў Княстве разам з езуітамі ў 1569 г., вельмі хутка перамагла тут пратэстантства і накінулася на праваслаўе. І тады сярод вышэйшай праваслаўнай іерархіі, дэмаралізаванай і прыгнетай католікамі, узнікла думка аб узяцці з рымскай царквой.

На Брэсцкім саборы ў 1596 г. царкоўная грамадскасць Княства распалася на дзве варажыя часткі — праваслаўе і уніяцтва. Гэты працэс хутка захапіў як Вялікае княства Літоўскае, так і Кіеўшчыну, Валынь, Галіцыю, якія ў той час належалі да Кароны. Уніаты намагаліся ўсе віленскія храмы адабраць на карысць Уніі і скасаваць у іх праваслаўнае богаслужэнне. 21 чэрвеня 1610 г. страшэнны пажар знішчыў лепшую частку Вільні. Згарэлі багатыя каталіцкія манастыры (Францысканскі і Дамініканскі), каталіцкая семінарыя, езуіцкая калегія, кафедральны касцёл св. Станіслава, сабор кальвіністаў, синагога і некалькі цэркваў, адабраных на Унію. Пашкоджаныя пажарам будынкі горада праз некаторы час былі адбудаваны, але загінулі многія бяспэжныя помнікі беларускай даўніны. Загінула шмат рукапісных кніг па гісторыі Бацькаўшчыны на беларускай мове, а таксама кніг, надрукаваных Францыскам Скарынай. Гэты ўдар быў настолькі непараўнальны, што за ім хутчэй пайшло акаталічванне і апалчванне беларускай шляхты. У Вільні толькі Святадухаўскі манастыр са сваім брацтвам цвёрда і нязменна захоўваў і абараняў праваслаўе. У ліку братчыкаў былі знатныя людзі, такія, як князі Агінскія (тады праваслаўныя!), а таксама смаленскі ваявода Абрамовіч, і яны, карыстаючыся правам патронства, адстаялі маёмасць брацтва і Святадухаўскую царкву, пабудаваную на прывілеяванай шляхецкай зямлі.

Адначасова пачалася і вострая літаратурная палеміка паміж праваслаўем і Уніяй.

Найбольш яркім абаронцам праваслаўя і з'явіўся ў той час Мялеці Сматрыцкі. Ён скончыў езуіцкую калегію ў Вільні, вучыўся ў нямецкіх пратэстанцкіх універсітэтах, дзе добра пазнаёміўся як з каталіцкім і пратэстанцкім вучэннем, так і са свецкай навукай. Калі ж ён вярнуўся на Бацькаўшчыну, яго вельмі здзівіў і засмуціў хуткі пераход народа ў Унію і каталіцтва. У той час, як простыя гараджане рабіліся уніятамі, знатная шляхта пераходзіла прама ў каталіцтва. Смута гэты выліўся ў кнізе, якую М. Сматрыцкі назваў «Плач адзінай апостальскай Усходняй царквы з тлумачэннем дагматаў веры» і выдаў яе ў 1610 г. у Вільні пад псеўданімам Феафіла Арталого. «Плач» зрабіў вялікае ўражанне на сучаснікаў і высока паставіў Сматрыцкага ў вачах праваслаўнага насельніцтва Княства. Найбольш значныя каталіцкія багасловы і пісьменнікі стараліся аслабіць уражанне «Плачу». Так, Скарга напісаў «Прадасярогу Русі грэчаскай веры супраць Плача Феафіла Арталого», а Маразоўскі «Суцішэнне Плача Усходняй царквы, выдуманнага Феафілам Арталогам». Не задавальняючыся такой палемікай, католікі і уніаты пастараліся здабыць ад караля Сігізмунда загад на канфіскацыю з друкарні Віленскага брацтва ўсіх экзэмпляраў «Плачу», каб спаліць іх, а саму друкарню адабраць. Брацтва прымушана было на нейкі час перанесці друкарню з Вільні ў маёнткаў князя Багдана Агінскага ў Іўе і там працягваць друкаваць богаслужэбныя кнігі. У 1620 г. М. Сматрыцкі, будучы архімандрытам віленскага Святадухаўскага манастыра, быў пасвечаны на полацкую кафедру.

Пасля смерці ў 1618 г. полацкага уніяцкага архи-

епаіскапа Гедэона Бральніцкага яго пераемнікам стаў архімандрыт віленскага Троіцкага манастыра Іасафат Кунцэвіч.

М. Сматрыцкі не мог быць аб'яваем да поспехаў Уніі ў свайой епархіі і стаў рассылаць прыхаджанам красамоўныя граматы, каб яны цвёрда трымаліся веры сваіх бацькоў. Але і Кунцэвіч праявіў фанатычную дбайнасць у справе распаўсюджвання Уніі. Такая дбайнасць выклікала вялікія хваляванні сярод праваслаўнага насельніцтва Княства. У Магілёве і Оршы па прыездзе Кунцэвіча зазванілі званы, і ўзброеныя гараджане зачынілі перад ім вароты. У адказ на яго скаргу свецкія ўлады асудзілі зачынычыкаў на пакаранне смерцю. Адмянілі пакаранне толькі пад умовай прыняцця Уніі і перадачы ёй усіх магілёўскіх храмаў. Але жорсткасць Кунцэвіча да праваслаўных грамадзян выклікала незадавальненне вялікага гетмана літоўскага і віленскага ваяводы Льва Сапегі. У сакавіку 1622 г. ён адаслаў Кунцэвічу пісьмо, у якім абвінавачваў яго ў жорсткасці, а на скаргу Кунцэвіча адносна пагроз яго жыццю заявіў: «Кожны сам бывае прычынаю свайго няшчасця». Але нішто не магло ўтаймаваць фанатычнага уніяцкага сваячэнніка.

Кунцэвіч прыбыў у Віцебск, грамадзяне якога асабліва ваража былі настроены супраць Уніі і з вялікім спахвотам чыталі граматы М. Сматрыцкага. Кунцэвіч адабраў у праваслаўных усе віцебскія храмы і перадаў іх уніатам. Ды пры ўсёй свайой варажасці да Кунцэвіча і Уніі віцьбічы да пары ўстрымліваліся ад насілля і збіраліся на богаслужэнні ў шалашах на ўскраіне горада. Кунцэвіч жа і тут не пакінуў іх у спакой. Ён уносіў у суды розныя скаргі, абвінавачваў грамадзян у хваляваннях і патрабаваў пакарання. Тады віцьбічы пакідалі свае шапкі ў кучу ў знак канфедэрацыі і пачалі бунт. Узнікла змова з мэтай забойства Кунцэвіча. Раніцай 12 снежня 1623 г. пратэстанцкі Кунцэвіч Дарафей з дапамогаю слуг схапіў праваслаўнага сваячэнніка, які ішоў за горад адпраўляць службу ў шалашы, і пасадзіў пад замок. Гэты выпадак быў апошняй кропляй, якая перапоўніла чашу. Пад удары набатных звонаў збегся народ, людзі ўварваліся ў пакой самага Кунцэвіча і забілі яго. Цела было скінута з высокага берага ў Дзвіну. Гэтае здарэнне мела самыя трагічныя вынікі для праваслаўных. Многія грамадзяне былі пакараны смерцю, кінуты ў турмы, адлупчаваны бізунамі, выгнаны з горада. На пасаду полацкага архіепаіскапа быў назначаны менш фанатычны і больш цвярозы Антоні Сялява. Віцебск быў пазбаўлены Магдэбургскага права, вечавы зvon былі зняты, ратуша разбурана. Усе цэрквы перадалі да Уніі і ўсе жыхары былі аб'яўлены уніятамі.

Але пацярпеў не толькі Віцебск, тую ж долю зазналі Магілёў, Орша, Мсціслаў і наогул уся полацкая епархія.

Уплыў Кунцэвіча на лёс Уніі працягваўся і пасля яго смерці. Цела яго дасталі з Дзвіны, урачыста адвезлі ў Полацк і з пышнасцю пахавалі ў саборным храме. Уніаты акружылі яго памяць арэолам святасці і доўга распаўсюджвалі ў народзе легенды аб розных чудах, якія адбываліся пры магіле гэтага уніяцкага пакутніка.

Але самым вялікім чудам выстаўлялася імі ператварэнне М. Сматрыцкага з праваслаўнага ва уніяцкага гаварылі — з Саўла ў Паўла. Сматрыцкі пакінуў пасаду віленскага архімандрыта і адбыў у Канстанцінопаль і Палесціну. Падарожжа па Святой зямлі працягвалася каля двух гадоў. У Вільню ён ужо не вярнуўся і пасяліўся на Валыні ў багатым Дзярманскім манастыры, дзе яго патронам быў князь Аляксандр Заслаўскі. У 1628 г. М. Сматрыцкі напісаў і выдаў «Апалогію майго падарожжа на Усход», у якой ён даказваў, што адрозненні Уніі ад праваслаўя неістотныя і што неўпарадкаванасць праваслаўнай царквы можа спыніцца толькі з аб'яднаннем яе з рымскай царквой. Памёр М. Сматрыцкі ў Дзярманскім манастыры ў 1633 г. А ў 1635 г. адбыўся сойм, на якім ад імя Караля былі выдадзены прывілеі праваслаўным і уніатам. За уніятамі назаўсёды засталася архіепаіскапства Полацкае, епаіскапства Пінскае і Смаленскае з іх цэрквамі і манастырамі, а таксама віленскі манастыр Святой Троіцы. У Полацку, Віцебску і Наваградку ўсе цэрквы і манастыры засталіся за уніятамі. Уніяцтва зрабілася пераважнай рэлігіяй на нашай Бацькаўшчыне.

Анатоль ЦЫРКУНОУ.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

УСЕ — НА ГАЗІФІКАЦЫЮ

У мяне ў руках брашура, выпушчаная Мінскім абласным Саветам народных дэпутатаў (друкарня «Победа» г. Маладзечна). Называецца яна — «Наказы народным дэпутатам БССР, дэпутатам абласнога Савета дваццаць першага склікання». Мяне, як жыха-

ра Дзяржынскага раёна, гэтая брашура спачатку вельмі зацікавіла. А потым, калі разгарнуў... Чытаю. Наказ народнаму дэпутату БССР, намесніку старшыні Дзяржынскага раёна БССР У. Чакушаву — газіфікаваць населеныя пункты Дзяржынскага раёна да 1995 года. У. Гар-

куну, народнаму дэпутату БССР (пад час абрання працаваў першым сакратаром Дзяржынскага гаркома КПБ) — газіфікаваць у 1994—1995 гг. населеныя пункты Бароўскага, Путчынскага і Старыкаўскага сельсаветаў Дзяржынскага раёна. Такім чынам, абодва дэпутаты Вярхоўнага

Савета БССР з суседніх андрук «узліліся» за газіфікацыю аднаго раёна. Ім на дапамогу, як вынікае з брашуры, «кінуліся» дэпутаты Мінскага абласнога Савета. А. Шамаль, галоўны ўрач раёна, узліўся газіфікаваць вул. Астроўскага г. Дзяржынска; Л. Быкоўскі, дырэктар эксперыментальна-механічнага завода — вул. Камуністычную ў тым жа Дзяржынску; Л. Кадлубовіч, старшыня калгаса — вёскі Кухавічы і Петнавічы

Дзяржынскага раёна; Я. Шынула, старшыня выканкома райсавета — саўгас «Путчына»; В. Караткоў, ваенком Мінскай вобласці — саўгас «Дзямідавічы» таго ж раёна. Спіс гэты можна доўжыць.

Як бачым, разнастайнасцю наказы не вызначаюцца: «вялікі» дэпутат бярэ вялікі навалка работы, «меншы» — меншы. Але ж газіфікацыя раёна ёсць у планах сацыяльна-эканамічнага развіцця вобласці да

2000 года. Яна ўключана таксама ў планы аб'яднання «Мінаблгаз». Дыг нашошта ж тады гарод гарадзіць?

«Дэпутат нам газ аб'яцаў правесці», — радуецца вяскоўцы. Дзіву даешся, глядзячы на гэтую наўнасць выбаршчынаў. А дэпутаты? Яны ёю нарываюцца.

А. СУШКЕВІЧ.
г.п. Фаніпаль
Дзяржынскага раёна.

КАЛОНКА ПАЗЭІІ

Белыя птушкі на сонцы чырвоным...
Як вы згараеце там утрапёна!
Што ж вы на польмя гэта ляцелі!
Бачылі цемру ці волі хацелі!
Ці вы пра тое спрачаліся з жарам,
Каб над зямлёю успыхнуць пажарам!..

Ніхто не слухае прарокаў,
бо словы іх не пеццяць слых.
Ніхто не памятае ўрокаў
мінулых дзён, гадоў былых.

І прападзе вяшчун забыты.
Ды раптам—гора на парог.
І выгукне змагар забыты
У астатні міг: «Даруй, прарок!..»

Ён здрадзіў жанчыне — не знала яна.
Ён сябра прадаў, але той не паверыў.
Ён потым забыўся на продкаў і веру.
Ды ў сэрцы ўскіпела пухлінай віна.

І вочы гарэлі на твары пустым,
Адчайна-ўтрапёна, бы перад скананнем.
І бачылі цемру. І попел. І дым.
Дарэмна шукаючы ў іх даравання.

Вецер у закінутанай царкве,
Пыл і друз, і надпісы на сценах...

Толькі след сцяжынкы ў траве,
Нібы часу кволенькая вена.

Мецінай пазначаны адной,
Бодем паяднаня адзіным,
І пад небам нашае Айчыны
Сам-насам мы з уласнаю віной.

Дрэва кволы гадунец свайго
Стаў суседняга галінкай дрэва.
І прыжыўся. Холад і залевы
Пагубіць не здолелі яго.

І сярод галінак-спарышоў
Зараслі карой былыя шрамы.
Толькі недзе захавала памяць
Карані, адкуль у свет пайшоў.

РАМАНС

Месяц лампаду запаліць.
І пад літанні зімы
Сціснем халодныя пальцы
ў полі заснежаным мы.

Ціха святло тое льецца
І не жадае згасаць,
Покуль ад сэрца да сэрца
Сцежку так цяжка шукаць.

Дзе ж нашы шчасце і доля,
Колькі ў згодзе нам быць!
Моўчкі над сцішаным полем
Месяц самотны гарыць.

Зноў пад ранак так салодка сніцца
Сціплы горад мой — жыцця сталіца.
Ціхі сад і сцежка ля ракі,
Над царквой вяслыя гракі,
Схованкі дзіцячых ў двары
І даўно забытыя сябры,
Постаці таўшчэзных дужых дрэў,
Бацька, што яшчэ не пасівеў...
Сціплы горад і звычайны сон.
Толькі колькі сіл каштуе ён!

ДАЛЕКА СІБІР ад Беларусі. Гэтую даячыню адчуваеш нават у наш век, пры сённяшніх хуткасцях, калі за некалькі гадзін лёту цябе перакідаюць у чужы, што за светам, край, пра які дагэтуль ты толькі чытаў ці чуў ад людзей. А бывалі ж іншыя часы: ні самалётаў, ні цягнікоў, ні аўтобусаў. Толькі конна ды пешшу можна было адолець тысячы верстаў. Але нішто не спыняла людзей — адолевалі гэтыя доўгія версты, пакідаючы, часта назаўсёды, наседжаныя мясціны, родных і дзедавыя магілы. Беззямелле, беднасць гналі мільёны сялян з радзімы, прымушалі перабірацца туды, дзе зямлі было ўволю, дзе, верылася, гаспадар можа разгарнуцца на поўную сілу і ўдоўшыць накарміць сям'ю. Так і апынулася ў Сібіры большасць беларусаў, што жыўць там і сёння. Гэтая хваля вялікага перасялення пачалася ў апошнія дзесяцігоддзі мінулага веку і працягвалася дзесьці аж да 1-ай сусветнай вайны. Ад-

го два чалавекі (надта далёкай і доўгай дарога, каб пры нашай дзяржаўнай беднасці пасылаць большую колькасць людзей у экспедыцыю) — фалькларыст У. Васілевіч і малады этнограф, які прафесійна цікавіцца нацыянальнымі меншасцямі і беларусамі-перасяленцамі, І. Карашчанка. Адначасова з беларускай групай у Новасібірскі (наардынацыйны цэнтр выдання) прыехалі даўнія нашы сябры — трое акадэмічных фалькларыстаў з Кіева. Яны, як і мы, таксама ўпершыню наведаюць сваіх землякоў. На пачатку нашых вандровак, пануль мы не раз'ехаліся ў розныя бакі, паной украінцаў у гасцініцы «Обь» (вокны нашы глядзяць проста на вялікую сібірскую раку) становіцца агульным штабам, куды да нас прыходзяць кіраўнікі будучага 60-томніка — сібірскія вучоныя. Разам мы вызначаем маршруты для кожнай групы, спрачаемся адносна прынцыпаў выдання. Уласна кажучы, асноўнай прычынай, з-за якой запрасалі беларусаў і украінцаў прыняць удзел у далёкай экспедыцыі,

рога павядзе на Кыштоўку. Але білетаў на яе ў касе няма. Да адпраўлення аўтобуса — паўгадзіны. Наступны рэйс — ці не праз суткі? Як дабрацца нам, абвешаным клункамі з узятымі амаль на месяц ядою і адзежай, магнітафонамі, бланкетамі і шывткамі? Дзе шукаць якое папуткі і ў які бок ехаць? Касірка супакоіла — можа, шафёр згодзіцца ўзяць пасажыраў без месца.

У прызначаны час пад аўтастанцыю падкацілі ажно тры «ПАЗікі» і ўсе — на Кыштоўку. Неяк мы ўбіліся ў адзін з іх, і ўжо гэтым былі шчаслівыя. Праз колькі хвілін увесь караван з трох аўтобусаў дружна скрануўся з месца і рушыў у патрэбным напрамку. Толькі з-за сваёй недасведчанасці мы не маглі зразумець: Чаму не адзін вялікі аўтобус, а тры маленькія? Чаму ідуць ўсе разам? Потым, папаездзішы, мы ўсё зразумелі. Рэдка дзе між раёнамі ці тым больш унутры іх

Уладзімір ВАСІЛЕВІЧ,
Ігар КАРАШЧАНКА

ДА ЗЕМЛЯКОЎ, ЗА ЧОЮ КІЛАМЕТРАЎ...

Сібірскі дзённік

бывалася перасяленне з Беларусі і пазней, пасля рэвалюцыі. І апошняя вялікая хваля прыбыла беларусаў у Сібір ужо напярэдадні вайны, у 1940-41 гадах.

Трывала замацаваліся ў суровым краі нашы землякі, абраўшы для сваіх пасяленняў мясціны, якія нагадвалі пакінутую радзіму — каб і рачулка працянула. І балотца з ягадамі было недалёка, ну і лес, само сабою — які без лесу беларус? (Украінцаў-перасяленцаў — тых, як правіла, прываблівалі больш стэпавыя краявіды). І вось ужо дзе стагоддзе, а дзе крыху меней жыўць на той зямлі выхадцы з Магілёўскай, Віцебскай, Мінскай, Віленскай і Гродзенскай губерняў. І па сённяшні дзень памяць пра іх Бацькаўшчыну ўвечнавачана ў мясцовых назвах: у Балоцінскім раёне ёсць вёска Віцебскі, а жыхары вёскі Бальшарэчка спрадвену

была спрэчка: якую графікаю друкаваць у тамах усе народныя творы — рускай, паколькі тыраж разлічаны пераважна на саюзнага чытача, ці прытрымлівацца нацыянальнай транскрыпцыі — беларускай і украінскай? Натуральна, што рускія зборнікі запісалі фальклор перасяленцаў у адпаведнасці з рускай арфаграфіяй, у выніку чаго істотна скажэцца нацыянальны каларыт арыгіналаў. Мы ж з украінцамі ўвесь час настойваем на данкладнай фанетычнай перадачы — не так ужо шмат у нас літар, якія адсугніваюць у рускім алфавіце і якія нічым іншым перадаць нельга. Такім чынам, устанавіць ступень захаванасці роднай мовы ў перасяленцаў (асабліва вымаўленне пры выкананні народных твораў) і стала галоўнай задачай нашай экспедыцыі.

Новасібірскі прафесар М. Мельнікаў, вядомы як пісьменнік, папулярнызатар

пракладзены асфальтавыя дарогі, не бачылі мы і гравійных. Куды ні паедзь — паўсюль проста грунтавыя артэры, дзе лепш, а дзе горш утрамбаваныя транспартам. Нідзе ніякіх указальнікаў няма. Здаецца, і вёску вялікую праехалі, прагрукаталі па салідным мосце над досыць шырокай рэчкай, але што за вёска, што за рэчка — хто іх ведае? Добра, калі хтосьці з падарожных сам сабе скажа: «Ну вось, Аляксандраўку (ці Іванаўку, ці Мікалаеўку — тут шмат такіх назваў) праехалі...»

Недзе праз тыдзень на такой дарозе нас у аўтобусе знянацку заспеў дождж з градам. Прыбітая дарога ўмомант разбухла, ператварылася ў чорнае месіва, «ПАЗік» та занасіла, то ён вырліваў і ішоў наперад некай бокам (у такую непагадзь, кажучы, аўтобусы нярэдка пераварочваюцца). Апыніўся на гэты час тут два «Ікарусы» ці «Львоўскія» — ці размінуліся б яны на такім шляху? Вось і поўзаюць з раёна ў раён ці са станцыі ў вёскі гэтыя маленькія аўтобусікі. Дачакаюцца прыходу цягніка, падбяруць усіх, хто сышоў з вагонаў, і развозяць далей — каму куды трэба...

Кыштоўка сустрэла нас спякотай і пылам. (А мы ж, ведаючы са школьнае парты, што Сібір — край суровы, захапілі з сабою цёплыя світэры!) Як амаль заўсёды ў райцэнтрах, пачынаем з адзела культуры райвыканкома. Невядома, як будзе праходзіць у нас тут работа, але для пачатку трэба яшчэ раз удакладніць, дзе тут жыўць беларусы, а таксама дамовіцца пра жыллё ў самой Кыштоўцы. На шчасце, з гасцініцай праблем сёння няма (як сказала адміністратар, яна запавянае галоўным чынам пад час дажджу, калі перапыняецца сувязь на дарогах, і тады кожны спяшаецца сюды шукаць прытулку). Кыштоўка стаіць на шыракаватай рэчцы Тара, і мы, кінушы свае сумкі, торбы і апаратуру, перш чым нават паесці (хоць не толькі не абедалі, але і паснедаць у Чанях не паспелі) бяжым на рэчку змыць з сябе дарожны пыл.

Намечаныя вёскі — усе ў розных напрамках ад Кыштоўкі. У райвыканкоме паабяцалі памагчы з транспартам. Але наперадзе — субота і нядзеля, і каб не марнаваўся час, вырашаем, што няблага было б наведаць сваім ходам спачатку вёскі, што непдалёк ад райцэнтра. Для першай «пробы грунту» выбіраем Гаўрылаўку — кіламетраў 15 на поўнач.

У першай жа хаце, куды мы пастукаліся, немаладая жанчына Валянціна Іванаўна Капытова пасля таго, як мы, прадставіўшыся, задалі свае пытанні, падзялілася з намі беларускай вясельнай песняй «Ой госцікі, вы любячы, прасім вас». Сама яна, з яе слоў, не лічыцца спявачкай сярод аднавяскоўцаў, але назвала імёны некаторых жанчын, якія маглі б аказацца нам карыснымі. На вуліцы падселі да старой бабуні — Агафіі Захараўны Сакаловай (як высветлілася, яна з 1903 года) і былі ўражаны яе чысцейшай беларускай мовай. Мы проста паверыць не маглі, што нарадзілася яна ў Сібіры і нідзе больш ніколі не была

Бабулі Адэля Прыгунова і Мальвіна Шапавалава з аўтарамі артыкула.

дзеляцца на «мігілеўцаў» і «мінцаў»; у вёсцы Каўбаса Кыштоўскага раёна і цяпер ёсць вуліца, што завецца Магілёўскаю; «Магілёўскай» называюць адзін край вёскі Камышынка...

Даўно ўжо хацелася перасячы гэту гіганцкую адлегласць і ўбачыць на свае вочы далёкіх землякоў, бо хоць адарваны мы адны ад другіх, але ж прарадзіма ў нас адна! І вось магчымацца апынуцца ў Сібіры, і не абы-дзе, а менавіта сярод нашчадкаў колішніх выхадцаў з Беларусі прадставілася. Некалькі гадоў назад вучонымі краіны задумана было падрыхтаваць нябачаны дагэтуль помнік культуры — 60 тамоў вуснай народнай творчасці ўсіх народаў, якія населяюць Сібір і Далёкі Усход. Сярод іншых тамоў адзін меркавалася прысвяціць фальклору беларусаў-перасяленцаў. Дзякуючы сібірскім і далёкаўсходнім фалькларыстам Т. Ляонавай, М. Мельнікаву, Л. Свірыдавай, Н. Ляонавай, іх налегам і студэнтам, якія за доўгія гады здолелі аб'ехаць шматлікія раёны, сабраць багата твораў вуснай пазіі беларусаў і нават сёе-тое апублікаваць. Беларускім жа даследчыкам, які да гэтага часу заставаўся нібыта ўбаку, толькі цяпер, у сувязі з падрыхтоўкай згаданага шматтомніка, удалося апынуцца ў Сібіры.

У нашу палявую групу ўваходзіла ўся-

народнага мастацтва, аб'ездзіў шмат сібірскіх вёсак. Ён параіў нам напачатку наведацца ў самы аддалены куток вобласці — у Кыштоўскі раён, на паўночны захад ад Новасібірска. Тут, маўляў, самыя «запаветныя» мясціны, дзе захаваўся беларускі фальклор. Нас цікавіла літаральна ўсё — харантары нашых землякоў, іх мова, звычай, песні, іх спосаб вядзення гаспадаркі, рунадзелле, іх памяць пра мінулае. Дзесьці было і сумненне: у сябе мы абышлі і аб'ехалі няма дарог, ведаем сваіх людзей. А тут — ці знойдзем адразу агульную мову, ці не сустрэнуць нас, як нейкіх чужынцаў?

АДЧУЎ, што такое адлегласць па-сібірску, можна толькі ў самой Сібіры. Да нараенай Кыштоўкі, дзе кампактна жыўць беларусы, дабрацца напрамкі можна толькі на самалёце, цягніком жа і аўтобусам трэба трэсіцца нешта каля сутак. Ды іншага выйсця няма. На самалёт білеты прададзены амаль на месяц наперад; на цягнік жа, адстаіўшы некалькі гадзін, удаецца дастаць білеты толькі ў агульных вагонах, і ўсю дарогу мы ехалі, шчыльненька прысінчушыся адзін да аднаго. Галовы нашы бразгаліся аб магнітафоны, якія мы не выпускалі з рук.

На станцыю Чаны, дзе мы павінны былі перасесці на аўтобус, прыехалі са спазненнем гадзіны на дзве. Адсюль да-

(Працяг на стар. 14—15).

ДА ЗЕМЛЯКОЎ, ЗА 4000 КІЛАМЕТРАЎ...

(Пачатак на стар. 13).

Па гаворцы ж магло здацца, што яна ніколі з Беларусі не выязджала. Потым на працягу ўсёй нашай вандроўкі мы перапыталі ў старых людзей, якія, па сутнасці, не валодалі гутарковай рускай мовай, ці даводзілася ім калі-небудзь бываць на Беларусі, ці хоць бачылі яны калі сваю радню з дзедзінскага краю? Адказ заўсёды быў адзін: не. Для нас гэта было сапраўдным дзівам.

Ад другога пакалення перасяленцаў засталася вельмі мала людзей, але заўсёды яго апошнія прадстаўнікі раскрываліся перад намі так, як гэтая 87-гадовая бабуля. Што ж, кампактнае пасяленне беларусаў, іх нярэдка аддаленасць ад жыхароў іншых нацыянальнасцяў і садзейнічалі зберажэнню ў некалькіх пакаленняў роднай мовы. І калі ў маладзейшых гаворка была перасыпана русізмамі, і вымаўленне выдавала значны ўплыў рускамоўнага асяроддзя, усё роўна мова фальклору, асабліва песень (праўду ж кажуць — «з песні слова не выкінеш») заставалася некрутанутай — такою, як прывезлі яе сюды першыя пасяленцы. А самым першым з усіх, як сцвярджае тут мясцовае паданне, быў нейкі Гаўрыла. Па ім і вёска так завецца. Месца яго зямлянікі і сёння пакажа ў Гаўрылаўцы кожны. Ходзячы ад хаты да хаты, распыталі ў старых людзей пра даўніну. Расказвалі нам, як некалі моладзь варажыла ў святых вечары. На трапілі на цікавую спявачку — Анастасію Максімаўну Чуркіну (з 1917 года). Яна праспявала нам на магнітафон вясельныя песні і некалькі каляндарна-абрадавых.

Такім чынам, пачатак, хай сабе і сціплы, быў пакладзены. Але што засмуціла ў першы ж дзень? Літаральна ўсе, з кім мы гаварылі, запісаны рускімі. Высветляем, адкуль прыехалі продкі. І паўсюль адзін і той жа адказ: «Ды з Расей...» Слова «Беларусь» было нібыта выкраслена ў многіх з памяці. Архіўныя звесткі, знойдзеныя адным з нас у першыя дні знаходжання ў Новасібірску, сведчаць, што яшчэ на пачатку 30-х гадоў нацыянальная прыналежнасць перасяленцаў з Беларусі нікім не аспрэчвалася. Легка зразумець паступовае зліццё з краем, дзе жывеш. Аднак усё ж да болю крыўдна, што забываюцца вытокі, адкуль пачаўся твой род.

Адсечаная ў свядомасці і ў памяці Беларусь уяўляецца сёння нашчадкам нашых землякоў нечым бясконца далёкім і, на вялікі жаль, чужым. Непісьменныя старыя людзі, здаралася, перапыталі: «А дзе яна, Беларусь, — перад Масквою, ці за Масквою?» Не дзіва, што і мы, прышэльцы з зямлі іх продкаў, прадставіўшыся беларусамі, не выклікалі напачатку нават проста іх цікаўнасці. Чужое, забытае слова... А магло б не быць такім, калі б у іх хоць адным радком у пашпарце было пазначана: «беларус», «беларуска».

Гэтак жа дзе пешкі, а дзе падабраныя «Запарожжам», што ехаў з грыбоў, дабраліся мы назад у Кыштоўку. Стаяў суботні надвечорак. Маляўнічыя сямейныя групы — муж, жонка, дзеці — з тазамі, венікамі, праз увесь рэйцэнтр ішлі ў лазню. Другія, у тым жа складзе, — пачырванелыя, распараныя (у жанчын і дзяўчат валасы абкручаныя махровымі ручніцамі) — па паўсюдніх тут дашчаных ходніках вярталіся дадому.

Назаўтра, зноў жа «на перакладных», накіраваліся мы ў супрацьлеглы бок, на поўдзень — у вёску Пахомава. Тыя ж 15 кіламетраў, толькі вёска раскінулася паблізу самой трасы.

На вуліцы Пахомава дагналі высокага старога чалавека Васіля Сцяпанавіча Яцкоўскага. Дазналіся ад яго, што сам ён з 1912 года і таксама нашчадак перасяленцаў з Беларусі: як высветлілі па геаграфічных назвах, што згадваліся некалі ў яго сям'і, — з пагранічна Віленскай і Віцебскай губерняў. На жаль, са смерцю старажылаў заглухла ў Пахомаве беларуская нацыянальная традыцыя. Жывуць толькі дзве старыя бабулі пры сваяках, адной 105 год, другой — каля таго. Запісалі толькі даўнейшую чумацкую песню «Зялёны дубочак на ель пахіліўся». Гутарка з жанчынамі на вуліцы, акрамя некалькіх перакананых калыханак, не выявіла нічога цікавага. Спазніліся, Здраецца і такое. Ну што зробіш, трэба перажыць гэта расчараванне і жыць надзеяй на далейшыя поспехі. Суцяшаем сябе, што ад-

моўны вынік для навукі — таксама вынік. Сапсавалі нам настрой і магнітафоны. Нібыта па закону подласці, ледзьве цягнуць — і адзін, і другі.

Рабочы тыдзень пачынаем з таго, што лётаем па Кыштоўцы, каб неяк адрамантаваць нашу тэхніку. Стужка на «Электроніцы» слаба праслухоўваецца, але магнітафон не піша; а «безадказны» журналісцкі «Рэпарцёр» без схемы не бяруцца наладзіць нават у кааператывнай майстэрні. Нарэшце выязджаем у далёкаватую вёску Каўбаса (дакладна беларускую) і заадно мяркуем наведання ў суседнюю з ёю вёску Тынгыза, пра якую ўсе нам расказваюць і ў рэдакцыі, і ў райвыканкоме як пра польскую. Часовы намеснік загадчыка аддзела культуры, ён жа — дырэктар будучага Кыштоўскага краязнаўчага музея Аляксандр Міхайлавіч Загайнаў едзе з намі з ахво-

ны — адна ў адну — вялікія, круглыя, чыстыя. А зямля, як даведаліся, тут такая, што ніколі не ўгноиваецца — дзіва ды толькі!

Пакуль бульба будзе варыцца, вырашаем прайсціся «на разведку» па вуліцы і выйсці за сяло, паглядзець прыкметна ўжо «магілкі». Калісьці старэйшы беларускі фалькларыст і этнограф Міхал Якаўлевіч Грынблат накіраваў аднаму з нас: «Абавязкова ў незнаёмай вёсцы трэба наведаць могількі і, калі ёсць, бацюшку. Гэта заўсёды карысна». Акуратныя, дагледжаныя магілы, Буяе, але не заглушае, зеляніна. Палявыя кветкі такія ж, як і ў нас, чырванюць суніцы. У розных канцах «магілак» пастаўлены тры доўгія сталы. За імі, як потым расказалі тынгызінцы, яны памінаюць сваіх

Вёска Тынгыза. Такі вась захаваліся вазок...

родных пасля Вялікадня, на Радаўніцу. Вось табе і праваслаўны штрых да партрэта віцебскіх «палякаў»...

Як і папярэднія нашы землякі, цётка Мар'яна ніколі ў Беларусі не была і нікога з таго краю не бачыла. На нашу нясмеласць за сталом пакрыжвае штохвіліны: «Ня бойся, еш!», «Еш, ня моднічай!», «Еш, ня прадстаўляйся!» За ядою дакрычаліся да яе, што прыехалі мы сюды збіраць беларускія песні. Тут жа праспявала яна нам вясельную песню «Сядзела Манечка, сядзела, на белы ручачкі глядзела», але больш, сказала, спяваць не стане — другія напяюць. За сваё жыццё двойчы ўдавала (апошні раз — 6 год назад), пахавала адзінае малое дзіця. Застаўшыся зусім адна, пераехала з Кыштоўкі («Кыштоўкі») у Тынгызу, дзе прайшло яе дзяцінства і дзе стаяла маленькая, па нашых мерках, хатка яе дзядзькі Юзапа. У яе дагледжаны, ні травінкі не ўбачыш, агарод — да гарызонта, карова, цёлка, свінні, купіла яшчэ двух парасяткаў, куры. Сама ўсёй жывёле нахошвае сена, сама склала печ, сама паставіла лазню. І ўсё адна. Круціцца з гаспадаркаю і не можа выйсці з гэтага няспыннага кола.

З глухім чалавекам цяжкавата весці гутарку, і мы, падзякаваўшы за стол, зноў выходзім на вуліцу. Тут ужо нас чакаюць; наша наведанне могільніка не засталася незаўважаным і, як мы адчулі, было станоўча ацэнена. Прывітаваемся, каторы раз за гэтыя дні расказваем пра сябе (фактычна — на кожнай лаве), распываем. Божа, якая цудоўная беларуская мова ў гэтым, ці не самым далёкім, глухім кутку Новасібірскай вобласці, у гэтай вёсцы з такой чужой назвай! (А назва, як мы высветляем, была дадзена па рачульцы, што працякае за агародамі). Але не ўсім зразумела ўжо гэтая мова. Расказалі нашы субяседнікі, што калі яны дыкуюць сваім гарадскім унукам, якія прыязджаюць сюды на лета, лісты (многія са старых непісьменных), дзеці пасміхваюцца з дзіўнаватага вымаўлення і з незразумелых ім бабульчых слоў. Вядома — новае пакаленне вырасла там, у горадзе, у іншых

умовах, у іншым умоўным асяроддзі... Праз некаторы час вясцючы і нам прызначылі: напачатку падумалі, што гэтыя заезджыя людзі (г. зн. мы) перадражніваюць іх, гаворачы з імі іх моваю, а не рускаю.

Этнограф не прапускае ніводнае драбніцы, якая кідаецца яму ў вочы, а фалькларыст цяплява чакае, калі праскочыць момант і размову можна будзе скіраваць на песні. Нарэшце пераходзім на песенную тэму, і нам пачынаюць перакладаць адзін за адным тэксты беларускіх народных песень самых розных жанраў. Ого, ды яны, аказваецца, зберагліся тут не горш, чым у самых песенных нашых кутках! І вясельныя, і хрэсьбіныя, і амаль усе каляндарныя цыклы. Колькі маглі, узялі «на аловак», дамовіўшыся заўтра запісаць «на голас». Зайшла гаворка і пра «польскасць» Тынгызы. Калісьці вера жыхароў стварыла ім у наваколлі статус палякаў, хоць самі прызнаюцца, што продкі іх «з Расей, з-пад Віцебска». Сёння гэтыя «палякі» таксама пішуцца рускімі...

Вяртаемся да нашай гаворкі цёткі Мар'яны, уключаем магнітафон, каб запісаць яскравы маналог гаспадыні, і з

Цётка Мар'яна Васёха.

жахам пераконваемся, што наша тэхніка цягне горш і горш. Можна, хоць спецыяльна запісаць? Як шкада! Хто яшчэ дабярэцца сюды і застане жывымі і пры памяці такіх жанчын, як гэтыя — сённяшнія 70- і 80-гадовыя?..

Перад тым як легчы спаць, выйшлі за вёску. Такого хараства, не кранутага ні слупамі, ні кароўнікамі, ні выпрамленымі каналамі, ні пыльнымі дарогамі мы, напэўна, яшчэ нідзе не бачылі. Залаты заход сонца, бязмежныя лугі з духмянымі кветкамі (а не з панылай цымафеўкай), бярозавыя гаі — белі. ствалоў ажно слепіць вочы; пакручстая рэчка з высокімі берагамі, парослымі старымі дрэвамі, Толькі памкнуліся да яе, і нас сустрэла такая хмара лютых камароў, з якою мы не ваявалі ніколі ў жыцці. А прывезены з Мінска сродак ад гэтай пошасці, як на бяду, быў забыты намі ў кыштоўскай гасцініцы. Павячэраўшы, кладзёмся на адзіны ў хаце вольны вузенькі ложка і ў цеснаце мучымся яшчэ горш, чым у нядаўнім агульным вагоне.

На раніцу прачынаем ад бадзёрага, звонкага голасу цёткі Мар'яны:

— Рабяцёнкі! Уставайце есці! Паяце гарачае — потым зноў адпачываць будзецца, а тады і халоднае паясце!

Цётка Мар'яна ўжо напакла пульхных «ладак», на сталы — патэльня са скваркамі, талерка са зваранай бульбай, салёныя гурты, слоік малака, Пакуль сьнедаем, гаспадыня гучна падрабязна расказвае пра сваю гаспадарку. Калі і жаліцца на штосьці, то ўсё роўна робіць гэта неяк весела. Пад'еўшы, зноў звальваемся на ложка даснаць. Не ісці ж пісаць песні а 8-ай гадзіне раніцы! Нарэшце, дабраўшы яшчэ якую гадзіну сну, выпраўляемся на сваё «паляванне».

Сярод учарашніх старых кабет вылучылі Адэлю Станіславаўну Прыгунову і яе суседку Мальвіну Якаўлеўну Шапавалаву, першая — з 1910 года, другая маладзейшая на два гады. Пачынаем з таго, што пісалі ўчора ў сшыткі. Даволі лёгка ідзе песня за песняй: мноства вясельных, «ксіны» (хрэсьбіныя), велікодныя, купальскія, палявыя, «як лён бяруць», «ярына» (восеньскія), паставыя, жартоўныя... У каторы раз дзівім-

АСІРАЦЕЎ АРКЕСТР

Пры жыцці Юрыя Міхайлавіча Яфімава гэтае фота не друкавалася. Можна было б і цяпер знайсці ў архіве фотарэпартажа больш выразны кадр. Але мы выбралі гэты. Ён зроблены восенню 86-га. Ва ўсім свеце тады адзначаўся юбілей Д. Шапастава, і ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі быў наладжаны фестываль ягонай музыкі. Скончыўся канцэрт. Стомлены і яшчэ засяроджаны на музыцы Яфімаў (вось ён, злева) сышоў з дырыжорскага пюдыма падзякаваць музыкантам сімфанічнага аркестра і салістыцы — вядомай Наталлі Шахаўскай...

Любіў Яфімаў такія канцэрты, любіў складаныя, манументальныя праграмы. У рэпертуар Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР, на чале якога ён быў з 1971 г., часта ўключалі творы П. Чайкоўскага ды І. Брамса, Ф. Шуберта ды Д. Вердзі... «Праз рукі» Яфімава прайшлі многія сімфанічныя і аратарыяльныя прэм'еры беларускіх кампазітараў: Я. Глебава, Д. Смольскага, Л. Шлег, Г. Вагнера, В. Помазава і іншых твораў. Пласцінкі з запісам балета «Ціль Уленшпінгел» Я. Глебава — плён ягонай працы...

Вось і мінулай восенню, у Міжнародны дзень музыкі

аркестр пад кіраўніцтвам Ю. Яфімава адкрываў філарманічны сезон насычанай праграмай. 53-гадовы маэстра, адзначаны нядаўна званнем народнага артыста БССР, выглядаў, як заўсёды, засяроджаным, напоўненым высокімі эмоцыямі. І не верылася, што страшная хвароба, якая год таму вы-

мусіла дырыжора на нейкі час адысці ад спраў і змагацца за жыццё, адолее яго зусім хутка.

У першыя дні 1991 года музычная грамадскасць Беларусі развіталася з Юрыем Міхайлавічам Яфімавым...

Н. К.

МАРТЫРАЛОГ БЕЛАРУСІ: ІМЕНЫ І ФАКТЫ

ПАВІНЕН НЕХТА АДКАЗАЦЬ...

У адным з вераснёўскіх нумароў газеты «Літаратура і мастацтва» за 1988 год быў апублікаваны верш рабочага Слонімскай камвольна-прадзільнай фабрыкі Рудольфа Пастухова «Курпаты». У гэтым вершы мяне асабліва ўразілі апошнія радкі:

Ці не маёй матулі крык
Слых рэжа з-пад лапаты...
Павінен нехта адказаць
За «Курпаты».

Ужо вядомы галоўныя віноўнікі сталінскага генацыду. Знайдзем мы і непасрэдных выканаўцаў гэтых злачынстваў. Але як аднавіць імяны тых, хто з прастрэленымі патыліцамі, штаблямі і ўроскід, закапаны ў пясчаных ірвах вядомага цяпер на ўвесь свет ляснога ўрочышча пад Мінскам?

Пры сустрэчы з аўтарам верша і спытаў у Рудольфа Аляксеевіча Пастухова: «Чым выкліканы гэты апошнія радкі? Ён нахмурыўся і, мінуў падумаўшы, па-

цікавіўся: «Есць час? Паеха-лі да мяне...».

Больш за дзесяць гадоў я знаёмы з гэтым чалавекам. Ведаю яго як нягучнага, але вельмі своеасаблівага пэста, неадступнага праўдальца, добрага сем'яніна і вернага таварыша. І ад таго, што я пачуў, седзячы за кубкам чаю ў гасцях у Р. Пастухова, яшчэ больш умацавалася мая павага да яго.

Паклаўшы перада мною стос папер з казённымі гербамі і штэмпелямі дзяржаўнага ўстанова, ён сказаў: «Гэта павуцінне маёй рада-слоўнай, якую я не магу разблытаць больш за сорак гадоў». Першае, што я пра-чытаў, было пасведчанне аб нараджэнні, дзе сказана, што Пастухоў Рудольф Аляксеевіч нарадзіўся 28 верасня 1936 года ў горадзе Рыбінску Яраслаўскай вобласці. Маці: Пастухова Вера Аляксандраўна; бацька: (за-піс адсутнічае).

Другое пасведчанне пац-

вярджала, што Маліноўскі Рудольф Мікалаевіч, нарадзіўся 28 верасня 1936 года, 14 верасня 1939 года ўсыноўлены Пастуховай Верай Аляксандраўнай з прысваеннем яму прозвішча Пастухоў, па бацьку Аляксеевіч, аб чым зроблены запіс за № 19. Абодва пасведчанні выдадзены 13 верасня 1960 года.

— А чаму адно і другое пасведчанні выдадзены менавіта ў 1960 годзе?—спытаў я.

З горкай усмешкай ужо немалады чалавек пачаў успамінаць сваё мінулае.

Аднойчы летам 1944 года, гуляючы на вуліцы са сваімі равеснікамі, ён штурхнуў дзяўчынку з суседскага дома. Яна з плачам кінулася скардзіцца сваёй маці. На вачах у ўсіх суседзяў тая наляцела на хлопчыка, называючы яго «ворогам народа» і абяцваючы пасадынічаць, каб і яго расстралялі следам за бацькамі-злачынцамі.

Так Рудольф даведаўся аб тым, што маці ў яго не родная, а сапраўдныя бацькі—«ворогі народа». Дзіцячае сэрца агарнуў адчай. На дахах вагонаў і ў тамбурах паздоў дванаццацігадовы хлопец уцякаў ад самога сябе. Яго лавілі. Змяшчалі ў дзіцячыя прыёмнікі. А затым адправілі ў калонію для малалетніх, дзе, як і ў школе, таксама прымушалі дэкламаваць: «Дзякую таварышу Сталіну...». За тое, што адмаўляўся, — білі. Біць там умелі. Далоні па вушах, пакуль не страціш прытомнасць. Маглі кінуць пад столь у коўдры і... не злавіць. Метадаў катавання было прыдуманых многа. А яшчэ больш было катаў. Гэта і актывісты-пераросткі, каго начальнік трымаў для падтрымання ўнутранага парадку, і брыгадзіры, і выхавальнікі, і надзіральнікі, і ўсе тыя, хто на тхнёна паўтараў: «Дзякую таварышу Сталіну...» Партрэты вусатага віселі ва ўсіх памяшканнях. Аднойчы хтосьці намалюваў «правадыру» рогі. Доўга і настойліва шукалі «мастака», пакуль не знайшлі...

У 1954 годзе Рудольфу паведамілі, што яго прыёмная маці памерла. Усе ніці з воляй былі абарваны. З азлобленага адзінокага ваўчаняці мог вырасці мацеры азьярэлы воўк. Але гэтага не здарылася. На ўсё жыццё Рудольф Мікалаевіч захаваў удзячнасць да палітычнага зняволенага Сцяпа-

Р. Пастухоў у 1961 г.

на Апалянавіча Беладзеда, які ў лагэрных умовах здолеў знайсці сцяжыну да сэрца юнака, добрым, ласкавым словам абнадзеіць, не даць загінуць кволай душы. Неўзабаве гэтая дружба з дарослым чалавекам адзавецца шчырымі, хай яшчэ няўмелымі паэтычнымі радкамі:

И только на «Печуйке» да
на «Симе»
Спасал меня от тех
житейских бед
Интеллигент отверженной
России —
Степан Аполинарич
Белодед...

З першых жа дзён пасля вызвалення Пастухоў пачаў устанавіваць сваю рада-слоўную, імкнучыся вярнуць сабе сапраўднае прозвішча — Маліноўскі. У Рыбінскім ЗАГСе яму выдалі два пасведчанні, а на пытанне: «Дзе я магу ўстанавіць лёс сваіх бацькоў?» адказалі: «У архівах МУС і МДБ...».

На ўсе запыты ў гэты ўстанова прыходзіў адзін і той жа адказ: «...не лічыцца», «...не значыцца». У 1961 годзе Рудольф Мікалаевіч падае заяву на імя Генеральнага пракурора. Але той нават не палічыў патрэбным яму адказаць. Потым пачалі прыходзіць адказы з камітэтаў дзяржаўнай бяспекі розных гарадоў краіны, куды пісаў Рудольф Мікалаевіч. Адказы з аднолькавым зместам: такі сярод рэпрэсраваных не значыцца...

А магчыма, не ў тым бакі шукалі? Адказаў няма. Таму з болей нараджаюцца радкі: «Ці не маёй матулі крык...».

Сяргей ЧЫГРЫН.

г. Слонім.

ся самі сабе: няўжо гэтыя людзі нарадзіліся ў Сібіры, ніколі не былі на Беларусі, не бачылі і не чулі прышэльцаў адтуль? Але гэта сапраўды так.

Між песнямі згадваецца былое... Прыехалі, як расказвае Адэля Станіславаўна, у гэты дзекі край яе бацька з мацякаю і яе старэйшымі братамі і сёстрамі яшчэ ў канцы мінулага стагоддзя. Як і ўсе, ехалі па зямлю аднекуль з Віцебшчыны, больш дакладнага адраса не ведае, як і ніхто ўжо ў Тынгузе. А тут было — толькі высякай тайгу ды ўрабляй зямлю. Прыехалі, згадвалі потым бацькі, пасадзілі дзяцей пад бярозкаю, абгарадзілі і пачалі ставіць хацінку. Разам з яе бацькамі перабраліся і іншыя землякі, парваўшы канчаткова ўсе сувязі з радзімаю, са сваякамі, зборгышы толькі свой ранейшы лад жыцця і тое, чым цешылася па-за работаю душа, — абрады, звычкі, песні.

Успомнілася і самая вялікая трагедыя, якую перажыла Тынгуза за ўсю сваю векавую гісторыю. Трыццаць семі год. Пра яго яшчэ да нядаўняга часу баяліся тут успамінаць. Але сёння нашы суседзедзі ўжо без страху, без насцярожанасці расказваюць нам, незнаёмым людзям, як у той чорны год, 14 лютага, прыехала машына НКУСа і ў адзін дзень з 50-ці тагачасных двароў забрала ў нейкі Каінск (!) 14 маладых дужых мужчын, лепшых работнікаў вёскі — «кулакоў» у лапцях ды «тракцістаў» («тракцістаў» — вымаўляюць старыя жанчыны). Ніводзін з іх не вярнуўся да сваёй сям'і і ніхто іх больш не бачыў. Як жа ў гэту глуш, гэту далек сягнулі кіпцюры сталіншчыны, якімі вачыма і хто выглядзеў у Тынгузе тых «тракцістаў»? Не забыліся людзі, што пісалі даносы на व्यскоўцаў свае ж—самыя лайдакі, зайздроснікі, якім нягож было глядзець на нястомных, працавітых суседзяў. Так засталася Адэля ўдавою ў свае 27 год — з чатырма дзецьмі і старой хворай сваякучаю, якую даглядала да смерці. «Вось ужо і самой 80 лет скорна на двор прыйдзець... Век пражывеш — і прочкі, і ўсё зведаеш...», — кажа яна.

Вайна забрала ў Тынгузе меней мужчын — не вярнулася 12 чалавек, пяцёра прыйшлі дадому...

Зноў льюцца песні, якім канца-краю няма. Нячаста і ў нас натрапіш у адной хаце на такія ўловы. Адчуваем, што вяско наша не краіна мелі і яшчэ можна грэбці і грэбці: рэпертуар далёка не вычарпаны. Ды трэба не пазней паўдня выбрацца ў Каўбасу, бо транспарту ў той бок няма, паштальёнка на сваім возе ўжо выправілася туды па карэспандэнцыю. Значыць, пойдзем пехатою. Трэба заспець каго-небудзь у сельсавеце, каб, не трацячы часу, нас звялі з «фальклорнымі» бабулямі і завадо незе прыстроілі на ноч. Тут жа на развітанне з нашымі спявачкамі фатаграфуемся на фоне акуратна складзеных бярозавых паленцаў. Вяртаемся да Мар'яны, падсілкоўваемся на дарогу, аглядаем яе ўзорныя грады (чым дастаўляем ёй вялікае задавальненне): цыбуля, буракі, часнык, морква, бруква, агуркі, памідоры. Усё тое ж, што і на беларускіх агародах, то нездарма ж, відаць, дзяды-прадзеды выбіралі ў гэтай Сібіры такую ж, як на радзіме, прыроду і глебу, каб жыць тым самым жыццём: бачыць перад вачыма прывычныя краявіды, есці звычайную страву.

Увагу нашу прыцягнулі і стрэхі хлявоў ды паветак у Тынгузе — усе скрозь зялёныя. Некалі ў старых беларускіх вёсках гэтак жа зяленелі замшэлыя салямяныя стрэхі. Але тут на іх расце як і на зямлі, сапраўднае трава, хоць казу цягні туды падпасвацца. Мар'яна растлумачыла, што на кроквы спачатку расцілаюцца шырокія пласты бяросты, а потым зверху кладзецца дзёрн, які пад дажджамі і прарастае высокай траваю. Бяроства ж пад дзірваном не гніе (ці не таму, дзякуючы менавіта гэтай прыроднаму матэрыялу, знаходзяць археолагі праз вякі і вякі захаваныя берасцяныя граматы?).

На развітанне фатаграфуем гаспадыню, якая дзеля гэтага пераапрацавала ў святочную сукенку, Грошай за пастой з нас не бярэ. Бывай, цётка Мар'яна!

(Працяг у наступным нумары).

«Гульня ў карты» — НЕБЯСПЕЧНАЯ

Апошнім часам у газетах Літоўскай Рэспублікі змяшчаюцца карты Літвы, што ўтрымліваюць ладны кавалак тэрыторыі Беларускай ССР. Надрукавана такая карта і ў нумары «Голоса Литвы» (12.XI—18.XI.1990), які я набыў у кіёску ў цэнтры беларускай сталіцы. Яна падаецца з вялікім артыкулам «Усходняя межы Літвы», дзе падводзіцца тэарэтычная база пад такія вызначэнні.

Прыходзіцца канстатаваць, што беларускі і літоўскі народы стаяць перад сур'ёзным пытаннем аб вызначэнні граніцы. Суіснаваўшы разам у адной дзяржаве многія стагоддзі, беларусы і літоўцы здаўна ўспрымалі агульную тэрыторыю абодвух народаў як «сваю». Сёння ж Беларусь і Літва—два раўнапраўныя суб'екты міжнароднага права, і як дзве суверэнныя дзяржавы павінны вызначыцца на конт сумеснай мяжы. Будзем спадзявацца, што гэты працэс пройдзе ў рэчышчы шматвяковых сяброўскіх адносін паміж нашымі народамі.

Магчымы разгалосі пачынаюцца з рознай трактовкі гісторыі Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага абодвума бакамі. Вось і на згаданай карце пад першым нумарам ідуць «усходнія і паўночныя граніцы літоўскай этнічнай тэрыторыі ў XIII ст.» Гэта «ядро Літвы часоў Міндаўгаса» і ёсць аб'ект спрэчак. Шчыра кажучы, мяне такая пастаноўка пытання збянтэжыла. Праводзіць паралель паміж падзеямі сям'яковай даўніны ў памежным пытанні—проста авантурызм. Тым больш, калі ўдакладніць, што «Міндаўгас» быў усё ж такі Міндоўгам.

Але гэтае абазначэнне межаў XIII стагоддзя спатрэбілася, каб паказаць «справядлівасць» мяжы паміж Літвой і Савецкай Расіяй па Маскоўскім дагаворы ад 12.07.1920 г. Паводле гэтага дагавора, таталітарны рэжым Расіі прызнаў за Літвой права на Вільню, Гародню, Ашмянны, Свянцянны, Ліду і іншыя гарады. Такая мяжа мусіла праходзіць па лініі Браслаў, Паставы, возера Нарач, ля Маладзечна, Валожына, па Нёмане да Гародні і далей да Штабіна. «Заўважым, што гэта граніца амаль супадае з усходняй граніцай Літвы часоў Міндаўгаса»,—шматзначна заяўляе аўтарка артыкула.

...Пад час няўдалай для Саветаў вайны з Польшчай Маскве стратэгічна важна было перацягнуць навастроную Літоўскую Рэспубліку на свой бок, альбо хоць бы дабіцца яе нейтралітэту. У такі момант усе тэрытарыяльныя запатрабаваны літоўцаў былі задаволены (тым больш, што на шляху да Сусветнай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі межы былі часова рэч). Такім чынам, Расія зняла з сябе адказнасць за лёс гэтай тэрыторыі. Што да Літвы, яна фактычна была ўцягнута ў канфлікт, бо прызнаныя за ёй землі атакаваліся Польшчай. Анекдастычны, фарсеіскі характар гэтага папяровага Дагавора выявіўся ўжо на наступны год, калі паводле Рыжскага міру гэтыя землі прызнаваліся «спрэчнымі» паміж Літвой і Польшчай. Зноў жа на паперы. На самай справе (і гэта разумелі ўсе) яны адышлі пад Польшчу. Сёлета ў Літве з помпай было адзначана 70-годдзе Маскоўскага дагавора. Многім падаецца, што ён не толькі абараняе Літоўскую Рэспубліку ад тэрытарыяльных прэтэнзій, але й дазваляе пры патрэбе выставіць свае. Але, баюся, уся радасць ад юбілею застанецца на ўзроўні эмоцый. Дэ-юрэ вышэйзгаданы Дагавор ніяк не рэгулюе памежнае пытанне: беларускі

бок яго не падпісаў і, вазьму смеласць сцвярджаць, выконваць не будзе. Пад ім няма ні подпісу БССР (другое аб'ясненне, якое адбылося праз паўмесяца пасля яго заключэння), ні ўрада БНР (з якім Літва, дарэчы, мела дыпламатычныя адносіны). Непрыняцце ж двухбаковага пагаднення трэцяй краінай—звычайная з'ява ў дыпламатыі. Дастаткова сказаць, што той Дагавор не ўзяла пад увагу яшчэ ў 1921 г. Польшча, падпісаўшы Рыжскі мір.

Але насуперак логіцы, менавіта гэты Дагавор адыграў галоўную ролю ў становленні беларуска-літоўскай мяжы.

Спасылаючыся на яго, Савецкі Саюз па настойлівай просьбе Літвы перадаў ёй частку патрабаванага плошчай 6.655 тыс. кв. км і насельніцтвам у 457 тыс. чалавек з Вільняй. Гэта адбылося паводле пагаднення ад 10.10.1939 г. «Усе прэтэнзіі дэлегацыі Літвы адносна закладна малой тэрыторыі Віленскага краю (для Літвы), адносна літоўскіх тэрыторый, што заставаліся за межамі Літвы, былі рашуча адмецены Молатавым. Літоўскай дэлегацыі растлумачылі, што Швянчоніс (Свянцянны.— А. С.) патрэбны вайсковаму кіраўніцтву Чырвонай Арміі, а што да прапануемае мяжы, дык кіраўніцтва Савецкага Саюза мусіць весці перамовы з кіраўніцтвам Беларускай ССР. Калі верыць Молатаву, дык яму ўдалося пераканаць некалькі чалавек «...з вярхоўкі Савецкай Беларусі... перадаць столькі, колькі прапанавалі Саветы (СССР) паводле Дагавора ад 10.10.1939 г.—А. С.), але што ён не можа ўзяцца за тое, каб пераканаць іх яшчэ больш павялічыць тэрыторыю, што перадавалася»,—цытую «Голос Литвы».

Перадаючы тэрыторыі Літве, СССР адначасова ўвёў у Рэспубліку войскі (так было прадугледжана Дагаворам). Вогнішча было раскладзена. Ужо былі падпісаны сакрэтныя пратаколы да пакта Молатава—Рыбентропа, Літва ў хуткім часе мусіла адыйсці да БССР, і перадача Віленшчыны Літве, а не Беларусі ніяк не памяншала тэрыторыю сацыялістычнага лагера.

Апошні этап фарміравання сучаснай беларуска-літоўскай мяжы прыпадае на савецкі перыяд літоўскай гісторыі. За «правільны гістарычны выбар» вырашана было павялічыць літоўскую тэрыторыю (як бачым, тэрытарыяльнае пытанне не было забыта). Пад «бурныя, прадолжытэльныя» 1-ы сакратар ЦК КПБ Панамарэнка на пасяджэнні ВС СССР ад імя Прэзідыума ВС БССР прапанаваў далучыць да Літоўскай ССР Свянцянскі, часткі Воранаўскага, Відзаскага, Гадучішкага, Астравецкага, Радунскага раёнаў Беларускай ССР. Гэта адлюстравана і ў артыкуле 2 Закона аб прыняцці Літвы ў СССР: «Прызнаць прапанову ВС БССР аб перадачы саюзнай Літоўскай ССР вышэйпамяняных земляў».

Згаданае рашэнне было вынікам перамоваў 1—2 кастрычніка 1940 г. у Гародні паміж ЛССР і БССР. На іх «дэлегацыі Літвы ўдалося атрымаць Швянчоніс, Адуцішкі, з вялікімі намаганнямі—Друскінінкі з прылеглымі літоўскімі вёскамі. Літве не былі перададзены Віджай (Відзы), Астравас (Астравец), Варонавас (Воранава), Пелеса—апілінкі з пераважным літоўскім насельніцтвам. Яны засталіся на тэрыторыі Беларусі (з беларускімі назвамі), хоць вярхоўным органам дзяржаўнай улады СССР было абяцана (!?) іх перадаць». На перададзеных жа землях, маўляў, «жыла абса-

лютная большасць насельнікаў літоўскай нацыянальнасці, яны былі перададзены Літве на аснове этнічнага прыпынку. Зараз у большасці гэтых раёнаў тое ж становішча... Трэба адзначыць, што калі на перамовах 1940 года дэлегацыя Беларускай ССР так строга прытрымлівалася этнічнага прыпынку, прызнала за Літвой Шальчыннікаўскі раён, дык значыць, у той час нацыянальны склад там быў іншы, чым сёння. Асабліва аб гэтым сведчыць гэтак званы «апендыкс» Дзевянішкес». Надзвычай доказна, праўда? Выклікае здзіўленне нелагічнасць аўтаркі артыкула (спадзяюся, яна вы-

Літвой паводле Дагавора паміж Літвой і Расіяй ад 12 ліпеня 1920 года. Гэта Дагавор дзейнічае і зараз, ён не ануляваны». Неправадзейнасць яго ў беларуска-літоўскіх адносінах разглядалася вышэй. Гэта падобна на тое, калі б урад СССР абгрунтаваў сваё права на тэрыторыю краін Балтыкі аднаведнымі пратаколамі пакта Молатаў—Рыбентроп. Думаю, літоўцам гэта не спадабалася б. Такім чынам, магчымыя прэтэнзіі літоўскага боку да Беларусі цалкам беспадстаўныя, яны не грунтуюцца ані на дыпламатычных пагадненнях паміж двума бакамі, ані на этнічным характары мясцовага насельніцтва, ані на яго волі. Не выказаныя афіцыйна (у літоўскага боку, у адрозненне ад беларускага, хопіла разважлівасці), яны тыражуюцца праз сродкі масавай інфармацыі і, звязваючы на высокі ўзровень нацыянальнай свядомасці літоўскага народа, значна ўплываюць на фарміраванне грамадскай думкі ў суседняй рэспубліцы.

Стары Прэзідыум ВС БССР прыняў Заяву аб магчымых тэрытарыяльных прэтэнзіях да Літвы—нягледзячы на ўсю сваю некарэктнасць, яна мае пад сабой пэўны падмурак. З'явілася і ў нашым друку некалькі артыкулаў на гэтую тэму, але друкаваць «сапраўдныя карты» Беларускага гаспадарства—прабачце, да такога ў нас яшчэ не дайшлі. Як беларускага грамадзяніна, мяне

1. Усходняя і паўднёвая мяжа літоўскай этнічнай тэрыторыі ў XIII ст. 2. Усходняя мяжа Вялікага княства Літоўскага пасля II падзелу Польшка-Літоўскай дзяржавы (1793 г.). 3. Мяжа паміж Літвой і Савецкай Расіяй паводле Маскоўскага дагавора ад 12.07.1920 г. 4. Дэмаграфічная (адміністрацыйная) лінія паміж Літвой і Польшчай у 1920—1939 гг. (пасля акупацыі Усходняй Літвы). 5. Літоўска-Савецкая мяжа паводле Дагавора ад 10.10.1939 г. 6. Тэрыторыя, вернутая Літве паводле вышэй указанага Дагавора. 7. Тэрыторыя, вернутая Літоўскай ССР ад 6.11.1940 г. 8. Тэрыторыя, прызнаная Літве Савецкай Расіяй паводле Дагавора ад 12.07.1920 г., але ўключаная ў склад БССР 1939—1940 гг. 9. Сучасная мяжа Літоўскай Рэспублікі.
(Карта і наментарый да яе перадрукаваны з газеты «Голос Литвы» ад 12.XI—18.XI.1990 г.)

кладала сваю асобную пазіцыю). Замест таго, каб шкадаваць аб замалай колькасці перададзеных Літоўскай ССР земляў, варта было б падумаць аб правадзейнасці таго Дагавора наогул. Беларуская ССР вяла перамовы з Літоўскай ССР. Гэта адлюстравана і ў Законе аб прыняцці Літвы ў СССР: землі перадаваліся «саюзнай Літоўскай ССР». Сёння ж вярхоўным органам літоўскай улады заяўлена, што ЛССР была акупіраванай, неіснуючай дзяржавай. Такім чынам, вышэйзгаданы Дагавор паміж ЛССР і БССР аўтаматычна страціў сілу сёлета, 11 сакавіка, у дзень адраджэння Літоўскай Рэспублікі. Аргумент аўтаркі артыкула просты: «Тэрыторыі, перададзеныя Літве ў 1939 і 1940 гадах, з'яўляюцца часткаю (увага: «часткаю».—А. С.) той тэрыторыі, што была прызнаная за

дужа абразіла выхадка «Голоса Литвы». Тым больш дзіўна гэта, калі ў рэдакцыйным савеце газеты, такіх вядомых асоб, як Авіжус, Вілкас, Пожэла... Памянёны артыкул—гэта не проста «гістарычны экскурс», ён яўны ківок на «недавырашанасць» памежнага пытання. Безумоўна, пытанне беларуска-літоўскай мяжы існуе, і, па шчырасці, гэта месца і літоўцы прызнаць, у беларускага боку больш падстаў для незадаволенасці. Але ўсе праблемы трэба вырашаць за сталом перамоваў, са згоды мясцовага насельніцтва, памятаючы, што мы шмат стагоддзяў жылі разам і не перашкаджалі адзін аднаму. «Гуляць жа ў карты»—небяспечная справа.

Аляксандр СТАРАВОЙТАУ,
студэнт Мінскага інстытута замежных моў.

ЛІМ
ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Саюз пісьменнікаў Беларусі і
Міністэрства культуры БССР.
Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга Ару-
карня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэ-
дактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцы-
стыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі:
Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратур-
нага жыцця: Алякс МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяг-
рафіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась
СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53;
аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; ад-
дзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётр ВАСІЛЕУСКІ —
33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы —
33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; ад-
дзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фота-
нарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылацца на «ЛІМ». Рукпісы рэдакцыя
не вяртае і не рэануе. Пазіцыі рэдакцыі можа не супадаць з дум-
камі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.
Рэдакцыйная калегія:
Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Анатоль
БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй
ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара),
Уладзімір ГІЛЕП, Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія
ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЬСКІ, Алякс ЖУК,
Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОВ,
Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ,
Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард
СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК,
Віктар ТУРАУ.
Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12